

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı

**HALK KÜTÜPHANELERİNİN EKONOMİK ETKİSİ: İSTANBUL
ORHAN KEMAL İL HALK KÜTÜPHANESİ İÇİN MALİYET-
YARAR ANALİZİ**

Samet EMRE

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2024

HALK KÜTÜPHANELERİNİN EKONOMİK ETKİSİ: İSTANBUL ORHAN KEMAL
İL HALK KÜTÜPHANESİ İÇİN MALİYET-YARAR ANALİZİ

Samet EMRE

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2024

KABUL VE ONAY

Samet Emre tarafından hazırlanan ‘‘Halk Kütüphanelerinin Ekonomik Etkisi: İstanbul Orhan Kemal İl Halk Kütüphanesi İçin Maliyet-Yarar Analizi ‘‘başlıklı bu çalışma, 15.04.2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Fahrettin Özdemirci (Başkan)

Prof. Dr. Bülent Yılmaz (Danışman)

Prof. Dr. Nevzat Özel (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*” kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibarenay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

15/04/2024

Samet Emre

“*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkânı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan iş birliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Prof. Dr. Bülent Yılmaz** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Samet EMRE

TEŞEKKÜR

Atam, Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk'e, sevgi, saygı ve minnetle...

Canım annem, babam ve kardeşlerime,

Çok kıymetli Hocam Prof. Dr. Bülent Yılmaz'a,

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü'ne,

İstanbul Orhan Kemal İl Halk Kütüphanesi'ne,

Koç Üniversitesi Suna Kıraç Kütüphanesi, Koç Üniversitesi Anadolu Medeniyetleri

Araştırma Merkezi ve Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi'ne

Sonsuz teşekkürlerimle...

ÖZET

EMRE, Samet. *Halk Kütüphanelerinin Ekonomik Etkisi: İstanbul Orhan Kemal İl Halk Kütüphanesi İçin Maliyet-Yarar Analizi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2024.

Maliyet-yarar analizi uygulamaları kurum veya kuruluş yapısı fark etmeksizin, kâr amacı güden ya da gütmeyen tüm işletme ve birimler için oldukça önemli bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu araç işletmelerin piyasa ekonomisine uygun hareket edebilmesi, maliyet kontrolü sağlayabilmesi ve mevcut maliyetler ile optimal hizmetleri üretebilmesi gibi birçok noktada önemli bir rol oynamaktadır. Çünkü işletmeler, kâr amacı gütmese dahi birtakım mal ve hizmetleri üretebilmek için birçok girdiye gereksinim duymakta ve bu gereksinimler doğrultusunda çeşitli maliyetlere katlanmaktadır. Kütüphaneler ise kâr amacı gütmeyen bu kuruluşlardan yalnızca biridir. Kütüphaneler mevcut bütçeleri ile çeşitli hizmetler üretmekte ve bu hizmetleri ücretsiz bir şekilde doğrudan toplum yararına sunmaktadır. Toplumsal tüketime konu olan kütüphane hizmetlerinin ücretsiz bir şekilde sunulması ise kütüphanelerin üretmiş olduğu katma değeri görünmez kılmaktadır. Çalışma kapsamında bu konuya odaklanılmış ve kütüphanelerin görünmez elinin piyasa değeri, bir başka deyişle, topluma sunulan bu hizmetlerin ekonomik değeri İstanbul Orhan Kemal İl Halk Kütüphanesi örneği ile ortaya konulmak istenmiş ve İstanbul Orhan Kemal İl Halk Kütüphanesi'nin 2022 yılında sunmuş olduğu hizmetlerin ekonomik değeri hesaplanmıştır. Çalışmanın amacı; "İstanbul Orhan Kemal İl Halk Kütüphanesi'nin 2022 yılında sunmuş olduğu hizmetlerin maliyet-yarar analizini yapmak ve sağlamış olduğu toplumsal yararın ekonomik boyutunu ortaya koymaktır". Çalışma "İstanbul Orhan Kemal İl Halk Kütüphanesi'nin 2022 yılında sunduğu hizmetlerle sağladığı ekonomik yarar, bu hizmetlerin maliyetinden daha fazladır" biçiminde oluşturulan hipotez çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda İstanbul Orhan Kemal İl Halk Kütüphanesi çalışma alanı olarak belirlenmiştir. Maliyet verileri T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü'nün izniyle İstanbul Orhan Kemal İl Halk Kütüphanesi'nden temin edilmiş ve mevcut veriler ışığında kütüphanenin 2022 yılında topluma sunmuş olduğu hizmetlerin ekonomik yararları kütüphane koleksiyonu, fiziksel alan kullanımı, internete bağlı bilgisayar kullanımı, kültürel faaliyetler ve referans soruları olmak üzere beş ana grupta

incelenmiştir. Çalışmada elde edilen bulgulara göre, kütüphanenin 2022 yılında en çok değer yarattığı hizmet grubu kütüphane koleksiyonu olmuş, bunu fiziksel alan kullanımı, kültürel faaliyetler, referans hizmetleri ve internete bağlı bilgisayar hizmetleri sırasıyla takip etmiştir. Sonuç olarak, İstanbul Orhan Kemal İl Halk Kütüphanesi kendisine yatırılan her 1 TL karşılığında topluma 2,08 TL değerinde, bir başka deyişle, yaklaşık iki katı oranında (%208) hizmet sunmuştur. Böylece “İstanbul Orhan Kemal İl Halk Kütüphanesi’nin 2022 yılında sunduğu hizmetlerle sağladığı ekonomik yarar, bu hizmetlerin maliyetinden daha fazla olmuştur” şeklinde oluşturulan hipotezimiz doğrulanmıştır.

Anahtar Sözcükler

Halk Kütüphaneleri, Maliyet, Yarar, Maliyet-Yarar Analizi, İstanbul Orhan Kemal İl Halk Kütüphanesi

ABSTRACT

EMRE, Samet. *Economic Impact of Public Libraries: Cost-Benefit Analysis for Istanbul Orhan Kemal Provincial Public Library*, Master's Thesis, Ankara, 2024.

Cost-benefit analysis applications emerge as a significant tool for all types of enterprises and units, regardless of their institutional structure, whether profit-oriented or not. This tool plays a crucial role in various aspects such as enabling enterprises to act in accordance with the market economy, ensuring cost control, and producing optimal services with existing costs. This is because, even if not profit-oriented, enterprises require certain inputs to produce certain services and incur certain costs accordingly. Libraries are just one example of these non-profit organizations. Libraries produce various services within their existing budgets and offer these services directly to the community for free. However, the free provision of library services, which are subject to societal consumption, renders the value added by libraries invisible. In this study, attention is focused on this issue, and the invisible hand of libraries is aimed to be revealed in terms of market value, or in other words, the economic value of these services provided to the community is intended to be demonstrated with the example of Istanbul Orhan Kemal Provincial Public Library, and the economic value of the services provided by Istanbul Orhan Kemal Provincial Public Library in 2022 has been calculated. The aim of the study is to conduct a cost-benefit analysis of the services provided by Istanbul Orhan Kemal Provincial Public Library in 2022 and to reveal the economic dimension of the social benefit it has provided. The study was conducted within the framework of the hypothesis formulated as "The economic benefit provided by the services offered by Istanbul Orhan Kemal Provincial Public Library in 2022 exceeds the cost of these services". In this context, Istanbul Orhan Kemal Provincial Public Library was determined as the study area. Cost data were obtained from Orhan Kemal Provincial Public Library with the permission of the Ministry of Culture and Tourism General Directorate of Libraries and Publications, and based on the available data, the economic benefits of the services provided to the community by the library in 2022 were calculated in five main groups: library collection, physical space usage, internet-connected computer usage, cultural activities, and reference services. According to the findings obtained in the study, the most valuable service group provided

by the library in 2022 was the library collection, followed by physical space usage, cultural activities, reference services, and internet-connected computer services, respectively. As a result, Istanbul Orhan Kemal Provincial Public Library provided approximately twice the amount of service to the community, worth 2.08 TL for every 1 TL invested in it, or approximately a 208% rate of return. Thus, our hypothesis that "the economic benefit provided by the services offered by Istanbul Orhan Kemal Provincial Public Library in 2022 exceeds the cost of these services" has been confirmed.

Keywords

Public Libraries, Cost, Benefit, Cost-Benefit Analysis, Istanbul Orhan Kemal Provincial Public Library

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	ii
ETİK BEYAN	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLolar DİZİNİ	xii
ŞEKİLLER DİZİNİ	xiii
1. BÖLÜM: GİRİŞ	1
1.1. KONUNUN ÖNEMİ	1
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE HİPOTEZİ	2
1.3. ÇALIŞMA ALANI, YÖNETİMİ VE VERİ TOPLAMA TEKNİKLERİ	3
1.4. ARAŞTIRMANIN DÜZENİ	9
1.5. KAYNAKLAR	9
2. BÖLÜM: KAMU EKONOMİSİ VE HALK KÜTÜPHANELERİ	11
2.1. KAMUSAL MAL VE HİZMET TÜRLERİ	12
2.1.1. Tam Kamusal Mal ve Hizmetler.....	12
2.1.2. Özel Mal ve Hizmetler.....	14
2.1.3. Yarı Kamusal Mal ve Hizmetler.....	15

2.2. MALİYET-YARAR ANALİZİ.....	18
2.2.1. Maliyet-Yarar Analizi ile İlgili Temel Kavramlar	18
2.2.2. Maliyetlerin Sınıflandırılması	20
2.2.3. Yarar Teorileri ve Yararların Sınıflandırılması.....	27
2.2.4. Maliyet-Yarar Analizi.....	31
2.3. HALK KÜTÜPHANELERİ.....	34
2.3.1. Halk Kütüphanelerinin İşlevleri.....	36
2.3.2. Halk Kütüphanelerinin Amaçları.....	39
2.3.3. Halk Kütüphanelerinin Yapısal Unsurları.....	39
2.3.4. Halk Kütüphanelerinin Hizmetleri.....	41
2.4. HALK KÜTÜPHANELERİNDE MALİYET-YARAR ANALİZİ.....	45
2.4.1. Halk Kütüphanelerinde Maliyet.....	45
2.4.2. Halk Kütüphanelerinde Yarar	52
2.4.3. İlgili Çalışmalar	54
2.5. İSTANBUL ORHAN KEMAL İL HALK KÜTÜPHANESİ.....	64
2.5.1. İstanbul Orhan Kemal İl Halk Kütüphanesi Yapısal Unsurları.....	64
2.5.2. İstanbul Orhan Kemal İl Halk Kütüphanesi Hizmetleri.....	66
3. BÖLÜM: BULGULAR VE DEĞERLENDİRME.....	69
3.1.GENEL BULGULAR.....	69
3.2. MALİYETE İLİŞKİN BULGULAR.....	79
3.3. YARARA İLİŞKİN BULGULAR.....	83
3.3.1. Kütüphane Materyallerinin Kullanım ve Yararları.....	83
3.3.2. Kütüphane Fiziksel Alan Kullanımı ve Yararları	86
3.3.3. Kütüphane Bilgisayarlarının Kullanımı ve Yararları	90

3.3.4. Referans Hizmetlerinin Kullanımı ve Yararları	91
3.3.5. Kültürel Faaliyetlerin Kullanımı ve Yararları	93
3.4. İSTANBUL ORHAN KEMAL İL HALK KÜTÜPHANESİ MALİYET-YARAR ORANLAMASI.....	96
3.5. MALİYET-YARAR ANALİZİ YOL HARİTASI	98
4. BÖLÜM: SONUÇ VE ÖNERİLER.....	99
4.1. SONUÇ.....	99
4.2.ÖNERİLER.....	103
4.2.1. Halk Kütüphaneleri için Maliyet-Yarar Analizi Formülasyon Önerisi.....	103
4.2.1.1 Yarar ölçümü.....	104
4.2.1.2. Maliyet ölçümü.....	106
4.2.1.3. Maliyet-yarar oranlaması / Maliyet-yarar analizi formül önerisi.....	107
4.2.2 Genel Öneriler.....	108
KAYNAKÇA.....	114
EKLER.....	126

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1. Kütüphane içerisinde kütüphane materyalini kullanan kişi sayıları (2022).....	70
Tablo 2. Kütüphane içerisinde kendi materyalini kullanan kişi sayıları (2022).....	71
Tablo 3. Kütüphane içerisinde süreli yayınları kullanan kişi sayıları (2022).....	73
Tablo 4. Kütüphanenin bilgisayarlarını kullanan kişi sayıları (2022).....	74
Tablo 5. Aylara göre ödünç verme sayıları (2022).....	76
Tablo 6. Kütüphanenin maliyetlerine ilişkin bulgular (2022).....	81
Tablo 7. Ay bazlı TÜİK tüketici kitap fiyat endeksi ve yüzde değişimleri (2022-2023)..	84
Tablo 8. Aylara göre ödünç verilen materyallerin toplam yararı (2022).....	85
Tablo 9. Kütüphane içinde kullanılan materyallerin toplam yararı (2022).....	86
Tablo 10. Kütüphane materyallerinin toplam yararı (2022).....	86
Tablo 11. Ay bazlı TÜİK tüketici fiyat endeksi ve yüzde değişimleri (2022-2023).....	87
Tablo 12. Fiziksel alan kullanımını için benzer işletmeler (2023).....	88
Tablo 13. Kütüphane fiziksel alan kullanım yararı (2022-2023).....	89
Tablo 14. İnternete bağlı bilgisayar hizmeti sunan benzer işletmeler (2022).....	90
Tablo 15. Referans hizmetlerinin kullanımının ilişkin veriler (2023-2024).....	92
Tablo 16. Ay bazlı TÜİK tüketici fiyat endeksi ve yüzde değişimleri (2022-2024).....	93
Tablo 17. Kültürel faaliyetler ve fiyatları (2024).....	94
Tablo 18. Kütüphane kültürel faaliyet kullanım yararı (2022-2024).....	95

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Tam kamusal mal ve hizmetlerde fiyat oluşumu.....	14
Şekil 2. Özel mal ve hizmetlerde fiyat oluşumu.....	15
Şekil 3. Yarı kamusal mal ve hizmetlerde fiyat oluşumu.....	17
Şekil 4. Kamu projelerinin maliyet ve yararları.....	34
Şekil 5. Kütüphane içerisinde kütüphane materyalini kullanan kişi sayıları (2022).....	71
Şekil 6. Kütüphane içerisinde kendi materyalini kullanan kişi sayıları (2022).....	72
Şekil 7. Kütüphane içerisinde süreli yayınları kullanan kişi sayıları (2022).....	74
Şekil 8. Kütüphanenin bilgisayarlarını kullanan kişi sayıları (2022).....	75
Şekil 9. Aylara göre ödünç verilen materyallerin toplam yararı (2022).....	77
Şekil 10. Kullanıcı türlerine göre ödünç alınan materyallerin sayıları (2022).....	77
Şekil 11. Ülkelere göre ödünç alınan materyallerin sayıları (2022).....	78
Şekil 12. Şehirlere göre ödünç alınan materyallerin sayıları (2022).....	79
Şekil 13. Maliyet-yarar oranı ve unsurları (2022).....	96

1. BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. KONUNUN ÖNEMİ

Üretilen mal ve hizmet grubu fark etmeksizin, işletmeler faaliyetlerini sürdürmek için birtakım girdilere gereksinim duymaktadır. Bu girdilerin bir maliyeti söz konusudur. Girdi miktarı arttıkça maliyetler de artış göstermektedir. Fakat maliyetlerin artış göstermesi her zaman olumsuz bir anlam ifade etmemektedir. İşletmeler için önemli olan optimal (en uygun) maliyet düzeyini temsil eden üretim miktarının bulunmasıdır. Optimal maliyet düzeyi aynı zamanda bir işletmenin ürettiği mal ve hizmet grubundan elde edilecek en yüksek kâr düzeyini de göstermektedir. Kâr amacı güden kuruluşlar için optimal maliyet düzeyi en yüksek kâr olarak değerlendirilirken, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar için bu düzey maliyet-yarar analizi tekniğinde en optimal fayda düzeyi olarak ifade edilmektedir. Bu nedenle maliyet-yarar analizi uygulamaları hem özel sektörde hem de kamu sektöründe, yapılan yatırımların ekonomik açıdan değerlendirilmesi ve bu yatırımların ortak bir zeminde karşılaştırılması amacıyla uygulanan bir teknik olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’de maliyet-yarar analizi çalışmaları 20. yüzyılın sonlarına doğru klasik bütçe anlayışının terk edilmesiyle birlikte popülerlik kazanmış ve eğitimden sağlık hizmetlerine, sosyal tesislerden kamusal alanlara kadar birçok alan ve sektörde uygulanmıştır. Bilgi bilim alanında maliyet-yarar analizi çalışmaları ise özellikle Amerika Birleşik Devletleri eyalet kütüphanelerinde sıklıkla araştırma konusu olmuştur. Türkiye’de ise bilgi bilim alanında maliyet-yarar analizi çalışmalarının görece daha geri kaldığı gözlenmiştir. Konu ile ilgili ilk somut çalışma, 1985 yılında Tonta (1985) tarafından gerçekleştirilmiş ve kütüphane tarafından ödünç verilen materyallerin maliyetleri üzerine durulmuştur. Bir başka çalışma 1990 yılında, Yontar (1990) tarafından gerçekleştirilmiş ve kütüphaneler için maliyet hesaplarına ilişkin kuramsal çerçeve oluşturulmuştur. Benzer şekilde, 1998 yılında Işık (1998) tarafından yapılan çalışmada kütüphane otomasyon sistemlerinin maliyet ve etkinliği ele alınmıştır. 2005 yılında Ünal (2005) belge sağlamanın maliyetleri üzerine bir çalışma gerçekleştirmiştir. 2006 yılında ise Yalçın (2006) ve Batı (2006) farklı çalışmalarda elektronik kaynakların maliyet ve yararlarını farklı üniversite kütüphaneleri özelinde ile ele almışlardır. Sayıca oldukça az

olmasına karşın, bilgi merkezlerinde maliyet-yarar analizlerinin çeşitli yönlerinin ele alındığı bu çalışmalar, Türkiye’de bilgi bilim alanına ışık tutmaktadır. Yaptığımız çalışmanın özgünlüğü ise, konunun halk kütüphaneleri özelinde daha önce ele alınmamış olmasıdır. Bu çerçevede, halk kütüphanesi hizmetlerine odaklanılmış, bu hizmetlere ilişkin maliyet ve toplumun kütüphaneler aracılığıyla elde etmiş olduğu ekonomik yarar ortaya konulmaya çalışılmıştır.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE HİPOTEZİ

Halk kütüphaneleri hiçbir ayırım gözetmeksizin tüm topluma bilgi hizmetleri sunan merkezlerdir. Bu hizmetlerin sunulabilmesi için çeşitli harcamaların yapılması ve birtakım mali girdilerin bir araya getirilmesi gerekmektedir. Emek, kaynak, mekân bu girdilerden bazılarıdır. Bu girdilerin elbette birtakım maliyetleri de söz konusudur. Bu maliyetler, yatırım maliyetleri ve cari maliyetler olarak ikiye ayrılmaktadır. Fakat tüm işletmeler gibi halk kütüphaneleri de girdi maliyetleri karşısında birtakım hizmet çıktıları üretmektedir. Bu çıktıların piyasada bir ekonomik değeri bulunmakta ve bu değer toplum tarafından elde edilmektedir. Bir başka deyişle, kütüphaneler sunmuş olduğu hizmetler ile toplumun yalnızca bilgi birikimini artırmamakta, bunun yanı sıra toplumun ekonomik altyapısını da güçlendirmektedir. Bu anlamda, halk kütüphanelerinin topluma sunmuş olduğu bu hizmetlerin ekonomik boyutu, toplumun elde edeceği yararın bir göstergesi ve ekonomik altyapının bir dinamiği olarak düşünülmektedir. “İstanbul Orhan Kemal İl Halk Kütüphanesi’nin 2022 yılında sunduğu hizmetlerin maliyeti ile bu hizmetler sonucunda sağlanan ekonomik yarar arasında nasıl bir fark bulunmaktadır?” biçimindeki **araştırma sorusu** temelinde gerçekleştirilen bu **çalışmanın amacı**; “İstanbul Orhan Kemal İl Halk Kütüphanesi’nin 2022 yılında sunmuş olduğu hizmetlerin maliyet-yarar analizini yapmak ve sağlamış olduğu toplumsal yararın ekonomik boyutunu ortaya koymaktır.” Araştırmanın amacından yola çıkarak **araştırma hipotezi** şu şekilde belirlenmiştir: “İstanbul Orhan Kemal İl Halk Kütüphanesi’nin 2022 yılında sunduğu hizmetlerle sağladığı ekonomik yarar, bu hizmetlerin maliyetinden daha fazla olmuştur.”

1.3. ÇALIŞMA ALANI, YÖNTEMİ VE VERİ TOPLAMA TEKNİKLERİ

Araştırma kapsamında, çalışma alanı Kütüphane ve Yayınlar Genel Müdürlüğü'nün desteğiyle İstanbul Orhan Kemal İl Halk Kütüphanesi olarak belirlenmiştir. Kütüphane Müdürlüğü ile görüşmeler gerçekleştirilmiş, kütüphanenin 2022 yılı maliyet verileri kalemler halinde temin edilmiştir. Kütüphaneden talep edilen ve çalışmamızın maliyet hesaplamasında esas alınan kalemler aşağıdaki şekildedir.

Doğalgaz	21.01.32.62-08.2.00-1-03.2-.3.01
Elektrik	21.01.32.62-08.2.00-1-03.2-.3.03
Su	21.01.32.62-08.2.00-1-03.2-.2.01
Kömür, Kalorifer	21.01.32.62-08.2.00-1-03.2-.3.02
Kırtasiye	21.01.32.62-08.2.00-1-03.2-.1.01
Temizlik	21.01.32.62-08.2.00-1-03.2-.2.02
Gazete	21.01.32.62-08.2.00-1-03.2-.1.03
Abonelikler	21.01.32.62-08.2.00-1-03.2-.2.01
Yangın Tüpü Bakımı	21.01.32.62-08.2.00-1-03.2-.3.03
Giyecek Alımı	21.01.32.62-08.2.00-1-03.2-.5.01
Geçici Görevlendirme Yolluğu	21.01.32.62-08.2.00-1-03.3-.1.01
Emekli Görevlendirme Yolluğu	21.01.32.62-08.2.00-1-03.3-.2.01
Atama Görevlendirme Yolluğu	21.01.32.62-08.2.00-1-03.3-.2.01
Seyyar Görev Tazminatı	21.01.32.62-08.2.00-1-03.3-.5.01
Egzoz Muayenesi	21.01.32.62-08.2.00-1-03.4-.3.01
Araç Muayenesi	21.01.32.62-08.2.00-1-03.4-.3.01
Mahkeme Harç Gideri	21.01.32.62-08.2.00-1-03.4-.2.04
Kazan Bakımı	21.01.32.62-08.2.00-1-03.8-.9.01
Asansör Bakımı	21.01.32.62-08.2.00-1-03.8-.9.01
Klima Bakımı	21.01.32.62-08.2.00-1-03.8-.9.01
Elektrik-Su-Santral Arıza,	21.01.32.62-08.2.00-1-03.8-.9.01
Kombi Bakımı	21.01.32.62-08.2.00-1-03.8-.9.01
Telefon	21.01.32.62-08.2.00-1-03.5-.2.02
İnternet	21.01.32.62-08.2.00-1-03.5-.2.03
Temizlik Hizmet Alımı	21.01.32.62-08.2.00-1-03.5-.1.08
Araç Sigorta	21.01.32.62-08.2.00-1-03.5-.4.02
Bina Sigorta,	21.01.32.62-08.2.00-1-03.5-.4.02
Kira	21.01.32.62-08.2.00-1-03.5-.5.05
Taşıma ve Kargo	21.01.32.62-08.2.00-1-03.5-.3.03

İlan Giderleri	21.01.32.62-08.2.00-1-03.5-.2.02
Pul	21.01.32.62-08.2.00-1-03.5-.2.01
Kamera Alım	21.01.32.62-08.2.00-1-03.7-.3.02
Alarm Alımı	21.01.32.62-08.2.00-1-03.7-.1.90
Bilgisayar Bakımı	21.01.32.62-08.2.00-1-03.7-.3.02
Makine Teçhizat Bakımı	21.01.32.62-08.2.00-1-03.7-.3.02
Yangın Tüpü Alımı	21.01.32.62-08.2.00-1-03.7-.1.04
Taşıt Bakım ve Onarım	21.01.32.62-08.2.00-1-03.7-.3.02
Personel Maaşları	21.01.32.62-08.2.00-1-01.1-.1.01
Kitap Ödeneği	21.01.32.62-08.2.00-1-06.1-.6.01

Yararın tespiti için kütüphanenin 2022 yılındaki kullanım istatistiklerinden yararlanılmıştır. Bu istatistikler kütüphane materyallerinin kullanımına, kütüphanenin fiziksel alanına, kütüphanenin internete bağlı bilgisayarlarına, kullanıcılar tarafından kütüphane personeline yöneltilen referans sorularına ve kütüphanenin düzenlemiş olduğu kültürel faaliyetlere ilişkin verilerden oluşmaktadır.

Kütüphane materyallerinin kullanımı: Kütüphane materyallerinin kullanımına yönelik veriler KOHA Otomasyon Sistemi'nden alınmıştır. 01.01.2022-31.12.2022 tarihleri arasında ödünç verilen materyallerin listesi ve bu materyallerin fiyatları kütüphane tarafından derlenmiştir. Otomasyon sisteminden temin edilen ilgili materyallerin fiyatlarına ilişkin veriler, materyallerin gerek bağış olması gerekse çok eski senelerde kataloglanması nedeniyle kullanılmamıştır. Bu nedenle 2022 yılında ödünç verilen materyallerin fiyatlarına ilişkin veriler 05. 12. 2023 tarihinde Excel çalışma sayfasında yazılan bir kod aracılığıyla Google Chrome üzerinden toplanmıştır. Kitapların ödünç verildiği aylara ilişkin yararlarının ifade edilebilmesi için TÜİK (*Türkiye İstatistik Kurumu*)'in kitap fiyatı için açıkladığı TÜFE (*Tüketici Fiyat Endeksi*) verileri kullanılmış ve bu endeksin aylara göre yüzde değişimleri aracılığıyla kitap fiyatlarındaki artış tespit edilmiştir. Her aya ilişkin kitap fiyatı enflasyonu, kitapların kullanıcılara verildiği tarihler baz alınarak toplam değerler üzerinden düşürülmüş ve ödünç verme hizmetlerinin ilgili dönem içerisindeki yararı ortaya konulmuştur. Bir başka deyişle, 2022 yılı ocak ayında ödünç verilen bir materyalin faydası, materyalin 2023 yılında aşağıdaki kod aracılığıyla tespit edilen fiyatından TÜİK kitap fiyatı endeksi aracılığıyla ilgili ay sayısı kadar

hesaplanan enflasyon oranı düşürülerek tespit edilmiştir. Bu formülasyon yılın diğer ayları için de uygulanmış ve ödünç verme hizmetlerine ilişkin toplam yarar ortaya konulmuştur. Kitap fiyatlarının tespitinde, Excel çalışma sayfası kod editörü kullanılmıştır. Kodun çalışma mantığı, Google Chrome tarayıcısının alışveriş bölümü içerisinde, Excel dokümanındaki satır ve sütunlarda yer alan eser ve yazar adlarını tarama çubuğuna yazarak karşısına çıkan ilk fiyatı, ilgili kitabın fiyatı olarak belirlemesidir. Kodun web tabanında çalıştırılması için Chrome Driver ve Selenium eklentileri kullanılmıştır. Kod aşağıdaki şekildedir.

```
Sub kitaplar()
```

```
Dim x As New Selenium.WebDriver
```

```
Dim key As New Selenium.Keys
```

```
Dim i, sonsat As Integer
```

```
x.Start "Chrome"
```

```
x.Get
```

```
"https://www.google.com/search?q=&sca\_esv=584386099&tbm=shop&sxsr=AM9HkKluVAP3aYEZWYmbKIIkLyb6g5VjVQ:1700601413807&source=lnms&sa=X&ved=2ahUKEwiMqbL5gdaCAxUsSPEDHbODBLsQ\_AUoAXoECAEQAw&biw=1366&bih=641&dpr=1"
```

```
sonsat = Sheets("Sayfa1").Range("A20000").End(xlUp).Row
```

```
For i = 2 To sonsat
```

```
x.FindElementById("APjFqb").Clear
```

```
x.FindElementByClass("a4bIc").Click
```

```
x.FindElementById("APjFqb").SendKeys (Sheets("Sayfa1").Range("A" & i) & " ")
```

```
x.FindElementById("APjFqb").SendKeys (Sheets("Sayfa1").Range("B" & i) & " Kitap")
```

```
x.FindElementById("APjFqb").SendKeys (key.Enter)
```

```
Range("C" & i) = x.FindElementByClass("shntl").Text
```

```
x.Wait (500)
```

```
Next
```

```
End Sub
```

Yukarıdaki kısımda kütüphanenin ödünç verme hizmetlerinin yararına ilişkin ayrıntılar paylaşılmaktadır. Fakat kütüphane koleksiyonun kullanım yararının ödünç verme hizmetlerinin kullanım yararından çok daha fazla olması nedeniyle ödünç verme hizmetlerinin yanı sıra, kütüphane içerisinde kullanılan materyallerin yararlarının da hesaplanması gerekmektedir. Lakin kütüphane içerisinde kullanılan materyallerin

bibliyografik bilgileri tam olarak bilinemediğinden bu materyallerin yarar hesaplamasında ödünç verilen materyallerin ortalama fiyatları baz fiyat olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle kütüphane içerisinde kullanılan materyallere ilişkin olarak yalnızca kullanıcı sayısı bilindiğinden, baz fiyatlar ile kütüphane içerisinde kütüphane materyalini kullanacağını beyan eden kullanıcı sayısı çarpılmış ve kütüphane içerisinde kullanılan materyallerin toplam yararları hesaplanmıştır. Bu noktada varsayımımız, kütüphane içerisinde kütüphane materyalini kullanacağını beyan eden her kullanıcının yalnızca bir kütüphane materyalini kütüphane içerisinde kullandığıdır. Bu yöntem ile kütüphane içerisinde kullanılan kütüphane materyallerin yararı tespit edilmiştir. Ödünç verilen materyallerin ve kütüphane içerisinde kullanılan materyallerin kullanım değerleri 2022 yılı fiyatları ile toplanarak kütüphane koleksiyonunun toplam yararı ortaya konulmuştur.

Kütüphanenin fiziksel alan kullanımı: Kütüphanenin fiziksel alan kullanımına yönelik veriler kütüphaneye giren kullanıcılardan giriş esnasında toplanmıştır. Kullanıcılara kütüphaneyi kullanım amaçları sorularak elde edilen veriler doğrultusunda kütüphanenin fiziksel koşullarının kullanılıp kullanılmayacağı bilgisine ulaşılmıştır. Bu çerçevede, kütüphane kullanıcıları 4 grupta sınıflandırılmıştır. Bu kullanıcılar; kütüphane materyallerinden kütüphane içerisinde yararlanmak amacıyla gelen kullanıcılar, kendi materyallerini kütüphane içerisinde kullanmak amacıyla gelen kullanıcılar, süreli yayınlardan yararlanmak amacıyla gelen kullanıcılar ve internete bağlı bilgisayarlardan yararlanmak amacıyla gelen kullanıcılarıdır. Kütüphanenin fiziksel alan kullanımına ilişkin yararın saptanmasında, kütüphane materyallerinden kütüphane içerisinde yararlanmak amacıyla gelen kullanıcılar, kendi materyallerini kütüphane içerisinde kullanmak amacıyla gelen kullanıcılar ve süreli yayınlardan yararlanmak amacıyla gelen kullanıcılar hesaplamaya dahil edilmiştir. Fiziksel alan kullanım yararının hesaplanabilmesi için yukarıda söz edilen kullanıcıların toplam sayısı ile piyasada benzer fiziksel alan hizmeti sunan işletmelerin ortalama fiyatları çarpılmıştır. Bu anlamda, piyasada fiziksel alan hizmeti sunan işletmelerin 2023 yılı günlük fiyatları tespit edilmiştir. Bu işletmelerin 2023 yılı ortalama fiyatlarından TÜİK'in genel mal ve hizmet grupları için açıkladığı TÜFE verilerinin yüzde değişimi aracılığıyla hesaplanan enflasyon oranları aylara göre çıkarılmış ve kütüphanenin fiziksel alanının yararı ortaya konulmuştur. Bir başka deyişle, 2022 yılı ocak ayında kütüphanenin fiziksel alan

kullanımından ortaya çıkan yarar, piyasada benzer hizmetleri sunan diğer işletmelerin 2023 yılındaki ortalama fiyatlarından TÜİK'in genel mal ve hizmet grupları için açıkladığı TÜFE verilerinin yüzde değişimi aracılığıyla hesaplanan enflasyon oranı aylara göre çıkarılarak tespit edilmiştir. Bu formülasyon yılın diğer ayları için de uygulanmış ve kütüphanenin fiziksel alanının yararı toplam olarak ortaya konulmuştur. Bu hesaplama konu olan işletmeler IDEA, Strateji Eğitim Kurumları, Kolektif House ve Workington'dur. Strateji Eğitim Kurumları ile 5 Aralık 2023 tarihinde telefon ile görüşülerek bilgi alınmıştır. Workington'dan ise e-posta yoluyla fiyat bilgileri talep edilmiştir. Diğer işletmelerin fiyatları web sayfalarında paylaşılmaktadır. Bu işletmelerin günlük giriş fiyatlarının bulunamaması durumunda işletmelerin aylık fiyatları 30'a bölünerek veya yıllık fiyatları 364'e bölünerek işletmelerin günlük kullanım fiyatları elde edilmiştir.

İnternete bağlı bilgisayar kullanımı: Kütüphanenin internete bağlı bilgisayar kullanım hizmetine yönelik veriler kütüphaneye giren kullanıcılardan giriş esnasında toplanmıştır. Kullanıcılara kütüphaneyi kullanım amaçları sorularak, kütüphanenin internete bağlı bilgisayarlarını kullanılıp kullanılmayacaklarına ilişkin verilere ulaşılmıştır. İnternete bağlı bilgisayarların kullanım yararının hesaplanabilmesi için, internete bağlı bilgisayarı kullanmak amacıyla kütüphaneye gelen kullanıcıların toplam sayısı ile ikame bir hizmetin fiyatının çarpılması gerekmektedir. Bu çerçevede, piyasada internete bağlı bilgisayar kullanım hizmeti sunan işletmelerin 2022 yılı saatlik ortalama fiyatları baz fiyat olarak belirlenmiştir. Bu işletmeler Seçkin İnternet Kafe, Nazar İnternet Kafe ve Şamata İnternet Kafe'dir. İki işletmeyle daha iletişime geçilmek istenmiş, fakat işletmelere erişim sağlanamamıştır. İletişim sağlanan işletmeler ile 8 Aralık 2023 tarihinde telefon ile görüşmeler gerçekleştirilmiş ve sundukları hizmetin 2022 yılı fiyat bilgileri talep edilmiştir. Elde edilen fiyat bilgileri saat/TL olarak kayıt altına alınmıştır. Bu hizmetten yararlanmak için kütüphaneyi ziyaret eden kullanıcıların bilgisayar başında geçirdikleri sürelerin de tespit edilmesi gerekmektedir. Fakat kütüphanedeki bilgisayarların kaç saat kullanıcıların hizmetinde kaldığına ilişkin net bir veri bulunmamaktadır. Bu nedenle kütüphanenin internetine bağlı bilgisayar hizmetinden yararlanmak istediğini belirten her bir kullanıcının sadece bir saat bu hizmetten yararlandığı varsayılmıştır. Hesaplama

işletmelerin bilgisayar açılış ücreti olarak da bilinen saatlik kullanım ücreti ile toplam kullanıcı sayısı çarpılmış ve bu hizmetin değeri ortaya konulmuştur.

Referans sorularının kullanımı: Bu hizmete ilişkin 2022 yılı verileri mevcut olmadığı için, 2023-2024 yılı verileri ışığı altında bir çıkarsama yapılmıştır. 12.12.2023-12.01.2024 tarihleri arasında bir ay süreyle kütüphane kullanıcılarından gelen referans tür ve soruları kayıt altına alınmış ve bu yaklaşım ile kütüphaneyi belirlenen süre içerisinde ziyaret eden kullanıcı sayısı ile kütüphane personeline yöneltilen referans sorularının sayıları oranlanmıştır. 2022 yılında kütüphaneye yöneltilen referans soru sayılarını tespit etmek için kütüphanenin 2022 yılı mevcut ziyaretçi sayısı ile 2023-2024 yıllarında saptanmış olan kat sayı oranlanmış ve 2022 yılı için tahmini referans sorularının yararı hesaplanmıştır. Referans sorularının ekonomik değeri ile ilgili olarak Business Research Center tarafından yürütülen “*The Economic Impact of Libraries in Indiana*” başlıklı çalışmada bir referans sorusunun yanıtlanma süresi ortalama “saatin onda biri” yani 6 dakika olarak ele alınmış ve bu çalışmada da benzer bir uygulama benimsenmiştir. 2022 yılında yeni atanan bir kütüphanecinin maaşının 6 dakikalık değeri ile 2022 yılında sorulduğu varsayılan referans sorularının sayısı çarpılarak referans hizmetlerinin ekonomik değeri ortaya konulmuştur.

Kültürel faaliyetlerin kullanımı: Bu veriler kütüphanenin 2022 yılında gerçekleştirdiği 57 faaliyet için ayrı ayrı tutulmuştur. Şiir dinletileri, sergi ve söyleşiler, akademi ve fuarlar bu etkinliklerden bazılarıdır. Kütüphanenin kültürel faaliyetlerine paralel hizmetler sunan kurum ve kuruluşların 2024 yılı ortalama fiyatları ocak ayında tespit edilmiş ve her etkinliğin fiyatı tıpkı diğer hizmet fiyatlarının indirildiği şekilde gerçekleştiği aya düşürülecek şekilde hesaplanmıştır. Fiyatların tespitinde benzer kültürel faaliyetlerin seçimine özen gösterilmiş ve eğitimler, şiir dinletileri, sinema ve tiyatrolar, sergi ve müzelerin giriş ücretleri gösterge fiyat olarak kullanılmıştır. Tespit edilen ortalama fiyatlar ile kütüphanenin kültürel faaliyet hizmetlerinden yararlanan kişi sayıları çarpılarak 2024 yılı kültürel faaliyet fiyatlarına ulaşılmış ve bu fiyatlardan TÜİK’in genel mal ve hizmet grupları için açıkladığı TÜFE verilerinin yüzde değişimi aracılığıyla hesaplanan enflasyon oranı aylara göre çıkarılarak toplam yarar tespit edilmiştir. Fiyat

tespiti için seçilen benzer kültürel faaliyet etkinlikleri ise Temel Yapay Zekâ Uygulamaları Eğitimi, Şiir Yolculuğu, Cem Karaca'nın Gözyaşları filmi, Sadık Ahmet filmi, Pera Müzesi, Devlet Tiyatroları, İstanbul Modern Sergisi, Sinema Müzesi Sergisi'dir.

1.4. ARAŞTIRMANIN DÜZENİ

Çalışma dört ana bölümden ve her ana bölüm altında listelenen diğer alt bölümlerden oluşmaktadır. Bu bölümlerdeki bilgiler aşağıdaki düzende paylaşılmaktadır.

Birinci bölümde konunun önemi, araştırmanın amaç ve hipotezi, araştırma alanı, veri toplama teknikleri, araştırmanın düzeni ve araştırmada kullanılan kaynaklara ilişkin bilgiler yer almaktadır.

İkinci bölümün ilk kısmında kamu ekonomisine ve kamusal mal ve hizmetlere ilişkin detaylar paylaşılmakta ve bu bilgiler ışığında halk kütüphanelerine bir kamu kuruluşu perspektifinde yaklaşılmaktadır. Bu bakış açısıyla, kamu kurum veya kuruluşlarına yönelik maliyet-yarar analizlerinin önemi ele alınmakta ve bu konseptle ilişkin detaylar paylaşılmaktadır. Bölümün sonunda halk kütüphanelerinde maliyet-yarar analizlerine odaklanılarak benzer çalışmalar irdelenmektedir.

Üçüncü bölümün ilk kısmında İstanbul Orhan Kemal İl Halk Kütüphanesi'ne ilişkin genel bulgular paylaşılmaktadır. Daha sonra kütüphanenin maliyet unsurları ele alınmakta ve kütüphane hizmetlerinin sürdürülebilmesi için katlanılan bu maliyetler doğrultusunda ortaya konulan hizmetlerin ekonomik boyutları ele alınmaktadır. Bölüm sonunda elde edilen bulgular ışığında kütüphanenin 2022 yılı maliyet-yarar rasyosu paylaşılmaktadır.

Araştırmanın dördüncü bölümünde ise çalışmanın sonuçlarına odaklanılmakta ve bu sonuçların iyileştirilmesi adına önemli görünen noktalar paylaşılmaktadır.

Çalışmanın son bölümünde araştırmada yararlanılan kaynaklara yer verilmektedir.

1.5. KAYNAKLAR

Araştırma esnasında konu ile ilgili kavramsal arka planın paylaşılması adına çeşitli kaynaklardan yararlanılmıştır. Kamu ekonomisi ve maliyet-yarar analizi konularında

sıklıkla yerli literatürden faydalanılmıştır. Kavramların halk kütüphaneleri özelinde ele alınması noktasında ise çoğunlukla yabancı literatürden yararlanılmıştır. Çalışmanın başlangıcında Hacettepe Üniversitesi Kütüphanesi'nden, Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi'nden, Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Tez Arşivi'nden ve YÖK Tez Arşivi'nden yararlanılmıştır. Çalışma ayrıca Google Akademik, DergiPark, Türk Kütüphaneciliği, İnternet Arşivi, JSTOR, ERIC, De Gruyter, Taylor & Francis, International Federation of Library Association (IFLA) ve American Library Association (ALA) veritabanları ile desteklenmiştir. Son olarak, Kültür ve Turizm Bakanlığı Halk ve Çocuk Kütüphaneleri Yönetmeliği, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayın Seçme Yönetmeliği ve İstanbul Orhan Kemal İl Halk Kütüphanesi web sayfası çalışmada kullanılan diğer önemli kaynaklardandır.

2. BÖLÜM

KAMU EKONOMİSİ VE HALK KÜTÜPHANELERİ

Ekonomi, en genel tanım itibariyle bireylerin sınırsız isteklerinin kıt kaynaklarla karşılanma çabasıdır. Üreticiler kıt kaynaklarla üretim yaparak gelir elde etmeye, tüketiciler ise bütçe kısıtı altında seçimler yaparak istek ve gereksinimlerini en iyi şekilde karşılamaya çalışmaktadır. Üretime konu olan mal ve hizmetlerin hangi sektör tarafından gerçekleştirileceği ise küresel kaynakların kullanımını açısından önem teşkil etmektedir. Özel sektör adil gelir dağılımı, yoksulluk ve güvenlik gibi konuların çözümünde yetersiz kalmaktadır (Işık, 2014, s. 28). Ayrıca, özel sektörün sıfır marjinal maliyetle üretim veya azalan maliyetler gibi teknik koşulları tam anlamıyla yerine getiremediği de bilinmektedir (Ay, 2019, s. 72). Bu nedenle kamu sektörü bazı durum ve koşullarda, bazı mal ve hizmetlerin üretiminde etkinlik ve adaleti artırmak amacıyla piyasaya müdahale etmektedir. Devletin piyasa ekonomisine müdahalesi hususunda çeşitli görüşler mevcuttur. Ekonominin babası olarak bilinen Adam Smith, bırakınız yapsınlar (*Laissez-faire*) yaklaşımı ile devletin yalnızca yasa düzenleyici rolünde olması gerektiğini ve üretimin piyasa ekonomisi tarafından gerçekleşmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Nar, 2020, s. 10). Smith bu yaklaşımıyla, üretici ve tüketicilerin piyasada buluşarak her iki tarafın kendi çıkarlarını artıracak davranışlarda bulunacağını ve piyasanın görünmez elinin toplum yararını artıracığını savunmaktadır. Ekonomistler Smith'in bu yaklaşımını tekel piyasaların olmadığı bir toplum için geçerli görmektedir. Günümüz koşullarında, tekel piyasalar genellikle düşük üretim hacmi ve yüksek fiyat uygulamalarıyla negatif dışsallıklar doğurmakta ve toplum refahını azaltmaktadır (Savaşan, 2020, s. 313). Bu noktada devletin piyasaya müdahalesi, negatif dışsal ekonomilerin azalmasını sağlayacak bir güç olarak karşımıza çıkmaktadır. Benzer şekilde John Stuart Mill'de bu görüşü destekler nitelikte konuya yaklaşmaktadır. J.S. Mill tekel piyasaların yayacağı negatif dışsal ekonomilerin azalması için devletin yol, liman, hastane, okul ve yayıncılık gibi faaliyetleri yürütmesi gerektiğini savunmaktadır (Şener, 2014, s. 5). O halde yayıncılık faaliyetlerinin özel sektör tarafından yürütüldüğü günümüz koşullarında, bir kamu kuruluşu olan halk kütüphanelerinin, dil, din, ırk, yaş gözetmeksizin toplumun tamamına sunduğu hizmetleriyle negatif dışsal ekonomileri azalttığını düşünmek mümkündür. Bu

bakış açısıyla aşağıda kamusal mal ve hizmet türleri tanıtılmakta ve halk kütüphanesi hizmetlerine kamu ekonomisi perspektifinden bakılmaktadır.

2.1. KAMUSAL MAL VE HİZMET TÜRLERİ

Kamusal mal ve hizmetler çeşitli şekillerde ele alınmakla birlikte çalışmamızın konusu itibariyle tam kamusal mal ve hizmetler, yarı kamusal mal ve hizmetler ve özel mal ve hizmetler olarak üç grupta değerlendirilmektedir. Düşük mal ve hizmetler, erdemli mal ve hizmetler, ayıplı mal ve hizmetler, kulüp mal ve hizmetler gibi mal ve hizmet türleri de farklı çalışmalarda kamusal mal ve hizmet türleri arasında yer almaktadır.

2.1.1. Tam Kamusal Mal ve Hizmetler

Tam kamusal mal ve hizmetler, toplumun temel gereksinimlerinin karşılanması ve toplumsal refahın artırılması amacıyla sunulan bölünmez ve dışlanmaz nitelikteki mal ve hizmet gruplarıdır (Sönmez, 1987, s. 110). Burada vurgulanması gereken husus, bir mal ve hizmetin kamu kesimi tarafından üretilmesi, o mal ve hizmetin tam kamusal mal ve hizmet olarak değerlendirilmemesidir. Mal ve hizmet gruplarının tam kamusal mal ve hizmet olarak değerlendirilmesi için mal ve hizmetlerin bölünmez ve dışlanmaz olması gerekmektedir. Bu anlamda aşağıda tam kamusal mal ve hizmetlerin tüm karakteristikleri paylaşılmaktadır.

Bölünmezlik: Tam kamusal mal ve hizmetler, tüketicilerin gelir ve tercihlerinden bağımsız olarak toplumun bütün fertleri tarafından eşit bir şekilde kullanılan mal ve hizmetlerdir (Edizdoğan, Çetinkaya ve Gümüş, 2013, s. 26). Bir tüketicinin tam kamusal bir mal ve hizmeti daha fazla tüketme arzusu, diğer tüketicilerin tüketiminde bir azalmaya ya da eksilmeye neden olmamaktadır.

Bedavacılık: Tam kamusal mal ve hizmetler birlikte ve eşit tüketilmektedir. Birlikte ve eşit miktarlarda tüketilen bu mal ve hizmetlerin finansmanı da birlikte gerçekleşmektedir. Mal ve hizmetlerin finansman aracı vergilerdir. Tam kamusal mal ve hizmetlerden vergi vermeden yararlanmak isteyen bireyler, yani bedavacılar kamusal mal ve hizmet arzını

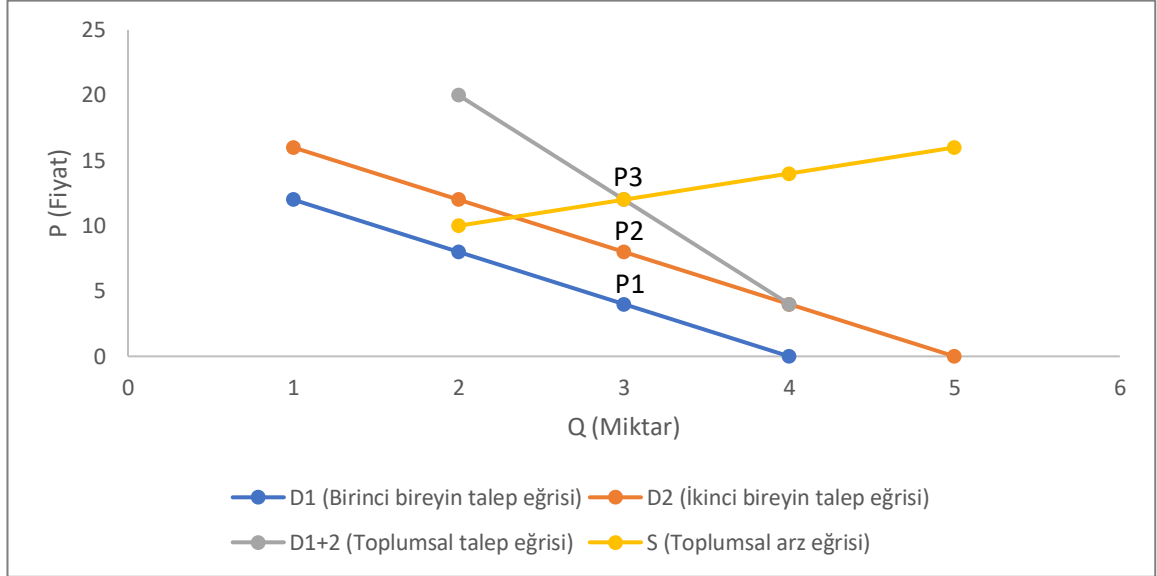
engellemektedir (Susam, 2015, s. 69). Bir başka deyişle, bu hizmetlerin finansmanında vergi kaçakçılığı nedeniyle gerçekleşecek bir azalış toplumsal refahın azalmasına neden olmaktadır (Şener, 2014, s. 62).

Faydanın Kazanımı: Tam kamusal mal ve hizmetlerin faydası özel mal ve hizmetlere kıyasla daha ileri zamanlarda ortaya çıkmaktadır (Şener, 2014, s. 63). Örneğin, güvenlik amacıyla yapılmış girişimler, güvenlik sorununun olmadığı dönemlerde hissedilmemektedir. Dolayısıyla tam kamusal mal ve hizmetlerin faydaları çoğunlukla, tüketim ile eş zamanlı olarak gözlenmemektedir.

Toplu Tüketim: Tam kamusal mal ve hizmetlerin tüketiminde bir rekabet söz konusu değildir (Ay, 2019, s. 66). Toplumun tüm bireyleri bu mal ve hizmetleri eş zamanlı olarak aynı miktarda tüketebilmektedir. Bununla birlikte, tam kamusal mal ve hizmetlerin faydaları, yalnızca tüketimi gerçekleştiren bireye ait değildir. Bireyin elde etmiş olduğu fayda, toplumun diğer bireylerini de olumlu yönde etkilemektedir.

Dışsal Ekonomiler: Kamu mal ve hizmetlerinin birlikte ve toplu tüketimi, bölünmezliği ve dışlamanın olmaması bu tür mal ve hizmetlerin pozitif dışsal ekonomiler yaymasına neden olmaktadır (Yumuşak ve Aydın, 2005, s. 112).

Ödeme Gücü İlkesi: Tüketiciler tam kamusal mal ve hizmetlere karşı taleplerini ve bu taleplerin boyutlarını ifade etmekte güçlük çekmektedir. Bu yüzden özel mal ve hizmetlerin aksine, tam kamusal mal ve hizmetlerin fiyatlamasında ödeme gücü ilkesi daha fonksiyonel görünmektedir (Şener, 2014, s. 77). Bu tür mal ve hizmetlerin arzı ise toplumun seçim yoluyla belirlediği adayların politikaları tarafından gerçekleşmektedir. Diğer bir deyişle, arz edilecek miktarın belirleyicisi demokrasidir. Tam kamusal mal ve hizmetlere ilişkin toplumsal arz ve talep eğrileri Şekil 1’de gösterilmektedir.

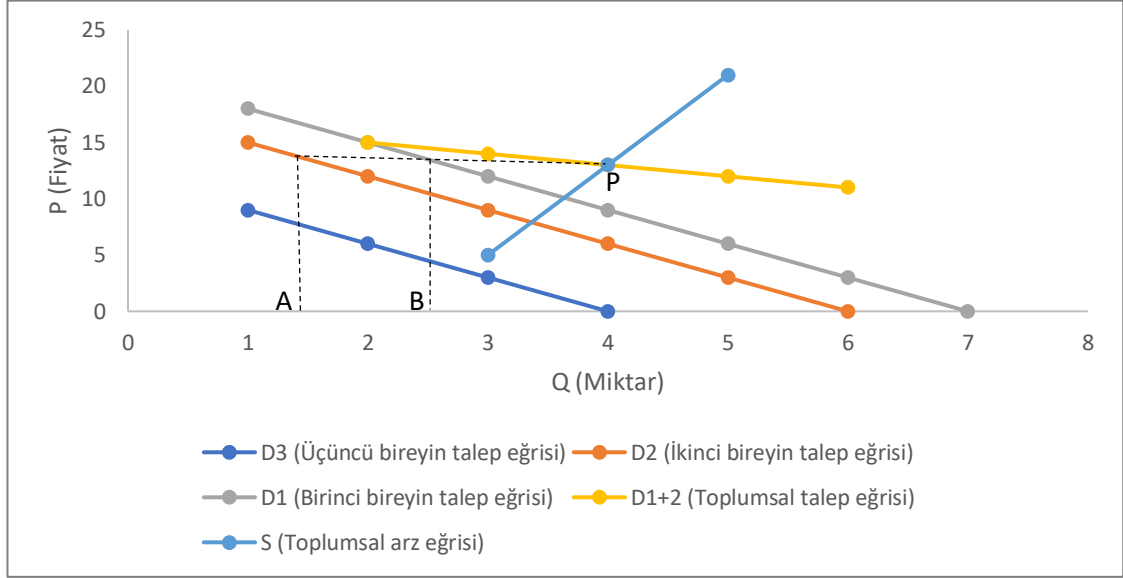

Şekil 1. Tam kamusal mal ve hizmetlerde fiyat oluşumu

Şekil 1’de D_1 ve D_2 olarak gösterilen bireysel talep eğrileri iki farklı gelir düzeyine sahip bireye aittir. Bu talep eğrileri dikey olarak toplanarak D_{1+2} şeklinde gösterilen toplumsal talep eğrisi oluşturulmaktadır. Seçimle belirlenen yöneticilerin politikaları doğrultusunda gerçekleşen arz eğrisi ise S olarak gösterilmektedir. D_1 talep eğrisine sahip seçmen P_1 fiyatı ödeyerek, D_2 talep eğrisine sahip seçmen ise P_2 fiyatı ödeyerek aynı miktarda tam kamusal mal ve hizmetten yararlanmaktadır.

2.1.2. Özel Mal ve Hizmetler

Özel mal ve hizmetler, tüketimde rekabetin olduğu, piyasa mekanizmasına uygun bir şekilde üretim ve tüketimin gerçekleştiği mal ve hizmet gruplarıdır (Susam, 2014, s. 71). Bu tür mal ve hizmetlerin tüketimi gelir düzeyine bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Özel mal ve hizmetlerin fiyatlandırılması tam kamusal mal ve hizmetlerden farklı bir şekilde gerçekleşmektedir. Bu mal ve hizmetlere yönelik talebin toplum tarafından daha kolay ifade edilmesi nedeniyle bu grup mal ve hizmetlere ilişkin talep eğrileri sağa doğru toplanmaktadır. Bireysel talep eğrileri piyasa fiyatının altında kalan tüketiciler tüketimden dışlanmaktadır. Özel mal ve hizmetlere ilişkin arz ve talep eğrileri Şekil 2’de gösterilmektedir.

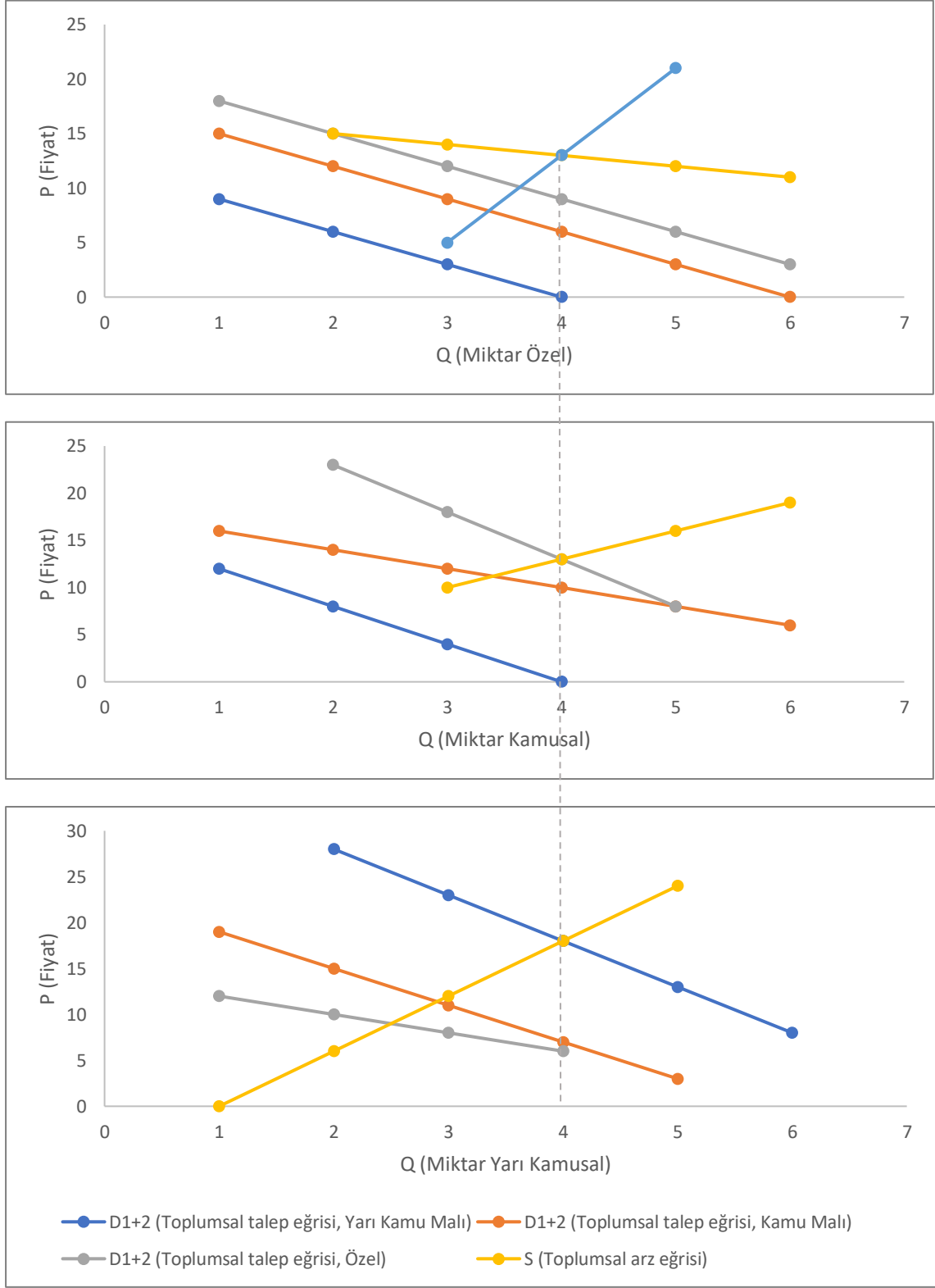
Şekil 2. Özel mal ve hizmetlerde fiyat oluşumu

Şekil 2’de D₁ bireysel talep fonksiyonuna sahip bir birey P fiyattan B kadar, D₂ bireysel talep eğrisine sahip bir birey ise P fiyattan A kadar tüketim yapabilmektedir. D₃ talep fonksiyonuna sahip bireyin gelir düzeyi malın piyasa fiyatının altında kalması nedeniyle bu bireyin talebi göz ardı edilmekte yani dışlanmaktadır.

2.1.3. Yarı Kamusal Mal ve Hizmetler

Yarı kamusal mal ve hizmetler yoğun pozitif dışsal ekonomiler yayan, tam kamusal mal ve hizmetlere kıyasla daha bölünebilir olan ve toplumun büyük kesimi tarafından kullanılabilen mal ve hizmet gruplarıdır (Aydın ve Çaşkur, 2013, s. 147). Üniversiteler ve devlet hastaneleri bu hizmetlerin birer örneğidir. Bu tür mal ve hizmetlerin en belirgin özellikleri, ödeme gücü ilkesine dayanmakla birlikte üretimi gerçekleştiren kurum ve kuruluşların katma bütçe adı verilen bir bütçe ile yönetilmesidir (Şener, 2014, s. 71). Gelir dağılımının eşit olduğu ülkelerde bu tür mal ve hizmetlerin etkinliği daha yüksektir. Öte yandan gelir dağılımının etkin olmadığı toplumlarda, bireylerin bu tür hizmetlere erişimi kısıtlı olmakta, dolayısıyla toplumun elde edeceği dışsal fayda da daha düşük olmaktadır. Yarı kamusal mal ve hizmetlerin fiyatlarının belirlenmesinde özel mal ve hizmetlerin ve kamusal mal ve hizmetlerin fiyatları belirleyici olmaktadır (Şener, 2014, s. 80). Şekil 3’teki grafiklerden ilki özel mal ve hizmetlere yönelik talebi, ikincisi ise tam kamusal mal

ve hizmetlere yönelik talebi göstermektedir. Bu grafiklerden yararlanılarak yarı kamusal mal ve hizmetlere ilişkin arz ve talep açıklanmaktadır.

Şekil 3. Yarı kamusal mal ve hizmetlerde fiyat oluşumu

Şekil 3’te, yarı kamusal mal ve hizmetlerin arz ve talep eğrileri için özel mal ve hizmetlerin ve tam kamusal mal ve hizmetlerin talep eğrileri toplanmakta ve bu D_{1+2} şeklinde ifade edilmektedir. Elde edilen talep ve arz eğrisinin kesişim noktası yarı kamusal mal ve hizmetlerin fiyatını göstermektedir. Tanım, grafik ve açıklamalardan anlaşılacağı üzere, bir kamu kuruluşu olan halk kütüphanelerinin sunmuş olduğu hizmetlerin herhangi bir mal ve hizmet türü altında sınıflanması oldukça zor görünmektedir. Kamusal mal ve hizmetlerin tanımlarına bakıldığında halk kütüphanelerinin, uygulamada tam kamusal mal ve hizmetler sunduğu anlaşılmaktadır. Fakat halk kütüphaneleri bina, bütçe, personel, derme gibi çeşitli kısıtlara da sahiptir. Benzer şekilde, katma bütçe gibi ek bir bütçenin olmaması nedeniyle halk kütüphanelerini yarı kamusal mal ve hizmet grubu altında sınıflamakta oldukça zordur. Bu tarz durumlar J.M. Buchanan, kutu diyagramı ile mal ve hizmetlerin kamusal niteliklerinin saptanabileceğini ifade etmektedir (Akdağ, 2012, s. 5). Sonuç olarak, tam kamusal mal ve hizmetler ile yarı kamusal mal ve hizmetler arasında bir noktada hizmet sunmaya özen gösteren halk kütüphanelerinin pozitif dışsal ekonomiler yaydığını söylemek mümkün görünmektedir. Fakat her kurum ve kuruluş gibi halk kütüphaneleri de bir bütçe kısıtına tabiidir ve bu kısıt altında toplumsal refahı artırıcı etkin hizmetler üretmekle yükümlüdür. Hizmetlerin etkinliği ise maliyet-yarar analizi teknikleriyle ortaya konulmaktadır.

2.2. MALİYET-YARAR ANALİZİ

Türkiye’de 1970’li yıllardan sonra klasik bütçe anlayışı terk edilmiş ve program bütçe anlayışına geçiş ile maliyet-yarar analizi çalışmalarının önemi ortaya çıkmıştır (Yavuz, Özgül ve Susam, 2021, s. 116). Günümüzde maliyet-yarar analizi çalışmaları neredeyse tüm alan ve sektörlerde proje ve yatırımların etkinliğini ölçmek için sıklıkla uygulanmaktadır.

2.2.1. Maliyet-Yarar Analizi ile İlgili Temel Kavramlar

Harcama, gider, maliyet ve yarar gibi kavramlar maliyet-yarar analizlerinin temel kavramları arasında yer almaktadır. Linhard, Gerwing gibi yazarlar harcama, gider ve maliyet kavramlarının benzer anlamlar taşıdığını ve kavramların ayrı ayrı açıklanmasının anlamsız olduğunu savunurken, Mellerowicz ve Schmallenbach bu kavramların aynı

anlama gelmediğini savunmaktadırlar (Saban ve Erdoğan, 2014, s. 21). Bu nedenle maliyet-yarar analizi perspektifinde bu kavramlara ilişkin tanım ve açıklamalar aşağıda ele alınmaktadır.

Harcama, para, çek hisse senedi gibi yollarla yapılan tüm ödemelere denilmektedir. Uslu'ya göre harcama, farklı amaçlara yönelik olarak çeşitli araçlarla yapılan ödemeler bütünüdür (Uslu, 1991, s. 21). Saban ve Erdoğan (2014, s. 21) harcamayı “işletmelerin para ve benzeri yollarla yaptıkları, ödeme gerektiren olaylardır” şeklinde tanımlamaktadır. Gökçen, Çelenk ve Horasan (2014, s. 10) harcama kavramını, “bir varlık veya hizmetin edinilmesi amacıyla veya bir işletmede gerçekleşebilecek bir hasara yönelik yapılan ödemeler” şeklinde ifade etmektedir. Tanımlardan anlaşılacağı gibi, harcamanın temelinde bir ödeme gerekliliği söz konusudur. Fakat harcama ile ödeme eşzamanlı gerçekleşmek zorunda değildir. İşletmelerin geçmiş yıllarda aldığı borçların geri ödenmesi de harcama olarak değerlendirilmektedir.

Gider, işletmelerin fayda sağlamak amacıyla yapmış olduğu harcamalar bütünü olarak nitelendirilebilir. Uslu'ya göre (1991, s.21) işletmenin kuruluş amaçlarına yönelik olarak, belirli bir faaliyet dönemi içerisinde doğrudan ya da dolaylı fayda sağlaması beklenen harcamalar gider olarak ifade edilmektedir. Giderlerin net bir şekilde saptanması ise ancak işletmelerin AR-GE, pazarlama ve üretim gibi fonksiyonlarının belirlenmesiyle mümkün olmaktadır.

Maliyet, üretimin planlanmasından itibaren yapılan harcamaların tamamı olarak düşünülmektedir. İşletmeler, sunulan mal ve hizmetin türü ne olursa olsun, üretim faktörlerini bir araya getirerek mal ve hizmetler üretmektedir. Bu hizmetlerin üretilebilmesi, ancak üretim faaliyetinin konusunu oluşturan diğer mal ve hizmet girdileriyle mümkün olmaktadır (Kaygusuz, Dokur, 2014, s. 24). Anlaşılacağı gibi üretim, maliyet kavramının arkasında yatan önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır (Büyükmirza, 2014, s. 44). Açıklamalardan anlaşılacağı üzere, faktör harcamalarının maliyet olarak varsayılabilmesi için, bir mal ve hizmeti elde etmek amacıyla yapılmış olması ve bir parasal değerinin olması gerekmektedir.

Yarar, bir mal ve hizmetin insan ihtiyaçlarını karşılama özelliği olarak tanımlanmaktadır (Seyidoğlu, 2002, s.194). Literatürde sıklıkla “fayda” olarak da ele alınan yarar kavramı, bireylerin bir mal ve hizmetin tüketimi sonucunda sağladığı haz veya tatmin olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yukarıda değinilen kavramlar maliyet-yarar analizi çalışmalarında sıklıkla kullanılan temel kavramlardır. Aşağıda bu kavramların detayları irdelenmekte, bu kapsamda konu etraflıca ele alınmaktadır.

2.2.2. Maliyetlerin Sınıflandırılması

Maliyetler oluşum şekillerine, üretim miktarlarına ve işletmelerin işlevlerine göre çeşitli anlamlar kazanmaktadır. Farklı durumlarda belirli bir kararın ardından katlanılan maliyetler, başka bir karar sonrasında önemini yitirebilmektedir. Gürsoy (2009, s.35) bunu “farklı amaçlar için farklı maliyetler” şeklinde ifade etmektedir. Bir başka deyişle, işletmelerin üretim miktarını belirlemek için gereksinim duyduğu maliyet bilgisi ile, üretime son vermesi için ihtiyaç duyduğu maliyet bilgisi farklılaşmaktadır. Bu nedenle maliyetler, literatürde çeşitli şekillerde sınıflandırılmaktadır.

Oluşum Şekillerine Göre Maliyetler: Maliyetler genel muhasebe ve maliyet muhasebesi sistemlerince yönetimi kolaylaştırmak amacıyla çeşitli şekillerde sınıflandırılmaktadır. Bunlar, ilk madde ve malzeme maliyetleri, işçilik maliyetleri, varlık maliyetleri, dışarıdan sağlanan hizmet maliyetleri, risk maliyetleri, sosyal maliyetler, vergi maliyetleri şeklinde sıralanmaktadır.

- İlk madde ve malzeme maliyetleri, geniş bir kavram olmakla birlikte, hammadde olan ya da olmayan her türlü materyali içerisine almaktadır. Bu perspektifte üretimin gerçekleşmesi için gerekli olan tüm girdiler malzeme olarak değerlendirilmektedir (Lazol, 2012, s.11). İlk madde ve malzeme maliyetleri işletmenin alanına göre değişiklik göstermektedir. Kıyafet endüstrileri için

malzemeler kumaş veya iplik iken yayıncılık sektörü için bu malzemeler kâğıt, tutkal vb. olarak karşımıza çıkmaktadır.

- İşçilik maliyetleri, üretimin en önemli girdi ve maliyetlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu maliyetler üretimin gerçekleşmesi için gerekli zamanın ölçülmesi ve bu zamanın parasal bir karşılıkla çarpılması ile hesaplanmaktadır (Üstün, 1983, s. 54). Maaş, prim, tazminat, mesai ücreti, ücretli izinler ve sigorta masrafları işçilik maliyetleri olarak değerlendirilmektedir.
- Varlık maliyetleri, işletmelerin uzun süre kullanım amacıyla satın aldıkları dayanıklı tüketim malzemeleridir. Altyapılar, demirbaş amortismanları, otomasyon sistemleri, üretim izni gibi maddi ve maddi olmayan sabit varlıkların maliyetleri bu grupta yer almaktadır (Kaygusuz ve Dokur, 2014, s. 53).
- Dışarıdan sağlanan hizmet maliyetleri, işletmenin faaliyetlerini sürdürmesi için enerji, bakım-onarım ve ulaşım gibi dışarıdan sağlamak zorunda olduğu hizmetlere yönelik maliyetlerdir (Saban ve Erdoğan, 2014, s. 32).
- Risk maliyetleri, işletmelerin doğal afet, teknik altyapı sorunları gibi nedenlerle üretim aksaklıkları yaşaması durumunda meydana çıkan maliyetlerdir. Bunlar, sıklıkla sigorta kapsamında değerlendirilmesi nedeniyle sigorta maliyetleri olarak da bilinmektedir (Bursal ve Ercan, 1992, s. 177.)
- Sosyal maliyetler, işletmelerin personel gelişimi veya motivasyon ve verimliliği desteklemek amacıyla sunduğu kültürel etkinliklere yönelik maliyetlerdir. Sosyal maliyetlerin bir maliyet unsuru olarak değerlendirilip değerlendirilmemesi bir tartışma konusudur (Akesen, 1991, s.43).
- Vergi maliyetleri, üretim faktörlerinden biri olmamasına karşın girdi maliyetlerini ve üretim düzeyini etkilemesi nedeniyle maliyet olarak nitelendirilmektedir. Üretimin gerçekleşmesi için gerekli olan harçlar, vergi maliyetleri arasında değerlendirilmektedir (Akesen, 1991, s.44).

İşlevlerine Göre Maliyetler: İş gücü, hammadde, makine ve teçhizat, satış ve pazarlama gibi unsur maliyetleridir. Fakat bu maliyetlerin kendi içlerinde belirgin hale getirilmesi

gerekmektedir. Bu nedenle, işlevlerine göre maliyetler de kendi içinde doğrudan maliyetler ve dolaylı maliyetler olarak ikiye ayrılmaktadır.

- Doğrudan maliyetler, doğrudan hammadde maliyetleri ve doğrudan işçilik maliyetleri olarak kendi içerisinde ikiye ayrılmaktadır.
- Dolaylı maliyetler, doğrudan üretime katılmayan fakat üretim sürecini etkileyen diğer girdi maliyetlerdir (Akesen, 1991, s. 44). Bunlara, bakım ve onarım maliyetleri, gündelik çalışan personel ücretleri, yarı zamanlı personellerin yemek ücretleri örnek olarak gösterilebilir.

Fonksiyonlarına Göre Maliyetler: Üretim maliyetleri, satış maliyetleri, AR-GE maliyetleri, yönetim maliyetleri ve finansman maliyetleridir (Lazol,2013, s.14).

Üretim Sürecine Katılıma Göre Maliyetler: Girdi veya hammaddelerin işletmenin amaçları doğrultusunda geliştirilerek bir mal ve hizmete dönüşme sürecinde ortaya çıkan maliyetlerdir. Üretime doğrudan katılan hammadde ve işçilik maliyetleri üretim maliyetleri olarak kaydedilmektedir. Üretim maliyetlerinin hesaplanmasında dikkat edilmesi gereken nokta, üretime doğrudan katılacak girdilerin iyi bir şekilde saptanmasıdır. Aksi takdirde, dolaylı girdiler üretim maliyetlerine katılmakta ve süreçler arası belirginlikler kaybolmaktadır.

- Satış maliyetleri, mal ve hizmetlerin üretiminden müşteriye ulaşana kadar olan süreçte katılan maliyetlerdir. Reklam, ulaştırma, personel maaşı, satış ve pazarlama, elektrik, su, ısınma ve kırtasiye giderleri satış maliyetleri olarak değerlendirilmektedir (Kaygusuz ve Dokur, 2014, s. 63).
- AR-GE maliyetleri, mal ve hizmetlerin geliştirilmesi ya da yeni bir ürünün üretilmesi için işletmenin katlandığı fedakarlıklardır. AR-GE için yapılan tüm girdi gider ve harcamaları bu grupta değerlendirilmektedir (Kaygusuz ve Dokur, 2014, s. 66).
- Finansman maliyetleri, işletmelerin hisse senedi ve tahvil gibi araçlarla sağladıkları fonların maliyetleridir. Tahvil ve hisse senetlerinin, faiz

yükümlülükleri ile hisse senedi sahiplerine geri ödenmesi, finansman maliyeti olarak kayıtlara geçmektedir (Kaygusuz ve Dokur, 2014, s. 68).

İzlenebilirliklerine Göre Maliyetler: Doğrudan veya dolaylı maliyetler olarak ikiye ayrılan izlenebilir maliyetler tanım ve açıklamalara göre anlam kazanmaktadır (Gürsoy, 2009, s. 36). Doğrudan maliyetlerin hangi bölüm, hangi birim, hangi ürün ya da hizmet gibi sorulara cevap vermesi gerekmektedir (Kaygusuz ve Dokur, 2014, s. 38). Bu ve benzeri sorular ile tespiti mümkün olmayan giderler dolaylı maliyetler olarak nitelendirilmektedir.

Üretim Hacmi Yönünden Maliyetler: Üretim miktarına dayanan bu tür maliyetler, ilk ve son ürünün üretimi esnasında meydana gelen maliyetleri kapsamaktadır. Planlama, üretim ve kontrolün iyi bir şekilde yapılması, sabit ve değişken maliyetlerin iyi bir şekilde saptanması gerekmektedir (Uslu, 1991, s. 28).

Vadesine Göre Maliyetler: Maliyetler uzun ve kısa vadede değişiklik göstermektedir. Kısa vadede maliyetler, değişken ve sabit maliyetler olarak ikiye ayrılır. Uzun vadede tüm maliyetler değişkendir, sabit maliyetler dahi sabit kabul edilmemektedir. (Ertuna, 1974, s.161).

- Kısa dönem maliyetler, girdilerin, dolayısıyla maliyetlerin değiştirilebileceği bir dönem değildir. Dolayısıyla kısa dönemde maliyetlerin azalması oldukça zordur. Ancak üretim hacminin düşürülmesi kısa dönemde maliyetleri azaltabilmektedir.
- Uzun dönem maliyetler, tüm maliyetlerin değişken kabul edildiği dönemdir. (Ekinci, 2011, s. 150). Çünkü uzun dönemde, sabit maliyetler de değişkendir. İşletme kısa dönemde üretim hacmini artırmak istiyorsa, daha fazla maliyet yüklenerek işe alım gerçekleştirebilir. Fakat aynı işletme, üretim hacmini üretim kapasitesinin üzerine çıkarmak isterse, yeni makine veya yeni üretim tesislerine gereksinim duymakta, bu da ancak uzun dönemde mümkün olmaktadır.

Aitliklerine Göre Maliyetler: Üretim bölümü ve hizmet bölümü olarak ikiye ayrılan işletmelerde maliyetler de ikiye ayrılmaktadır. Maliyet kaynağı üretim bölümü ise maliyetler üretim bölüme aittir. Benzer şekilde, maliyet kaynağı hizmet bölümü ise maliyetler hizmet bölümüne ait olmaktadır (Gürsoy, 2009, s. 41). Yani hammadde ve üretime söz konusu işçilik maliyetleri üretim bölüme aittir. Fakat üretim bölümüne destek olan diğer bölümler hizmet grubu olarak düşünülmektedir. Örneğin, bir maden firmasında çalışan personel maliyetleri üretim bölümüne ait iken üretim bölümündeki işçilerin sıhhatlerinin kontrolü amacıyla hizmete açılan ecza depoları veya yemekhaneler hizmet bölümü maliyetleri olarak değer kazanmaktadır.

Kalite Yönetiminde Maliyetler: Bir mal ve hizmet üretimi sürecinde ürünün kusurlu olmasını önlemek amacıyla katlanılan veya bir mal ve hizmet arzının ayıplı olarak gerçekleşmesi sonucunda kullanıcının zararını karşılamak amacıyla üstlenilen maliyetlerdir (Ağın, 2020, 12). Diğer bir deyişle, bir malın işlev ve fonksiyonlarını eksiksiz olarak yerine getirebilmesini sağlamak amacıyla yapılan ya da ayıplı olarak sunulan bir mal ve hizmetin neden olduğu tazminat maliyetleri kalite yönetim maliyetleri olarak bilinmektedir. Bu anlamda, kalite yönetimi içerisindeki maliyetler şu şekilde sıralanabilir;

- Önleyici maliyetler, üretilecek mal ve hizmet fonksiyonlarının tam ve eksiksiz olmasını sağlamak amacıyla katlanılan maliyetlerdir (Kutlu, 2008, s. 99).
- Değerlendirme maliyetleri, üretilen mal ve hizmetlerin işlev ve fonksiyonlarının arzu edilen düzeyde gerçekleşip gerçekleşmediğini kontrol etmek amacıyla katlanılan maliyetlerdir (Çabuk, 2005, s. 3).
- Satış öncesi maliyetler, mal ve hizmet arzının yapılmadan önce ayıplı ürünlerin tespit edilmesi ve düzeltilmesi ya da yeniden üretilmesi ile ilgili olarak katlanılan fedakarlıklardır (Gürsoy, 2009, s.42).
- Satış sonrası maliyetler: Mal ve hizmetin arzı sonrasında kusurlarının tespit edilmesi sonucunda katlanılan maliyetlerdir (Yıldıztekin, 2010, 408).

Planlama-Kontrol İlişkisinde Maliyet: Üretim ve planlama kurullarının ya da yönetimlerin kararlarıyla açıklanabilen maliyetlerdir. Standart maliyetler, bütçelenmiş maliyet, kontrol edilen veya edilmeyen maliyetler, geçerli ve geçersiz maliyetler, ek maliyetler bu grup altında sıralanmaktadır.

- Standart maliyet, bir mal ya da hizmet üretimini en verimli düzeyde tutacak maliyetler olarak tanımlanmaktadır. Bu maliyetler işgücü ve hammadde maliyetlerinin birim düzeyde toplanmasıdır (Ertuna, 1974, 182). Daha gerçekçi bir yaklaşımda, genel üretim maliyetlerinin de bu toplama dahil edilmesi gerekmektedir.
- Bütçelenmiş maliyet, standart hale gelmiş, belirlenmiş üretim düzeyleri için önceden öngörülen toplam maliyetlerdir. Bütçelenmiş maliyetleri tespit etmek için standart maliyetlerden daha basit hesaplamalar da kullanılmaktadır.
- Kontrol edilen ve kontrol edilemeyen maliyetler, firmanın kararlarına bağlı olarak kontrol edilebilen veya firma kararlarından bağımsız olarak kontrol edilemeyen maliyetlerdir. Planlama ve kontrol birimleri tarafından üretim hacmine bağlı olarak kullanılacak hammadde ve işçilik düzeyleri kontrole açıktır. Bu nedenle bu tür maliyetler kontrol edilebilir maliyetler olarak açıklanmaktadır (Gürsoy, 2009, s. 43). Bunların aksine, sektörel istikrarsızlıklar, tavan/tabana fiyat uygulamaları ya da makroekonomik düzeyde döviz kurunda gerçekleşen dalgalanmalar gibi öngörülemeyen durumlar firmaların kontrolleri dışında gerçekleşmektedir. Bu tür maliyetler ise kontrol edilemeyen maliyetler olarak bilinmektedir.
- Geçerli ve geçersiz maliyet, zamana ve karara bağlı olarak değişen maliyetlerdir. Gelecekte satın alınacak iktisadi bir kıymetin bakım, onarım, amortisman gibi faktörlerin değerlendirilerek satın alınması, o iktisadi değere ait maliyetlerin kabul edilmesi geçerli maliyet olarak açıklanmaktadır (Büyükmirza, 2014, s. 566). Geçersiz maliyetlerde, maliyet unsuruna ilişkin kararlar genellikle daha önceden verilmiş olmakla birlikte, iktisadi kıymet çoktan satın alınmıştır. İşletmenin kararları, geçersiz maliyet objesinin bakım ve onarımında, amortisman veya vergi maliyetlerinde artık önemli değildir. Geçersiz maliyetlerin en iyi temsilcisi batık maliyetlerdir. Batık maliyetler, geçmişte yüklenilmiş ve hala ödemeleri süren

maliyetlerdir (Büyükmirza, 2014, s. 566). Bina vergileri, amortismanlar, borçlanma faizleri geçersiz maliyetlerden bazılarıdır.

- Ek maliyet, iki seçenekli bir karar alımında, seçeneklerden birini uygulamanın maliyeti ile diğer seçeneği uygulamanın maliyeti arasındaki fark olarak nitelendirilmektedir (Gürsoy, 2009, s. 44). Bu fark negatif olabileceği gibi pozitifte olabilir. Örneğin, bir su tesisatının patlaması sonucunda işletmenin iki tesisatçı arasında karar verirken yüklenmeyi arzulanacağı tesisat giderleri farkı ek maliyet olarak düşünülebilir. Dolayısıyla işletmelerin vereceği her kararın bir ek maliyeti söz konusudur. Genellikle kararlar ek maliyetler gözetilerek verilir.

Diğer Önemli Maliyet Türleri: Bunlar değişken maliyetler, sabit maliyetler, birim maliyet, toplam maliyet, marjinal maliyet ve fırsat maliyeti olarak aşağıda açıklanmaktadır.

- Değişken maliyetler, üretim hacmine bağlı olarak değişiklik gösteren maliyetlerdir. Üretim arttıkça maliyetlerin artması ve üretim azaldıkça maliyetlerin azalması gerekmektedir. Çünkü, üretimin artırılabilmesi için işçilik, hammadde ve enerji kaynakları gibi kaynakların kullanımı söz konusu olmaktadır. Bu değişkenler üretim hacmine bağlı olarak artacak veya azalacaktır (Ertürk, 1982, s.17).
- Sabit maliyet, üretim hacmindeki değişikliklerden etkilenmeyen maliyet türüdür. Bina veya makine kiralari, amortisman maliyetleri sabit maliyetlerden bazılarıdır (Akesen, 1991, s. 45).
- Birim maliyet, toplam maliyetin üretim miktarına bölümü ile hesaplanan ve her bir üretimin ortalama maliyetini ortaya koyan maliyet türüdür.
- Toplam maliyet, değişken maliyetlerin sabit maliyetlerin üzerine eklenmesi ile elde edilen maliyettir.
- Marjinal maliyet, üretilmek istenen ek birimin maliyetidir (Dinler, 2013, s. 209). Yüzüncü üretimden yüz birinci üretime geçildiğinde maliyette meydana gelen değişimi göstermektedir.

- Fırsat maliyeti, bir seçim maliyeti olarak düşünülebilir. İktisadi anlamda mal ve hizmetlerin kendi maliyetlerinin yanı sıra bu mal ve hizmetlerin bir de fırsat maliyeti söz konusudur. Sınırsız insan ihtiyaçları birtakım ödünleşimleri beraberinde getirmektedir. Bu ödünleşimler, insanların kaynak kısıtı altında faydalarını en yüksek düzeye getirecek muhakemelerdir. Bu maliyet insanların muhakemeleri sonucunda üstlenmekten vazgeçtiği maliyetlerdir. Yani fırsat maliyeti, vazgeçilen seçeneğin maliyetidir (Güneş, 1997, 80).

Yukarıda değinildiği gibi farklı durumlar altında maliyetler de farklılaşmaktadır. Bu anlamda yukarıda birçok maliyet türüne değinilmiştir. Elbette bu maliyetlere bir takım mal ve hizmetlerin üretimi için katlanılmaktadır. Üretim sonucunda üreticiler mal ve hizmetleri tüketicilere satarak gelir elde etmeye, tüketiciler de bu mal ve hizmetleri tüketerek yarar elde etmeye çalışmaktadır. Üreticilerin elde ettiği gelir de üreticilerin başka mal ve hizmetlerin tüketimi noktasında yarar sağlamaktadır. Bu anlamda katlanılan maliyetlerin üreticiler ve tüketiciler için birtakım yararları da söz konusu olmaktadır. Bu nedenle aşağıda yarar kavramına ilişkin arka plan ve detaylar paylaşılmaktadır.

2.2.3. Yarar Teorileri ve Yararların Sınıflandırılması

TDK yarar kavramını “bir işten elde edilen iyi sonuç; getiri, kazanç, fayda, kâr, avantaj” şeklinde tanımlamaktadır (TDK, 2023). Tanımdan da anlaşılacağı üzere, bireysel anlamda yarar bir mal ve hizmet tüketimi sonucunda elde edilen tatmini işaret ederken işletmeler açısından bu kavram bir üretim sonucunda elde edilen kâr olarak düşünülmektedir. Yarar kavramı literatürde sıklıkla fayda kavramı ile eş anlamlı olarak kullanılmış olmakla birlikte, teorisyenler tarafından fayda olarak ele alınmış, maliyet yarar analizi çalışmalarında ise yarar olarak kullanılmıştır. Bu bölümde kavramdan fayda olarak bahsedilecek, geleneksel ve modern fayda teorileri üzerinde durulacak ve fayda türleri açıklanacaktır.

Geleneksel Fayda Teorisi: Sosyolojiden psikolojiye, siyaset biliminden ekonomiye, çeşitli bilim dallarında araştırmalara konu olan fayda ilkesinin ilk adımları hukukçu ve

toplum bilimci Jeremy Bentham tarafından atılmıştır. Bentham yararı ele alırken, haz ve acının insanoğlunun iki egemen duygusu olduğunu öne sürmüş ve bu duyguların her insanın içinde az veya çok bulunduğunu ifade etmiştir. Ona göre insan, tüm hayatını bu duygulara göre yaşamaktadır (2008, s.381). Jeremy Bentham faydanın bir dereceye kadar ölçülebileceğini de eklemektedir. Bentham bunu mutluluk terazisi olarak ifade etmekte ve teraziyi etkileyen unsurları hazzın yoğunluğu, süresi, kesinliği ve yakınlığı olarak sıralamaktadır (2008, s.381). Ona göre bu ölçütler sayesinde, haz ve acı daha iyi değerlendirilebilmektedir.

John Stuart Mill, Jeremy Bentham'dan bazı noktalarda ayrılmaktadır. Bu ayrılış bir zıt düşme olmamasına karşın J.S. Mill, insan davranışlarının altında yatan nedenleri indirgemenin, insanın karmaşık davranışlarını açıklamakta yetersiz kaldığını savunmaktadır. Çünkü J.S. Mill'e göre bazı durumlarda farklı faydaların birbirleri ile çatışması mümkündür ve bu çatışmadaki faydaların ağırlıkları öngörülememektedir. J.S. Mill'e göre insan davranışlarının daha farklı temelleri bulunmaktadır. Bunlar ahlak, estetik ve sempatidir. Hazzı artıran davranışlar ahlak ile, davranışın güzelliği estetik ile ve davranışın sevimliliği ise sempati ile açıklanmaktadır (Özkul, 2022). J.S. Mill eklemiş olduğu bu ölçütlerin yanı sıra mutluluk, haz ve adalet üzerindeki ifadeleriyle insan davranışlarını daha ahlaki bir zemine oturtmaktadır.

Geleneksel fayda teorisine katkı sağlamış bir diğer isim Jevons'tur. Jevons, insanların davranışları sonucunda yalnızca fayda elde etmeyeceğini aynı zamanda zarardan ve acıdan da kaçınılabileceğini ifade etmektedir. Bu nedenle Jevons davranışlar sonucunda önlenebilen acının da bir fayda olduğunu ve önlenen acı ile elde edilen faydanın toplam fayda olduğunu ileri sürmektedir. Jevons'a göre insan, faydasını artırmak amacıyla acıdan kaçınma sürecinde bir başka kişinin zarar görmesine neden olabilmektedir (Özkul, 2022). Bu nedenle, Jevons'un fayda ilkesi açıklanırken en önemli tartışma konularından biri faydanın bireyselliği, bir diğeri ise toplumsal düzeni ve adaleti sağlayacak olan sosyal normlardır.

Adam Smith “*Ulusların Zenginliği*” başlıklı eserinde haz ve acıyı kendi süzgecinden geçirmiş ve haz ve acıyı toplumsal anlamda iktisadi temeller üzerine oturtmuştur (Abaan, 1998, s.122). Smith, kendi faydalarını arayan bireylerin gerekli motivasyonu kendi güdülerinde bulacağını kabul etmekte fakat bu güdülerin toplumsal refahın bozulmasına değil, toplumsal refahın artmasına neden olacağını ifade etmektedir (Kesici, 2010, s.90). Çünkü, Adam Smith refahını artırmak isteyen bireylerin, gereksinimleri doğrultusunda aynı zeminde buluşacaklarına inanmaktadır. Bir başka deyişle, benlik duygusu bireylere rasyonel olanı söylemektedir.

Faydanın ölçümüne ilişkin olarak Bentham, faydanın sayısal olarak ifade edilebileceğini ileri sürmektedir. Lakin bu ölçümün sayısallaştırılması konusunda dönemin iktisatçıları arasında bir görüş birliği sağlanamamıştır. Fakat görüş ayrılıkları faydanın ölçümü konusunda gelişimi beraberinde getirmiştir. Gossen faydanın, marjinal doğrusal olmadığını ve azalarak arttığını ifade etmektedir (Samuelson, 1938). Jevons ise, faydanın mal miktarıyla doğru orantılı olduğunu ve bu mallardan edinilen yararın toplanarak bulunabileceğini öne sürmektedir (Broome,1991). Benzer şekilde, Walras'ta, Jevons gibi faydanın bir malın miktarıyla ilişkili olduğunu ifade etmekte fakat bu durumun ancak birbirinden bağımsız malların tüketimiyle olabileceğini öne sürmektedir. Juvenel Dupuit ilk kez, talep ve arz eğrileri aracılığıyla eksenler arasında kalan bölümün tüketici artığı olduğunu ileri sürmüş ve bu artığın toplam faydaya eşit olduğunu ifade etmiştir (Şataf, 2014). Bu fikir, bazı taraflarca reddedilse de genel olarak kabul görmüştür. Daha sonra Marshall, V. Pareto ve Sir John Hicks analizin eksik yanlarını geliştirmiştir.

Modern Fayda Teorisi: Geleneksel fayda teorileri faydanın ölçümü noktasında yeterli görülmemiştir. Faydanın sabit olmaması, ölçüme ilişkin bir ölçeğin olmaması ve toplam faydanın açıklanamaması geleneksel fayda teorilerinin eleştirilen yanlarından olmuştur. Bu nedenle faydanın ölçümü noktasında farklı disiplinlerden farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri faydanın biyolojik gereksinimler doğrultusunda açıklanması olmuştur. Fakat bu yöntem ile ölçüm, bireylerin yalnızca yaşamsal gereksinimlerini kapsayacak, arzu ve duyguları kapsamayacaktır (Abaan, 1998). Bu nedenle, çağdaş fayda düşünürleri biyolojik faydayı göz ardı etmiş, tüketici tercihi teori ve varsayımlarını kabul

ederek modern anlamda tüketici davranışı teorisini araştırmışlardır. Bunlara ek olarak, tercihler arası geçişlilik, kayıtsızlık eğrileri gibi konular da çağdaş fayda teorisi altında çalışılmış ve gerekli iktisadi altyapı oluşturulmuştur. Aşağıda tüketici davranışlarına dayanan modern anlamda fayda türleri açıklanmaktadır.

- Toplam fayda, bireyin, bir malın tüketiminden elde etmiş olduğu faydanın tamamını ifade etmektedir. Toplam fayda marjinal faydadan doğrudan etkilenmektedir.
- Marjinal fayda, bireyin bir malı bir birim daha fazla tüketimiyle sağladığı fayda miktarıdır. Marjinal fayda her tüketilen birimde azalmaktadır. Başka bir deyişle, tüketilen ilk çikolata ile daha sonra tüketilen çikolataların fayda miktarları birbirine eşit değildir. Marjinal faydanın sıfır olduğu ana kadar, yani tüketilen son çikolata diliminin faydasının sıfır olduğu noktaya kadar toplam fayda artmaktadır. Bu noktadan sonra marjinal fayda negatif olmakta ve toplam faydayı azaltmaktadır.
- İçsel ve dışsal fayda, kamu yatırımları sonucunda sağlanan faydanın açıklanmasında kullanılmaktadır. Yapılan yatırımlardan doğrudan yararlanan bireylerin sağlamış olduğu fayda içsel fayda olarak ifade edilmektedir. Bu yatırımlardan doğrudan yararlanmamış fakat içsel fayda sağlamış bireyler aracılığıyla bu faydayı hissetmiş bireylerin faydası ise dışsal fayda olarak değerlendirilmektedir (Akman, 2011, s. 124).
- Doğrudan ve dolaylı fayda, kamu yatırımları sonrasında elde edilen, doğrudan veya dolaylı olarak ortaya çıkan ve parasal olarak ifade edilebilen fayda türleridir (Şataf, 2014). Doğrudan ve dolaylı fayda birincil veya ikincil fayda olarak da bilinmektedir. Doğrudan fayda, projelerin temel çıktılarını dikkate almaktadır. Bu fayda türü ile ilgili en popüler örnek, elektrik santral projesi örneğidir. Santralden elde edilen enerjiyi tüketen bireylerin faydası doğrudan fayda, santralin yapıldığı bölgedeki arazilerin verimliliğindeki artıştan kaynaklı sağlanan fayda ise dolaylı faydadır.

Yukarıdaki bölümlerde mal ve hizmet türleri ve bu mallara yönelik maliyet ve yarar kavramlarına ilişkin detaylı bilgiler paylaşılmıştır. Bu bilgilerin paylaşılmasının amacı,

maliyet-yarar analizinin oluşumu, gelişimi ve ölçümüne yönelik kavramsal arka planın hazırlanmasıdır. Aşağıda maliyet-yarar analizine bütüncül şekilde yaklaşılmakta ve bu analize ilişkin detaylar paylaşılmaktadır.

2.2.4. Maliyet-Yarar Analizi

Kamu yatırımlarının etkinliğini sağlayabilmek için dünyada ve Türkiye’de farklı dönemlerde çeşitli bütçe anlayışları uygulamalara konu olmuştur. Türkiye’de Cumhuriyet’in kuruluşundan 1950’li yıllara kadar Lozan Anlaşması’nın getirdiği yükümlülükler nedeniyle, sıkı maliye politikası ve denk bütçe ile örtüşen klasik bütçe anlayışı kabul görmüştür (Ergen, 2021, s. 288). 1929 yılında yaşanan ve tüm dünyayı derinden etkileyen Büyük Buhran döneminde J.M. Keynes’in buhrandan çıkış için devlet elinin gerekliliğini öne sürmesi, akabinde 1942 yılında İngiltere’de ortaya çıkan ve barınma, eğitim ve sağlık gibi halkın temel gereksinimlerinin karşılanmasına yönelik Beveridge Tasarısı olarak da bilinen refah devlet anlayışının ortaya çıkışı, dünya genelinde klasik bütçe uygulamalarını zayıflatmıştır. Klasik bütçe anlayışının zayıflaması, devletin kendi kurumları aracılığıyla sunmuş olduğu büyük yatırımları beraberinde getirmiştir (Özşen, 2006, s. 42). Büyük yatırımların planlanması ise kaynakların doğru kullanımını ve uzun dönemli planlamaları gerekli kılmıştır. Bu vesileyle Plan-Program Bütçe (PPB) anlayışı yaygınlık kazanmıştır. ABD ve Avrupa ülkeleri bu anlayışa hızlı bir şekilde uyum sağlamıştır. Türkiye’de ise klasik bütçe anlayışı, gelişen devlet yapısının beraberinde getirdiği karmaşık mali yapı nedeniyle yetersiz kalmaya başlamış ve 1973 yılı itibarıyla terkedilmiştir (Yavuz, Özgül ve Susam, 2021, s. 116). Uygulamaya geçilen program bütçe anlayışı ile aşağıdaki kazanımlar amaçlanmıştır (Ataç, 1976, s. 233);

- Hizmetler ile hizmeti sunacak örgüt arasındaki bağın artması ve buna yönelik bir bütçe sisteminin geliştirilmesi,
- Hizmetin sunumunu gerçekleştiren yöneticilerin plan ve hedeflerini oluşturmaları ve bu hedeflerin gerçekleştirilmesinden sorumlu tutulmaları,
- Birim maliyet ve maliyet-yarar analizleri esas alınarak bütçenin etkin dağılımının sağlanması ve israfların en aza indirgenmesi,

- Birimlerin uzun vadeli kalkınma amaçlarını gerçekleştirecek bütçelerin planlanması,
- Amaçların gerçekleştirilebilmesi için nitelikli kamu personellerinin yetiştirilmesi.

Programın yukarıda sıralanan kazanımlarının maliyet-yarar analizi teknikleriyle sayısal olarak açıklanması bu sistemin temelini oluşturmaktadır. Bu nedenle, kavramın etraflıca açıklanması gerekmektedir. Türkiye’de ilk kez 1960’lı yıllarda uygulanmaya başlanan maliyet- yarar analizini Akdoğan (2014, s. 98) “belirli harcamaların yapılmasına karar verilmeden önce sosyal faydanın sosyal maliyetle dengelenmesine ağırlık veren bir uygulama” şeklinde tanımlamaktadır. Batı (2006, s. 3)’ya göre fayda-maliyet analizi “az maliyet ile en yüksek kaynak ve hizmetin sağlanması için yapılan değerlendirmelerdir”. Akman ise (2011, s. 123) kavramı “kamu ekonomisinde yatırım projelerini etkinlik yönünden değerlendirmeye yarayan, topluma en yüksek faydayı sağlayacak olan projenin seçiminde veya öncelik sırasının tespit edilmesinde yararlanılan bir teknik” olarak tanımlamaktadır. Özetle maliyet-yarar analizi, bir mal ve hizmet arzı sonucunda toplumun elde etmiş olduğu yararın o mal ve hizmetin topluma sunulabilmesi için katlanılan maliyete oranı olarak ifade edilebilir. Fayda-maliyet analizlerinde birtakım güçlükler mevcuttur. Bu güçlükler, kamusal mal ve hizmetlere olan talebin açık bir şekilde ifade edilememesinden kaynaklanmaktadır (Akdoğan, 2014, s. 99). Talebin açıkça ifade edilebildiği kamu yatırımlarında fayda-maliyet analizi iyi bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Ulaştırma projeleri, eğitim ve sağlık yatırımları bu örneklerden bazılarıdır. Fakat eğitim veya sağlık hizmetlerine yapılan yatırımların parasal değerlerinin hesaplanmasında çeşitli zorluklar da mevcuttur. Dolaylı ve maddi olmayan faydaların varlığı veya kamu yatırımlarının ciddi dışsal ekonomiler yaymaları fayda-maliyet analizlerinin ölçümünde karşılaşılan güçlüklerden başlıcalarıdır (Şener, 2014, s. 130).

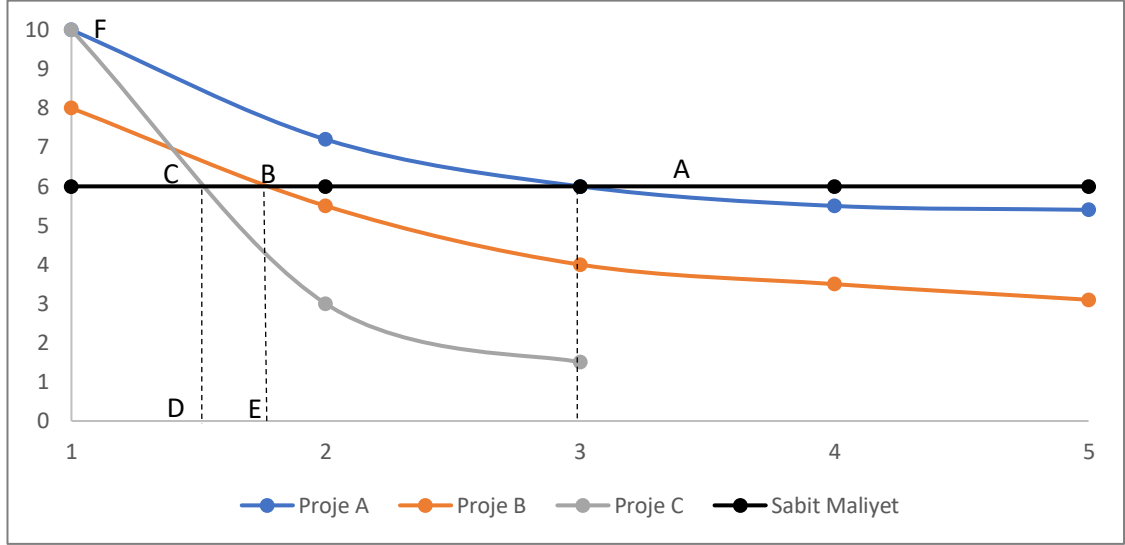
Fayda ve Maliyetlerin Ölçümü: Doğrudan fayda, projenin topluma sunmayı amaçlamış olduğu ve bireylerin doğrudan elde ettiği fayda iken dolaylı fayda, projenin bireylere amaçları dışında sağlamış olduğu faydadır. Reel fayda ise ilgili yatırım sonucunda toplumun elde etmiş olduğu doğrudan ve dolaylı faydaların tamamıdır (Akman, 2011, s. 126). İlgili faydaların piyasa değerlerinin olması veya bu faydaların ölçülebilmesi

durumunda maddi fayda ortaya çıkmaktadır. Üretilen her ürünün bir fiyatı ve bir faydası mevcuttur. Şenyüz (1984) faydanın ölçümü ile ilgili olarak, üretilen ürünün piyasa değerinin, ürünün faydasını gösterdiğini ifade etmektedir. Bu durumda üretilen malların maddi faydası, üretim miktarı ile piyasa fiyatının çarpımına eşit olmaktadır. Fakat kamu projelerinin fayda ve maliyetlerinin sadece üretildikleri yıllara özgün olmaması ve fayda ve maliyetlerin sonraki yıllara dağılmaları maddi faydaların bugünkü değerlerine çevrilmesini gerekli kılmaktadır (Şener, 2014, s. 133). Piyasa fiyatı bilinen mallar için bugünkü değer hesaplaması kullanılırken kamu proje ve yatırımlarının her noktasında bu hesap gerçekleşmeyebilir. Piyasa fiyatı bilinmeyen mal ve hizmet değerlerinin hesaplanmasında ise gölge fiyatlar maliyet-yarar analizine yol göstermektedir (Öztürk, 1978).

Bugünkü Değer ve Kamu Projelerinin Seçimi Üzerine: Kamu yatırım projelerinin uzun vadede maliyet ve getirileri değişiklik gösterir. Bu getiri ve maliyetlerin tek bir zemin üzerinde toplanabilmesi için getiri ve maliyetlerin ortak bir zaman içerisinde değerlendirilmesi gerekmektedir (Şener, 2014, s. 134). Bu yüzden kamu yatırımlarının değer ölçümünde bugünkü değer formülasyonu söz konusudur. Bu formülasyon, geniş bir zaman dilimini tek bir zemine yani, yatırımların getirilerini günün koşullarına indirgemektedir. Formülasyonda “G” gelecek değeri ifade etmektedir.

$$\text{Bugünkü Değer} = \frac{G_1}{(1+i)} + \frac{G_2}{(1+i)^2} + \frac{G_3}{(1+i)^3} + \frac{G_4}{(1+i)^4} + \dots + \frac{G_n}{(1+i)^n}$$

Bugünkü değer hesabının yapılabilmesi için faiz oranı önem taşımaktadır. Faiz oranının bilinmediği durumlarda tahvil gibi seçeneklerin getiri oranları da kullanıma söz konusu olmaktadır. Daha önce bahsedildiği gibi, maliyet-yarar analizleri program bütçe ile ilgili bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Program bütçe ile planlanan alternatif yatırımların seçimi, maliyet-yarar analizi ile mümkün olmaktadır. Bu analiz, fayda maliyet oranı olarak da bilinmektedir. Fayda maliyet oranının temel fonksiyonu etkin kaynak dağılımıdır (Şener, 2014, s. 137).

Şekil 4. Kamu projelerinin maliyet ve yararları

Şekil 4'e göre Proje C, FCD alanının solu kadar yarar sağlayabiliyorken, Proje A ise 1FA3 alanı kadar yarar sağlamaktadır. Bu alanların mevcut maliyet düzeyinde sağladıkları yararlar hesaplanarak maliyet-yarar oranı ortaya çıkarılmaktadır. Kamu yatırımlarının da maliyet-yarar oranları doğrultusunda yapılması beklenmektedir. Fakat kamu yatırımları her zaman maliyet-yarar oranlaması ile gerçekleşmez. Hayata geçecek projelerin seçiminde politik kararların verilme olasılığı oldukça yüksektir.

Aşağıda çalışmanın araştırma alanı olarak belirlenen halk kütüphaneleri ile ilgili genel bilgiler paylaşılmakta ve sonrasında maliyet-yarar analizlerinin halk kütüphanelerinde uygulamalarına yönelik bilgiler açıklanmaktadır.

2.3. HALK KÜTÜPHANELERİ

Adaleti, ekonomik kalkınmayı ve sosyal eşitliği uluslararası anlamda geliştirmeyi amaçlayan BM (Birleşmiş Milletler) ve küresel piyasalarda finansal düzeni takip eden IMF (*International Monetary Fund*), ülkeleri gelişmişlik düzeylerine göre kategorilere ayırmaktadır. Bunlar gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkeler ve az gelişmiş ülkeler şeklindedir. Bu sınıflandırma vatandaşlarının kazanç, sağlık ve eğitim durumları, ülkedeki hukuki altyapı ve teknolojik gelişmeler gibi değişkenlere bağlı olarak gerçekleşmektedir.

Ülkeler, bu sınıflandırma içerisinde büyümeye ve refah düzeyini artırmaya yönelik çalışmalar gerçekleştirirken ekonomik ve sosyal destekler, kalkınma programları, yatırımları çekici kılacak düşük faiz hadleri vb. gibi ortamlar/kurumlar inşa etmeye çalışmaktadır. Bilgi çağında sıklıkla ön plana çıkan bilgi ekonomisi de yeni çağın en önemli sektörü olarak karşımıza çıkmaktadır (Tunç, 2015, s.2). Bilgi ekonomisine dair iş kollarının öne çıktığı bu dönemde bilgi üretici ve dağıtıcı kurumlar da bu ortamda önem kazanmaktadır. Bu anlamda, kütüphane, arşiv ve müzelere önemli roller düşmekte ve bu kurumların varlık sebeplerini yeni çağın koşullarına uygun bir şekilde ortaya koymaları için yeni fırsatlar doğmaktadır. Bu düşünceyle 2013-2017 yılları arasında İrlanda Hükümeti ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmayı sağlamak amacıyla beş yıllık kalkınma programı düzenlemiştir. Bu program dahilinde yedi stratejik plan ile kütüphanelerin topluma bilgi, eğitim, okuma yazma, dijital beceriler, bibliyoterapi ve vatandaşlık gibi konularda hizmetler sunması ve sosyal-kültürel kalkınmayı desteklemesi amaçlanmıştır (Ireland Department of the Environment, 2013, s.34). İrlanda örneğinde olduğu gibi toplumsal, sosyal-kültürel ve ekonomik kalkınmanın bir yapı taşı olan halk kütüphaneleri çeşitli yazarlar tarafından farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Ersoy (1966, s.1)'a göre halk kütüphaneleri, “kadın erkek, her yaşta, her düzeyde ve her meslekten okuyucunun çeşitli konulardaki fikir ürünlerinden ücretsiz ve serbestçe yararlanmasını sağlayarak bölgenin kültürel, sosyal ve teknik kalkınmasına yardımcı olan kurumlardır.” Yılmaz (2005)'a göre halk kütüphaneleri, “bireylerin eğitim, kültür, bilgi ve boş zamanlar ile ilgili gereksinimlerini hiçbir ayırım gözetmeksizin ve ücretsiz biçimde karşılayarak, buldukları yörenin kalkınmasına katkıda bulunan toplumsal kuruluşlardır.” UNESCO'nun 2022 yılında yayınlamış olduğu *Halk Kütüphaneleri Bildirgesi*'nde halk kütüphaneleri ile ilgili detaylı bilgiler paylaşılmıştır. Bu bildireye göre halk kütüphaneleri her türlü bilgi ve enformasyonu kullanıcılarına hazır hale getiren ticari, teknolojik ya da yasal engeller olmaksızın bilimsel ve yerel bilgi de dahil olmak üzere her türlü bilgiye erişim ile bilginin oluşturulmasını ve paylaşılmasını sağlayan yerel kuruluşlar olarak açıklanmaktadır (UNESCO, 2022). Tanımlardan halk kütüphaneleri ile ilgili şu iki çıkarılamayı yapmak mümkün görünmektedir. Bunlar, halk kütüphanelerinin bölgesel düzeyde kapsayıcı olmaları gerekliliği ve ücretsiz hizmetleriyle halkın bilgi birikimini artırarak sosyal ve kültürel gelişime destek olmaları gerekliliğidir. Bu anlamda yüzlerce yıldır toplumların bilgi gereksinimlerini çeşitli hizmetleriyle karşılayan halk

kütüphaneleri tarihte olduğu gibi bugün de önemini korumakta ve bilgi çağının önemli bir bileşeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu perspektif ile aşağıda halk kütüphaneleri üzerinde durulmakta ve halk kütüphanelerinin işlev amaç, unsur ve hizmetleri vurgulanmaktadır.

2.3.1. Halk Kütüphanelerinin İşlevleri

Halk kütüphanelerinin işlevleri dört ana grupta toplanmaktadır. Bunlar eğitim-kültür, araştırma, bilgi kaynaklarını muhafaza etme ve boş zamanları değerlendirme işlevleridir. Halk kütüphaneleri sıklıkla eğitim ve kültür işlevleri ile ön plana çıksa da bilgi kaynaklarını koruyarak yeni nesillere aktarma/sunma işleviyle, araştırma işleviyle ve boş zamanları değerlendirme işleviyle de önemli rolleri üstlenmektedir.

Eğitim İşlevi: Çakın (1986, s.5)'a göre eğitim “kişinin bilgi, davranış ve becerilerinde istenilen değişmeyi çağın koşullarına uygun olarak meydana getirmektir.” Söz konusu bilgi artışı düşünüldüğünde, çağa ayak uydurmak günümüzde çok daha zor görünmektedir. Özellikle bilgi miktar ve hızının artışı düşünüldüğünde, yaşam boyu öğrenme ve öğrenmeyi öğrenme becerilerinin kazandırılması, bilgi kaynaklarının topluma sunulması, okuma becerilerinin geliştirilmesi kütüphanelerin toplumsal katkısını açıklamakta ve eğitim içerisindeki yerini netleştirmektedir. Bunların yanı sıra, zorunlu eğitim-öğretim ile bireylerin temel sayılabilecek bir seviyeye geldikleri aşikardır. Fakat zorunlu eğitim sonrasında bireylerin kendi eğitim-öğretim seviyelerini artırmaları da oldukça önemlidir. Gerek zorunlu eğitim esnasında gerekse zorunlu eğitim sonrasında dil, din, yaş, ırk gözetmeksizin toplumun tüm kesimlerine ücretsiz hizmet veren halk kütüphaneleri toplumsal eğitim ve öğretimin önemli bir bileşeni olarak karşımıza çıkmaktadır.

Araştırma İşlevi: Türk Dil Kurumu (TDK, 2022) araştırma kavramını “bilim ve sanatla ilgili olarak yapılan yöntemli çalışma” şeklinde açıklamaktadır. İnsanoğlunun bilmek adına ortaya koyduğu sistematik çalışmanın gerçekleşebilmesi için bilgi kaynaklarına gereksinim duyulmaktadır. Halk kütüphaneleri ise bu noktada sahip olduğu dermesiyle

topluma hizmet sunmakta ve araştırma eylemine zemin hazırlamaktadır. Bununla birlikte Çakın (1986, s.9) yayın ve yayıncılık sayısındaki artışa ve bir araştırmacının araştırma yapabileceği zaman dilimine dikkat çekerek kütüphanelerin yalnızca araştırma için gerekli bilgi kaynaklarını bünyesinde bulunduran kurumlar olarak görülmesinin hatalı bir bakış açısı olacağını dile getirmektedir. Bu perspektifte, kütüphanelerin araştırma için gerekli kaynaklarını sunması ve kütüphanecilerin de araştırmacıların gereksinim duyduğu bilgi kaynaklarını hızlı bir şekilde iletmesi kütüphanelerin önemini araştırma eylemi içerisinde ortaya koymaktadır. Bu durum günümüzde çok daha önemli bir noktaya gelmiş olmakla birlikte bilgi yığınları içerisinde ihtiyaç duyulan bilginin seçilerek araştırmacıya sunulması, araştırmacılara önemli bir zaman dilimi kazandırmaktadır.

Boş Zamanları Değerlendirme İşlevi: Boş zamanların değerlendirilmesi konusunda Yılmaz'ın 1989 yılında yapmış olduğu "Boş Zaman ve Halk Kütüphanesi: Kavramsal Bir Yaklaşım" başlıklı çalışma kapsayıcı ve açıklayıcı niteliği ile konuya ışık tutmaktadır. Yılmaz (1989, s.1) ilk olarak zaman kavramını çalışma zamanı ve çalışma dışı zaman olarak ayırmaktadır. Çalışma dışı zamanı da fizyolojik gereksinimler için harcanan zaman ve boş zaman olarak iki kısımda ele almaktadır. Yılmaz (1989, s.2) boş zamanı, "bireyin hem kendisi hem de başkaları için bütün zorunluluklardan ya da bağlantılardan kurtulduğu ve kendi isteğiyle seçeceği bir faaliyetle uğraşacağı zaman olarak değerlendirmekte ve kavramın olumsuz algılanmaması için bu kavramı özgür zaman" olarak ifade etmektedir. Bu anlamda boş zamanların değerlendirilmesi ise bireyin istek ve gereksinimleri doğrultusunda harekete geçerek zamanını verimli ve üretken bir şekilde kullanması olarak tanımlanmaktadır. Yılmaz (1989, s.4) Türkiye'de boş zamanların değerlendirilmesi konusunda paylaşmış olduğu dikkat çekici veriler ile toplumun büyük bir kesiminin boş zamanlarında televizyon izleme, arkadaşları ile gezme ve örgü, dikiş nakış gibi aktiviteler ile ilgilendiğini ifade etmekte ve gençlerin yarısından fazlasının ise okuduğu son kitabı en son ne zaman okuduğunu hatırlamadığını vurgulamaktadır. Bu bilgiler ışığında, boş zamanların değerlendirilmesi işlevinin halk kütüphanelerinin diğer işlevleri arasında geride kaldığı söylenebilmektedir. Bu işlevin güçlendirilmesi için halk kütüphanelerinin birer cazibe noktası haline getirilmesi gerekmektedir.

Bilgi Kaynaklarını Koruma ve Bilgi Sağlama İşlevi: Bilgi kaynaklarını koruma ve bilgi sağlama işlevi kütüphanelerin bilinen ilk işlevidir. Mezopotamya uygarlıklarında ve manastır ve katedrallerde kitapların değerlerinin yüksek olması nedeniyle bu kaynakların korunması kütüphane çalışanlarının en önemli görevleri arasında yer almaktaydı (Johnson, 1973, s. 110). Bilgi kaynaklarının korunması yalnızca bilgi kaynaklarının kıtlığı nedeniyle değil, bu kaynakların kültürel mirasın taşıyıcısı olması nedeniyle de önemli görülmekteydi. Bu işlev günümüzde de önemini korumaktadır. Halk Kütüphaneleri Yönetmeliği'nde ise bu işlevler detaylı bir şekilde açıklanmaktadır. Bu işlevler şunlardır (Halk Kütüphaneleri Yönetmeliği, 2012). Kütüphaneler,

- “Halkın bilgi edinme gereksinimini karşılar.
- Bireysel ve yaşam boyu öğrenme çabalarını destekler.
- Başta çocuklar olmak üzere, bölge halkında okuma kültürü ve kütüphane kullanma alışkanlığı yaratır ve güçlendirir.
- Toplumun bilgi okur-yazarlığı becerisi kazanmasını ve geliştirmesini sağlar.
- Her düzeyde örgün ve yaygın eğitimi destekler.
- Çocuk ve gençlerin zihinsel yaratıcılıklarını geliştirmelerini destekler ve bu yönde fırsatlar sağlar.
- Öncelikle bulunduğu bölge olmak üzere, toplumun kültürel ve sosyoekonomik kalkınmasına destek sağlar.
- Toplumda kültürel mirasa, sanata ve bilime karşı duyarlılık oluşturur ve bu bilincin geliştirilmesini sağlar.
- Somut olmayan yerel kültür mirasının toplanması, düzenlenmesi, korunması, kullandırılması ve geleceğe aktarılmasına katkı sağlar ve sözlü geleneği destekler.
- Kültürler arası diyalogu geliştirmeye katkı sağlar”.

Yukarıda çeşitli şekillerde ele alınan halk kütüphanelerinin işlevleri, kütüphanelerin vizyon ve misyonları doğrultusunda şekillenmektedir. Bu vizyon ve misyonun arka planında ise halk kütüphanelerinin amaçları yatmaktadır.

2.3.2. Halk Kütüphanelerinin Amaçları

Halk kütüphanelerinin işlevlerinin yanı sıra amaçlarının da ele alınması bu kurumlara bütüncül bir şekilde yaklaşmak adına önemli görünmektedir. Halk kütüphaneleri UNESCO tarafından (UNESCO, 2022, s.1) eğitim ve kültür anlamında toplumsal düzeyde önemli hizmetler veren kurum ve kuruluşlardır şeklinde tanımlanmaktadır. Tanımdan anlaşılacağı üzere, halk kütüphanelerinin eğitimsel ve kültürel anlamda sunmayı planladıkları hizmetler halk kütüphanelerinin amaçlarının çerçevesini çizmektedir. Atılgan (2003, s.4) halk kütüphanelerinin amaçlarını detaylandırarak aşağıdaki şekilde ifade etmektedir;

- Hiçbir ayırım gözetmeksizin toplumun tüm kesimlerine hizmet sunmak,
- Kütüphane kullanım alışkanlığı oluşturmak,
- Okuma alışkanlığını kazandırmak ve bilgiyi bir gereksinim haline getirmek,
- Düşünen ve üreten bir toplumun oluşturulmasına katkıda bulunarak düşünce özgürlüğünün ve fırsat eşitliğinin yaratılmasını sağlamak,
- Yaşam boyu öğrenmeyi desteklemek,
- Tarafsız bilgiyi topluma sunarak toplumun bilinçlenmesini sağlamak,
- Diğer eğitim ve kültür kurumları ile iş birliği içerisinde olarak ulusal kaynakların verimli kullanımını sağlamak,
- Elektronik bilgi kaynaklarına erişimi sağlayarak bilgi toplumu olma ve bilgi teknolojilerini kullanmada önemli bir görev üstlenmek,
- Piyasaya yeni çıkan ve mevcut kaynakları kullanıcı hizmetine sunarak bilgi edinme özgürlüğünü desteklemektir.

2.3.3. Halk Kütüphanelerinin Yapısal Unsurları

Halk kütüphaneleri içinde bulunduğu koşullar doğrultusunda var olmakta ve bu koşulları iyileştirmeye çalışmaktadır. Bu çabanın gerçekleşebilmesi için kütüphane türü ayırt meksizin ortak gereklilikler vardır. Bu gereklilikler kütüphanelerin yapısal unsurları

olarak bilinen bina, bütçe, personel, kullanıcı ve dermedir. Unsurlara ilişkin detaylar aşağıda ele alınmaktadır.

Bina: Kütüphane hizmetlerinin verilebilmesi için gerekli temel unsurlardan biridir. Bina da gerçekleşecek aksaklıklar sonucunda kütüphane hizmetlerinin sekteye uğraması oldukça mümkün görünmektedir (Şahin, 2007, s.17). Geçtiğimiz yıllarda kişiler veya çeşitli kurumlar tarafından farklı amaçlarla yapılmış binaların KYGM (Kütüphane ve Yayınlar Genel Müdürlüğü)'ye devri söz konusu olmuştur. Bağış veya devir yoluyla teslim alınan binaların yanı sıra yeni inşa edilen kütüphane binaları da elbette inşa edilmektedir. IFLA (1986, s.63) inşa edilecek kütüphane binalarının merkezi yerleşkeden 4 km, şube kütüphanelerinin ise 1.5-2 km uzaklıkta olmasını önermektedir. Buna ek olarak Yılmaz (1995, s.35) kütüphane binalarının yapılacağı yerlerin gürültüden uzak yerler olması gerektiğini ve kütüphaneye ulaşım için yönlendirme levhalarının olması gerektiğini ifade etmektedir. Hazırlar ise (2004, s.3) kütüphane binasının tasarım esaslarının, yapılacağı yörenin genel özelliklerine uygun olması gerektiğini ifade etmekte ve iç mimariye özgü mobilya ve donatıları, yapı malzemelerini, rengi, dokuyu ve aydınlatma seviyesini kütüphane binaları için önemli unsurlar olarak değerlendirmektedir.

Bütçe: Kütüphane hizmetlerinin devam ettirilebilmesi ve maliyetlerin karşılanabilmesi için bütçe gerekli bir unsurdur. Kütüphane dermesinin güncel tutulması, kütüphanenin temel giderlerinin ve personel maliyetlerinin karşılanması için bütçe hazırlanmalı, bu bütçe ilgili kalemlere dağıtılmalıdır. Bu dağılım Yılmaz'a (1995, s.35) göre %66 personel maliyetleri, %34 cari giderler şeklinde olmalıdır.

Personel: Kütüphanelerde günlük idari süreçlerin yürütülmesine destek olmak amacıyla memurlar, teknik destek ihtiyaçları için teknikerler ve bilgi hizmetlerinin sağlıklı bir şekilde sunulabilmesi için kütüphaneciler/bilgi profesyonelleri görev almaktadır. IFLA kütüphanelerde çalışacak personel sayısı için bir öneri sunmaktadır. Bu öneri doğrultusunda, orta ölçekteki halk kütüphanelerinde 2000 kişi için 1 kütüphaneci ve büyük ölçekli halk kütüphaneleri için 2500 kişi için 1 kütüphaneci görevlendirilmelidir (IFLA, 1986, s.63).

Kullanıcı: “User”, “patron” veya “customer” olarak çeşitli şekillerde yabancı literatürde yerini almış olan bu kavram yerel literatürde sıklıkla okuyucu veya kullanıcı olarak ele alınmaktadır. Kullanıcı, kütüphanelerin temel unsurları arasında yer almakta ve kütüphanelerin hizmet verdiği bütün kitle olarak düşünülmektedir. ALA bu kavramı, “kütüphanenin hizmet vermek için hedeflediği grubun üyeleri ile kütüphane dermesi ve hizmetini fiilen kullanan diğer kişiler” şeklinde tanımlamaktadır (ALA, 1983, s.237).

Derme: Koleksiyon ile eş anlamlı olarak kullanılan derme, kullanıcının talep etmiş olduğu ve bilgi taşıyıcısı olan her türlü kaynağın bir araya getirilerek oluşturduğu bütün olarak düşünülmektedir. Püskülloğlu (2003, s.813) koleksiyon kavramını, “boş zamanları değerlendirme, zevk alma, öğrenme ya da yarar sağlama ereğiyle toplanmış, biriktirilmiş ve özelliklerine göre bölümlendirilmiş türdeş ya da benzer şeylerin tümü” olarak ifade etmektedir. TDK ise dermeyi “aynı türden bir araya getirilmiş şeylerin hepsi; koleksiyon” olarak açıklamaktadır (TDK, 2022).

2.3.4. Halk Kütüphanelerinin Hizmetleri

Halk kütüphanesi hizmetleri diğer kütüphane türlerine benzer bir şekilde gerçekleşmekte ve bunlar teknik hizmetler, kullanıcı (*okuyucu*) hizmetleri ve yönetsel hizmetler şeklinde sıralanmaktadır. Bu hizmetler aşağıdaki şekildedir.

Teknik Hizmetler: Kütüphane dermesinin seçiminden, kataloglanması, demirbaş işlemlerinin tamamlanması, rafa çıkarılması ve kullanıcı hizmetine sunulmasına kadar olan tüm işlem adımlarını kapsamaktadır (Şahin, 2007, s.19) Kütüphane dermesinin seçimi ve sağlanması, demirbaş kayıt prosedürü, sınıflama ve kataloglama, etiketleme, raf düzeni, ciltleme ve onarım hizmetleri teknik hizmetler olarak nitelendirilmektedir.

- Kütüphane dermesinin seçimi ve sağlanması: “Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayın Seçme Yönetmeliği” esasları kapsamında yapılan kaynak sağlama işleminin çeşitli yol ve yöntemler mevcuttur. Satın alma, bağış, resmî kurumların gönderdiği

kaynaklar, devir ve derleme işlemleri halk kütüphanelerinin koleksiyon geliştirirken başvurduğu yöntemlerdir (KTB, 2005).

- Demirbaş kayıt prosedürü: Kütüphanenin çeşitli yollarla sağlamış olduğu kaynakların “Taşınır Mal Yönetmeliği” ilke ve esasları doğrultusunda kayıt altına alınma sürecidir.
- Sınıflama ve kataloglama: Kaynağa ilişkin tanımlayıcı bilgilerin verilmesidir. Bir başka deyişle, bir kaynağın hazırlanmasında sorumlu olan ve emeği geçen kişilerin son kullanım şeklinin ve kaynağın disiplin ve konu başlıklarının saptanması işlemi olarak tanımlanmaktadır (Keseroğlu, 2006, s.25). Önceleri kart kataloglar ile kataloglama işlemleri yapılırken günümüzde halk kütüphanelerinde KOHA otomasyon sistemi kullanılmaktadır. Sınıflama işlemleri için ise Dewey Onlu Sınıflama Sistemi kullanılmakta ve kitaplar konularına göre tasnif edilmektedir.
- Etiketleme ve raf düzeni: Katalog ve tasnifleri yapılan bilgi kaynaklarının sırt etiketlerinin yapıştırılarak raflara konularına göre yerleştirilmesi işlemlerinden oluşmaktadır.
- Ciltleme ve onarım: Çok kullanılan ansiklopedi, sözlük gibi referans kaynaklarının ve hasar görmüş materyallerin seçilerek varsa KYGM cilt atölyelerinde yoksa ihale yoluyla belirlenen atölyelerde ciltleme ve güçlendirme işlemlerinin tamamlanmasıdır (KYGM, 1982).

Kullanıcı Hizmetleri: Okuyucu hizmetleri olarak da bilinen bu hizmet türünün altında çeşitli hizmet sunumları gerçekleştirilmektedir. Genel anlamda bu hizmetler ödünç verme hizmetleri, danışma hizmetleri, kültürel hizmetler, gezici kütüphane hizmeti, bilgi ve teknoloji okuryazarlıkları, bina, ekipman ve teçhizat hizmetleri şeklinde sıralanmakta ve bu hizmetler çeşitlendirilebilmektedir.

- Ödünç verme hizmeti: Belirli kurallar dahilinde ve belirli bir süre karşılığında, bireylerin günlük yaşam, okul ve iş yerlerinde gereksinim duydukları bilgilerin karşılanması adına talep ettiği bilgi kaynaklarının sunulması işlemidir (Yılmaz, 1995, s.26).

- Danışma hizmetleri: Kullanıcıların bilgiye erişebilmek amacıyla sorduğu sorularının yanıtlanması, kullanıcılara bilgi kaynaklarının seçiminde yardımcı olunması, kütüphane eğitimlerinin verilmesi ve kütüphane tanıtımlarının yapılması şeklinde tanımlanmaktadır (Tyckoson, 2001, s.183; Uçak, 2004, s.2).
- Kültürel hizmetler: Öztaş ve Zengin (2008, s.161) tarafından “sanattan anıtsal değerlere ve yayıncılıktan kütüphane hizmetlerine varıncaya kadar değişik nitelikteki konular” şeklinde tanımlanmaktadır. Pektaş (2004) ise kültürel hizmetleri “çoğunlukla yayın ve kütüphanecilik, sahne sanatları, sinema, müzik, güzel sanatlar ve müzelerle ilgili olan hizmetlerden oluşmaktadır” şeklinde tanımlamaktadır. Kütüphane ve müzeler bu bakış açılarıyla yalnızca kültürel faaliyetlerin desteklendiği bir noktada yer almamaktadır. Bunların yanı sıra, kütüphane ve müzeler kültürel mirasın devamlılığı niteliğinde önemli bir hizmet vermektedir.
- Gezici kütüphane: Çeşitli sebeplerle kütüphaneyi fiziksel olarak kullanamayan, kütüphaneye gelemeyen görece dezavantajlı bireylere bilgi hizmetlerinin götürülmesidir. Ersoy (1962, s.1) gezici kütüphaneyi “hareket halinde bir halk kütüphanesi olup, özellikle, bölgedeki halk kütüphanesinden zaman, yer ve başka bakımdan yararlanma imkânları olmayan taşra halkına hizmet vermesi” şeklinde açıklamaktadır. Ersoy buna ek olarak (1962, s.1), özellikle dağınık yerleşelerde şube kütüphanesi açmanın verimsiz olacağını bu nedenle gezici kütüphane hizmetlerinin daha yararlı olacağını vurgulamaktadır.
- Okuryazarlık eğitimleri: Kütüphanecilik literatüründe sıklıkla vurgulanan bir kavram olmakla birlikte okuryazarlıklar çeşitlendirilmektedir. Okuryazarlık türleri içerisinde belki de en temel okuryazarlık türü bilgi okuryazarlığıdır. Bilgi okuryazarlığı, bireylerin bilgi edinimi gerektiren durumlarda doğru kanallar aracılığıyla gereksinim duyulan bilgiyi elde etme ve kullanma becerisi olarak tanımlanmaktadır (AASL/AECT, 1998). Teknoloji, medya, finansal okuryazarlık, diğer okuryazarlık türlerinden bazılarıdır. Toplumun bütün fertleri tarafından kullanılan halk kütüphaneleri, başta bilgi okuryazarlığı olmak üzere diğer okuryazarlıkların kazanımında çeşitli eğitimler, etkinlikler ve sunmuş olduğu kaynaklar ile önemli bir rol oynamaktadır.

- Bina ve teçhizat hizmetleri: Fiziksel kullanım amacıyla kütüphaneye gelen kullanıcılara sunulan mobilya gibi tükenebilir, eskiyebilir materyallerin sunudur.

Yönetimsel Hizmetler: Yönetimsel hizmetler genel olarak üç grupta ele alınmaktadır. Bunlar özlük işlemleri, mali işler ve iç hizmetlerdir (KTB, 1982c).

- Özlük işleri: Kütüphanede çalışan memur, kütüphaneci, hizmetli vb. çalışanların sicil kayıtlarının tutulması, emeklilik, izin, sağlık gibi işlemlerin yürütülmesi süreçlerini kapsamaktadır (Şahin, 2007, s.18).
- Mali işler: Kütüphanenin gereksinim duyduğu tüm ödenek ve harcamaları kapsamaktadır. KTB (1982) tarafından mali işler “Kütüphane hizmetleri için gerekli ödeneklerin sağlanıp harcanması, döşeme ve demirbaş eşyalarla diğer araç ve gereçlerin ayniyat ve demirbaş işlemlerinin yürütülmesi, gerekli dosya, defter ve belgelerin düzenlenmesi, onarım ve kamulaştırma işleri olduğunda bunların dosyalarının hazırlanması ve harcamalarının yapılması; devir teslimlere ait dosyaların tutulması, kütüphane personelinin aylık, yan ödeme ve diğer mali hakları (aile yardımı, giyecek, yardımı, tedavi yardımı vb.) ile ilgili işler” şeklinde tanımlanmıştır.
- İç hizmetler: Kütüphanenin gerçekleştirebilecek yangın, sivil savunma hareketleri ve saldırılara karşı gerekli tedbirleri ve kütüphanenin bahçe, arşiv, aydınlatma gibi fiziksel yapılara yönelik bakım ve temizlik hizmetlerini kapsamaktadır (KTB, 1982).

Halk kütüphaneleri yukarıda bahsedilen hizmetlerin yanı sıra çeşitli etkinlik ve organizasyonlar da düzenlenmektedir. Çalışmayan anneler veya ev hanımları için atölyeler, toplumun dezavantajlı bireyler için gelişim programları, popüler yazar ve oyuncular ile söyleşiler bunlardan bazılarıdır. Bu organizasyon hizmet veya etkinlikler çeşitlendirilebilir. Anlaşılacağı üzere halk kütüphaneleri çok çeşitli ve kapsayıcı hizmetler sunmakta ve bu hizmetleri toplum yararına gerçekleştirmektedir. Sunulan bu hizmetlerin ekonomik bağlamda ele alınması çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Bu nedenle, bir sonraki bölümde halk kütüphanelerinde maliyet-yarar analizi konusu irdelenmektedir.

2.4. HALK KÜTÜPHANELERİNDE MALİYET-YARAR ANALİZİ

Halk kütüphaneleri ücretsiz bir şekilde sunmuş olduğu hizmetleriyle toplumun sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda kalkınmasına destek olan kuruluşlardır. Fakat her kurum ve kuruluştaki olduğu gibi, halk kütüphaneleri de hizmetlerini kaynak kısıtı içerisinde sunmaktadır. Bu nedenle, özellikle ücretsiz hizmet veren bu kuruluşların kaynaklarını verimli bir şekilde kullanması oldukça önemlidir (Francis, 1976). Bununla birlikte, kütüphanelerde sunulan hizmetlerin ücretsiz olması, bu kütüphanelerin maliyetlerinin olmadığı anlamına da gelmemektedir (Tonta, 1985). Bu doğrultuda halk kütüphaneleri için yapılacak maliyet-yarar analizleri, bu kurumların ortaya koymuş olduğu değeri göstermek için önemli bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.4.1. Halk Kütüphanelerinde Maliyet

Halk kütüphaneleri, halkın bilgi gereksinimlerini karşılama, eğitime destek verme, boş zamanları değerlendirme, okuma kültürünü yayma gibi çeşitli işlev ve amaçlara sahiptir. Bu işlevlerin gerçekleştirilebilmesi, çeşitli gelir ve kaynakların kullanımıyla mümkündür. Halk kütüphanelerinde kullanılan kaynaklarda daha önce açıklanan kaynaklara benzerlik göstermektedir. Fakat bu kaynak maliyetlerine ilişkin detaylara halk kütüphaneleri perspektifinden çalışmanın temelini oluşturmaktadır. Bu anlamda kütüphanelerde bütçe kalemlerini oluşturan maliyet unsurları aşağıdaki şekilde sıralanmaktadır.

Kütüphanelerde Doğrudan İşçilik Maliyetleri: İşçilik maliyetleri kütüphanenin en büyük maliyet unsurlarından biridir (Roberts, 1998, s. 160). Kütüphanelerde işçilik maliyetleri, tıpkı diğer sektörlerde ifade edildiği gibi doğrudan ve dolaylı işçilik maliyetleri olarak ele alınmaktadır. Kütüphaneler için doğrudan işçilik maliyetleri, kütüphane mal ve hizmetlerinin üretimine doğrudan katkı sağlayan personellerin maliyeti olarak düşünülebilir. Gerçekte bu maliyetler, sağlama kütüphanecileri, kataloglama kütüphanecileri, elektronik kaynak kütüphanecileri ya da ödünç verme kütüphanecilerinin işlemleri sırasında harcamış oldukları zamanı temsil etmektedir. Harcanan zamanın değeri bu maliyetlerin karşılığıdır (Bursal ve Ercan, 1992, s. 151). Kütüphanecilik mesleği söz

konusu olduğunda, kütüphane personellerinin iş yerinde bulunduğu saat, işçilik maliyetlerinin ortaya konulabilmesi için önemlidir. Fakat, birçok işletmede olduğu gibi kütüphanelerinde de personele boş zamanlar için ödeme yapılmaktadır. Boş zaman ödemelerini en aza indirebilmek için çeşitli yöntemler mevcuttur. Bunlardan bazıları, iş günlüğü tutanağı ve zaman çalışmalarıdır. İş günlüğü tutanakları, işlem süreleri ile işlem sayılarının çarpılması yöntemidir. Diğer yöntem ise zaman çalışması yöntemidir. Bu yöntem ile nitelikli bir personelin bir işlemi tamamlamak için harcamış olduğu ortalama zaman saptanabilmektedir (Dougherty ve Heinritz, 1966, s. 99).

Kütüphanelerde Malzeme (Hammadde) Maliyetleri: Malzeme kavramı geniş bir kavram olmakla birlikte, hammadde olan ya da olmayan tüm materyaller malzeme olarak nitelendirilmektedir. İşletmelerin faaliyet gösterdiği sektörler göre malzemeler ve dolayısıyla malzeme maliyetleri değişiklik göstermektedir. Yayıncılık sektörü için malzemeler kâğıt, tutkal iken, bilgi sektörü için malzeme kitap, dergi, ansiklopedi, bilgisayar ve çeşitli yazılım ve donanımlardır. Bunları çoğaltmak mümkündür. Malzeme maliyetleri, doğrudan hammadde ve dolaylı hammadde olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu ayırım, maliyet objelerinin değerlendirilebilmesi için önemli görünmektedir. Çünkü kütüphanelerde hangi malzemelerin doğrudan, hangilerinin dolaylı hammadde olduğunu saptamak oldukça zordur (Yontar, 1990). Bu nedenle, malzeme maliyetleri kütüphanecilik literatüründe farklı bakış açılarıyla ele alınmaktadır. Ferdinand F. Leimkuhler ve Michael D. Cooper'ın üniversite kütüphaneleri için yaptığı "Cost Accounting and Analysis" başlıklı çalışmada süreli yayın ve monograf lar doğrudan malzeme maliyetleri altında değerlendirmektedir (Leimkuhler ve Cooper, 1970, s. 6). Rider tarafından Wesleyen Üniversitesi Kütüphanesi'nin dikkate alındığı "Library Cost Accounting" başlıklı çalışmada ise, en büyük maliyetlerin çoğunlukla genel maliyetler olduğu, daha sonra en büyük maliyet türünün işçilik maliyetleri olduğu ve materyal maliyetlerinin yok denilebilecek kadar az olduğu ifade edilmektedir (Rider, 1936, s. 349). John G. Helmpkamp ise "Managerial Cost Accounting for a Technical Information Center" başlıklı çalışmada materyal maliyetlerini değişken maliyetler altında değerlendirmekte ve materyal maliyetlerinin ürün maliyetleri içinde önemli bir yere sahip olduğunu vurgulamaktadır (Helmpkamp, 1968, s. 9). Bu farklılaşmanın nedeni, kütüphanelerde hammadde ve materyal maliyetlerinin ayrıştırılmasındaki zorluluktur. Kimi yazarlar

kütüphane koleksiyonunu materyal maliyetleri arasında değerlendirirken, kimi yazarlar değerlendirmemektedir. Bunlara bilgisayar ve bina kullanımları, ödünç verme fişleri, kitap cepleri, kalem, damga, vb. materyallerde de dahil edilmektedir. Ödünç verme fişlerinin yerini otomasyon sistemleri ve yazılımlar olsa da bu fiş ve kitap cepleri halen bazı kütüphaneler tarafından farklı amaçlarla kullanılmaktadır. Benzer bir tabloyu Funk, “Kostenanalyse in wissenschaftlichen Bibliotheken” başlıklı çalışmada malzeme maliyetlerini, kütüphane materyallerin tamamlanması ve korunmasına yönelik maliyetler, ders araç ve gereç maliyetleri, işletme maliyetleri ve diğer malzeme maliyetleri olarak sınıflandırmaktadır (Funk, 1975, s. 34). Kütüphane materyallerinin tamamlanma ve korunmasına yönelik maliyetleri kitap sağlama, dergi sağlama ve ciltleme maliyetleri olarak ele almaktadır (Funk, 1975, s. 35). Funk’ın gruplamasının makul görünmesinin nedeni, kırtasiye ve temizlik malzemeleri gibi maliyetlerin işletme maliyetleri olarak değerlendirilmesidir. Aksi takdirde, bu maliyetlerin doğrudan hammadde olarak sayılması veya kütüphane mevcudiyeti içerisinde değerlendirilmesi gerekecek; bu da kütüphaneler için doğrudan veya dolaylı malzeme maliyetlerin saptanmasını güçleştirecektir.

Kütüphanelerde Genel Maliyetler: Üretime doğrudan katılmayan, fakat dolaylı olarak hizmetin gerçekleşmesinde olmazsa olmaz olarak düşünülen diğer maliyetler bu grup altında tanımlanacaktır. Bunun nedeni, karmaşık bir yapının sadeleştirilmek istenmesidir. Bu grupta dolaylı işçilik, kütüphane araç gereçleri, çeşitli amortismanlar, aydınlatma, kira, ısınma, enerji, ulaşım, bakım onarım vb. gibi maliyetler ele alınmaktadır.

- Kütüphanelerde dolaylı işçilik maliyetleri: Üretime doğrudan katkı sağlamayan fakat, üretimi destekleyen maliyetler olarak karşımıza çıkmaktadır. Üretimi planlasa da üretime doğrudan katılmayan yöneticiler de bu grup içinde yer almaktadır. Kütüphane yöneticilerinin maaşları bu tür maliyetlere örnek olarak gösterilebilir. Örneğin, bir bilgi kaynağını kütüphaneye getiren personelin harcamış olduğu zaman da kütüphane dolaylı işçilik maliyetleri arasında değerlendirilebilir. Benzer şekilde, kütüphanecilerin boş geçen zamanları veya katıldığı toplantılar dolaylı kütüphane işçilik maliyetleri arasında sıralanabilmektedir (Yontar, 1990, s. 131).

- Kütüphane araç gereç maliyetleri: Kırtasiye araç ve gereçleri bu maliyet objelerindedir. Bu araç ve gereçler, doğrudan satın alma ve talep formları yöntemleriyle temin edilebilmektedir. Doğrudan satın alma işlemleri faturalar aracılığıyla gerçekleşmektedir. Talep formları ile araç gereç sağlama ise materyal fişlerinin doldurularak ilgili birimlere talebin iletilmesi yoludur (Yontar, 1990, s. 135).
- Kira maliyetleri: Ülkemizde kütüphane binaları çoğunlukla kamuya ait arazilerde kurumların bir parçası olarak var olmaktadır. Bu nedenle, kütüphaneler için çoğunlukla kira söz konusu olmamaktadır. Bunların yanı sıra, kütüphaneye çevrilmesi için bağışlanan binalar ile karşılaşmakta mümkündür ki bu kütüphanelerde de kira ödemeleri söz konusu değildir. Fakat kiralanarak hizmete sunulmuş binalar var ise bu binalarının kira ödemeleri de diğer maliyetler grubu altında dikkate alınmalıdır (Yontar, 1990, s. 150).
- Isıtma maliyetleri: Söz konusu bir üniversite kütüphanesi ise kütüphanenin ısıtılması, merkezi ısıtma sistemine bağlı olmaktadır. Bu durumda ısınma maliyetlerinin tespiti güçleşmektedir. Çünkü merkezi ısıtmalar tüm birimlere yönelik hizmet vermektedir. Fakat halk kütüphanelerinde ısınma maliyetleri, ilgili kalemlere yansıtacağı için bu maliyetlerin tespit edilmesi görece daha kolay olmaktadır. Yine de ısınma maliyetlerinin tespit edilemediği durumlar söz konusu olursa, veri fiyatlarla mevcut durum, ortalama olarak ortaya konulabilmektedir. Ortalama hesaplamının sağlıklı olmadığı durumlarda ısınma maliyetleri hesaba katılmamalıdır. Rider (1936, s. 369) veri fiyatlarla ortalama bir maliyete ulaşabilmek için m² hesaplarının bir baz olarak alınabileceğini ifade etmektedir.
- Aydınlatma maliyetleri: Aydınlatma maliyetleri ile ısıtma maliyetlerin tespit edilmesi benzer derecede zorluk ve kolaylık taşımaktadır. Aydınlatma maliyetlerin tespit edilememesi durumunda hacim, kilovat saat vb. birim hesaplamalar ölçüm esnasında kullanılabilecek yollardan bazılarıdır (Ertuna, 1974, s. 56).
- Su maliyetleri: Tıpkı aydınlatma ve ısıtma maliyetlerindeki gibi tespit edilmesi mümkündür. Tespitinin mümkün olmadığı durumlarda personel sayısına göre bir hesaplama yapmam mümkündür (Ertuna, 1974, s. 66). Kütüphaneler özelinde bu

durum kütüphanede çalışan personel sayısı ile açıklanabilmektedir. Kütüphaneci, yönetici, memur ve uzmanların tamamı personel sayısına dahil edilerek bir ortalamaya ulaşmak mümkündür.

- Enerji maliyetleri: Kütüphanelerde aydınlatma, ısıtma vb. dışında bir nedenle harcanan enerji gideri söz konusu ise, bunlar enerji maliyetleri olarak saptanmalı ve hesaplara dahil edilmelidir. Bu maliyetlerin saptanmasında yaşanılacak sorunlar karşısında diğer türlerde olduğu gibi m² hesaplarından yararlanılabilmektedir.
- Haberleşme maliyetleri: Kütüphanelerde haberleşme maliyetleri olarak posta, telefon vb. gibi maliyetler karşımıza çıkmaktadır. Özellikle kütüphaneler arası ödünç verme hizmetinin yaygınlaşmasıyla birlikte bu maliyet türünde bir artışın gözlenmesi oldukça mümkündür. Yine haberleşme maliyeti olarak karşımıza çıkan telefon faturası ödemelerinde toplu ödeme durumu söz konusu ise, işletmedeki telefon sayısı ortalama maliyete ulaşmak için kullanılabilecek yöntemlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Yontar, 1990, s. 119).
- Ulaşım maliyetleri: Kütüphaneler arası ödünç verme hizmetinin yaygınlaşması, kütüphanelerde en çok ulaşım maliyetlerini artırmaktadır. Bu nedenle ulaşım maliyetleri, maliyet hesapları içinde önemli bir maliyet unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır (Yontar, 1990, s. 120).
- Bakım ve onarım maliyetleri: Kütüphanelerde kullanılan taşıtların bakımları, binada gerçekleşebilecek bir hasar durumunda hasar tamiri, açık kaynak kodlu otomasyon sistemi kullanmayan ve aracı firmadan otomasyon desteği alan bir kütüphanenin yıllık otomasyon sistemi maliyeti ve kiosk bakım maliyetleri bakım onarım maliyetleri olarak değerlendirilmektedir (Funk, 1975, s. 37)
- Sigorta maliyetleri: Kütüphanenin kullanmakta olduğu teknolojik araçların sigortaları bu grupta değerlendirilmektedir (Yontar, 1990, s. 155).
- Temizlik maliyetleri: Kütüphaneler yüksek sirkülasyonu nedeniyle oldukça kirlenmeye açık kuruluşlardır. Bunun yanı sıra, kitap ve rafların tozlanması hijyenin sağlanması adına temizlik desteği almayı gerekli kılmaktadır. Bu nedenle kütüphanelerin rutin olarak temizlikleri gerçekleştirilmektedir. Temizlik için alınan

deterjan, bez, süpürge gibi maddeler temizlik maliyet olarak nitelendirilmektedir (Brutcher, Gessford ve Rixford, 1964, s. 418)

- Kurum dışından sağlanan hizmet maliyetleri: Danışmanlık veya eğitim gibi konularda kütüphanelerin dışardan almış olduğu hizmet maliyetleri olarak karşımıza çıkmaktadır.
- Diğer unsur maliyetleri: Tam olarak bir mal ve hizmet karşılığında gerçekleşmeyen fakat çeşitli gereksinimler doğrultusunda gerekli görülen unsur maliyetleri olarak bilinmektedir. Kütüphanelerin kütüphanecilik sektöründeki öncü örgüt ve kuruluşlara olan üyelikleri veya kurumu temsilen gönderilen çelenk, çiçek vb. temsil ve tanıtma maliyetleridir.
- Amortisman maliyetleri: İşletmelerde üretim, birkaç girdinin bir araya gelmesi ile mümkün olmaktadır. Bunlardan bazıları emek, makine, teçhizat ve hammaddedir. Makina, bina ve diğer teçhizatlar gibi sabit varlıklar işletmelerde uzun yıllar kullanım sunmaktadır. Uzun yıllar kullanım sonucunda da bu varlıklarda çeşitli yıpranma, aşınma, paslanma gibi kullanıma bağlı değer kayıpları yaşamaktadır. Bu ürünlere yönelik kullanımın maliyeti amortisman maliyeti olarak bilinmektedir. Amortisman maliyetlerinin tespitine yönelik olarak çeşitli yöntemler vardır. Bunlar, doğrusal yöntem, azalan bakiyeler yöntemi, üretim miktarı yöntemi gibi yöntemlerdir (Utku ve Kaya, 2018, s. 132). Kütüphanelerde bu tür maliyetlerin saptanması oldukça zordur. Bu nedenle, kütüphanelerde bu varlıklara ilişkin kayıtların düzgün bir şekilde tutulması önemli görünmektedir. Yontar (1990, s. 138) kütüphanelerde kaydı tutulması gereken varlıkları “kütüphane mevcudu, fiş katalog ve karteks, kütüphane mobilyası, daktilo, fotokopi makinası, motorlu taşıtlar, kütüphane binası” şeklinde açıklamaktadır. TDK (Türk Dil Kurumu, 2023) tarafından yıpranma payı olarak ifade edilen amortisman, bir demirbaşın kullanıma bağlı olarak yırtılma, yıpranma ve kullanım fonksiyonunun düşmesine nedeniyle ortaya çıkan değer kaybıdır. Bilgi merkezlerinde kullanılan demirbaşlar da bu grupta değerlendirilmelidir. Kütüphaneye ait olan bir mobilyanın veya bir kitabın yıpranması amortisman bedeli olarak düşünülmektedir. Fakat, bilgi merkezleri için asıl amortismanlar, bilginin eskimesi yoluyla ortaya çıkan amortismanlardır. Bilginin geçerliğini veya

güncelliğini yitirmesi, onun kullanımı olmasa bile amortisman olarak değerlendirilmesi için yeterli görünmektedir. Fakat bilgi güncelliğinin ölçümü, kütüphaneler gibi milyonlarca kaynağın olduğu kurum ve kuruluşlarda oldukça zor görünmektedir. Bu nedenle kütüphaneler için de amortismanlar, diğer amortismanlarda olduğu gibi materyallerin içeriklerinden ziyade, fiziksel kondisyonlarındaki yıpranma şeklinde açıklanmaktadır (Yontar, 1990, s. 155). Literatürde bilgi kaynaklarının fiziksel kondisyonu ve amortisman bedelleri disipline göre değişiklik göstermektedir. Funk, kitap ömrünün disiplinlere göre değişiklik göstereceğini ve kitap ömrünün Eczacılık disiplininde 2,5 yıl olduğunu, Botanik disiplininde 8 yıl olduğunu ve ders kitaplarının ömrünün 5 yıldan daha fazla olduğunu öne sürmektedir (Funk, 1975, s. 56). Bunlara ek olarak Funk, kitapların ortalama ömrünü 10 yıl, süreli yayınların ömrünün ise 5 yıl olduğunu ifade etmektedir. Brutcher, Gessford ve Rixford (1964, s. 417) ise kitapların ortalama ömrünü 10 yıl olarak dikkate almaktadır. Funk, kitapların amortisman pay dağılımını ilk yıl %50, daha sonraki yıllarda %7 olarak açıklamakta ve her zaman bir kalan değer olacağını ifade etmektedir (Funk, 1975, s. 57). Kalan değer kavramını ise kitaplar için 10 yılın sonunda %7, dergiler için ise 5 yıllık bir amortisman hesabında %3 olarak varsaymaktadır (Funk, 1975, s. 57).

Kütüphanelerde bilgi kaynakları dışında çeşitli diğer makine ve araçların da amortismanları söz konusudur. Mikrofilm okuma makineleri, fotokopi makineleri, bilgisayar, motorlu araçlar bunlardan bazılarıdır. Bu makine ve teçhizatların maliyetleri, amortisman hesaplamalarının yapılabilmesi için kayıt altına alınmış olması gerekmektedir. Çünkü amortismanları belirlenecek olan makine veya teçhizatın satılırken o günkü değerleri yeni makine ve teçhizat alım maliyetlerinden çıkarılmaktadır. Kütüphane amortisman hesaplarına dahil edilmesi gereken diğer bir varlık ise kütüphane mobilya ve eşyalarıdır. Kütüphanede kullanımına sunulan tüm masa, sandalye, dolap ve mobilyalar bu grupta yer almaktadır. Bu eşyaların tamamı farklı kullanımlara ve kullanım ömürlerine sahiptir. Bu nedenle, tüm malzemeler için farklı kullanım ömürleri belirlenmeli ve hesaba dahil edilmelidir. Son olarak, kütüphane binalarının amortismanları, muhasebe kayıtlarında tutulmuşsa temin edilmeli, tutulmamışsa bu bedelin kira bedeli olarak düşünülmesi gerekmektedir. Fakat kütüphanelerin

genellikle kendi müstakil binalarında hizmet vermeleri, binaların çok eski olmaları ve onarıma yönelik maliyetlerin tespitindeki güçlükler nedeniyle Funk (1975, s. 181) bina amortismanının kira maliyeti olarak düşünülebileceğini, kira bedellerinin m² cinsinde hesaplanabileceğini veya kütüphanenin yer aldığı bölgedeki kiraların baz fiyat olarak kullanılabileceğini ifade etmektedir. Bina ömrü ile ilgili olarak Brutcher, Gessford ve Rixford, (1964, s. 418) kütüphane binalarının ömrünü 40 yıl, Dougherty ve Heinritz ise (1966, s. 99) ise 50 yıl olarak açıklamaktadır.

Yukarıda bahsedilen maliyetler her kütüphane için söz konusu olmamakla birlikte genel maliyetler olarak nitelendirilebilecek maliyetlerdir. Bu maliyetler çeşitlendirilebilir, azaltılabilir veya bu maliyetler her zaman gözlemlenmeyebilir. Kütüphaneler arası ödünç verme hizmetinden yararlanmayan bir kütüphanenin ulaşım maliyetleri daha az olabilir ve hiç olmayabilir. Farklı maliyet türlerinin olması da elbet mümkündür. Fakat büyük ölçüde bu maliyetler her halk kütüphanesinin cari harcamalarına konu olan maliyetler olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.4.2. Halk Kütüphanelerinde Yarar

Halk kütüphaneleri için yarar kavramını parasal bir değer olarak ifade etmek oldukça zor bir konudur. Çünkü kütüphane hizmetlerinin yararları da tıpkı yukarıda ifade edildiği gibi doğrudan ve dolaylı olarak ikiye ayrılmaktadır (Elliot, 2007, s. 16). Doğrudan fayda, kullanıcının kütüphane hizmetlerini doğrudan kullanımıyla sağlamış olduğu faydadır. Örneğin, kütüphane tarafından düzenlenen okuma etkinlikleri sonucunda kullanıcının girdiği sınavlarda yüksek başarı elde etmesi kullanıcının elde etmiş olduğu doğrudan fayda olarak düşünülebilir. Dolaylı fayda ise bir kütüphane kullanıcısının kütüphane hizmetlerini doğrudan kullanımı sonucunda çevresindekilere sağlamış olduğu yarardır. Örneğin, kütüphane tarafından düzenlenen okuma etkinlikleri sonucunda kullanıcının girdiği sınavlardan elde etmiş olduğu derecenin, toplumun diğer kesimler tarafından takdirle karşılanması dolaylı fayda olarak düşünülebilir. Doğrudan ve dolaylı olarak adlandırılan bu faydalar, yatırımların sonucu olarak ortaya çıkmakta ve kolay ölçülmesi de fayda olarak ifade edilmektedir.

Elliot 2007 yılında yayınlamış olduğu “Measuring Your Library's Value: How to Do a Cost-Benefit Analysis for Your Public Library” başlıklı çalışmasında, halk kütüphanelerinde faydanın ölçülebilmesi için bir taslak ortaya koymaktadır. Bu taslağa göre kütüphanelerde faydanın ölçülebilmesi için uygulanması gereken adımlar şunlardır;

- Ekonomist asistanlığı: Neredeyse hiçbir halk kütüphanesinde ekonomist çalışmamaktadır. Bu nedenle halk kütüphaneleri yapmayı planladıkları fayda maliyet analizlerinde, rehberlik amacıyla kamu ekonomisi çalışmaları yapan bir ekonomiste ihtiyaç duymaktadır (Elliot, 2007, s. 40-53).
- Kütüphane personelinin görevlendirilmesi: Araştırmaya rehberlik edilebilmesi ve gerekli kayıtların elde edilebilmesi için kütüphane personelinin görevlendirilmesi gerekmektedir. Görevli ekipte kütüphanenin bilgisayar teknolojileri, finans ve muhasebe ve diğere belirgin bölümlerinden personellerin olması araştırmanın yürütülebilmesi açısından önemli görünmektedir (Elliot, 2007, s. 40-53).
- Kütüphane hizmetleri ve kullanıcı ilişkisi: Kütüphanelerde faydanın ölçülebilmesi kütüphane-kullanıcı ilişkisinin kurulduğu bölümlerin saptanması ile mümkün olmaktadır. Kullanıcılarla iletişim kurulan bölümler, araştırmaya dahil edilecek unsurların saptanmasını kolaylaştırmaktadır. Özellikle halk kütüphanelerinde farklı yaş grupları için farklı hizmetler sunulması, kütüphaneler ile kullanıcılar arasında farklı bağ ve ilişkilerin kurulmasına neden olmakta, bu da aynı hizmetlerde bile farklı fayda düzeylerinin yansımaya neden olmaktadır. Bu sebeple kütüphaneler kullanıcıların gözüyle değerlendirilmelidir. Örneğin, kütüphanelerin sağlama ve yönetim birimlerinde, kütüphanelerde sunulacak kaynak ve hizmetlerin geliştirilmesi yönünde birtakım çalışmalar söz konusu olmasına karşın kullanıcılar bu birimlerden doğrudan hizmet almamaktadır. Bu sebeple maliyet-yarar analizlerinde bütün birimlerin değerlendirmeye katılması, faydanın ölçülmesini zorlaştırmaktadır. Faydanın etkili bir şekilde ölçülebilmesi için kullanıcıların doğrudan hizmet aldığı birimler değerlendirmeye tabi olmalıdır (Elliot, 2007, s. 40-53).
- Anket ve strateji: Anket çalışmaları, çalışmanın güvenilirliği açısından önem teşkil etmektedir. Anketlerin yalnızca fiziksel ortamda sunulması, bu anketlerin yeterli

sayıda ve arzulanen kullanıcı gruplarına ulaştırılması açısından bir dezavantajı beraberinde getirmektedir. Web hizmetleri aracılığıyla ankete katılımın sağlanması anketin geçerliliği için oldukça önemli bir unsurdur. Kütüphane kullanıcıları kütüphaneleri yalnızca fiziksel olarak kullanmamakta, elektronik hizmetlerden de yararlanmaktadır. Bu kullanıcıların da yakalanarak katılım oran ve çeşitliliği yükseltilmelidir. Ayrıca halk kütüphanesi kullanıcı kitlesinin geniş olması sebebiyle, araştırma grubunun kütüphane kart sahipleri ile kısıtlandırılması da anketin güvenilirliği için yararlı bir uygulama olarak görülmektedir (Elliot, 2007, s. 40-53).

Kütüphanelerde maliyet-yarar analizlerinin popülerlik kazandığı 20. yüzyılda bu hizmetlerin ölçümünde çeşitli zorluklarla karşılaşılacaktır (Schauer, 1986, s. 220). Bunlar, referans hizmetlerinin fiyatlarının belirlenmesi, kütüphane hizmetlerinden yararlanan kullanıcıların elde etmiş olduğu becerileri hayatlarının ilerleyen bölümlerinde kullanması, yararın uzun vadede ortaya çıkması gibi unsurlardır. Bu sorunlar, çeşitli anket ve kavramsal modeller aracılığıyla aşılacak istenmiş ve tüketici artığı ve koşullu değerlendirme gibi modellere sıklıkla başvurulmuştur. Aşağıda kütüphanelerde maliyet-yarar analizlerine ve bu modellerin uygulamalarına yönelik aydınlatıcı örnek çalışmalar yer almaktadır.

2.4.3. İlgili Çalışmalar

Kütüphanelerin fayda ve maliyetleri, ekonomik etkileri veya kütüphanelere yapılan yatırımların geri dönüşü konularındaki çalışmalar 2000’li yıllardan sonra ağırlık kazanmış, bu kütüphane hizmetlerinin ekonomik değerleri çeşitli şekillerde ölçülmek istenilmiştir. Bu çalışmalardan bazıları aşağıda ele alınmaktadır.

Amerika’nın Güneybatı Ohio Eyaleti’nde Haziran 2006’da yayınlanan “Güneybatı Ohio halk kütüphanelerinde yatırımların geri dönüşü” başlıklı çalışmada (Levin, Driscoll and Fleeter, 2006) Ohio’daki halk kütüphanelerine yapılan yatırımlar ve bu yatırımların halka yansımaları araştırmanın odağı olmuştur. Bölgede yaklaşık 1,5 milyon insan yaşamakta ve

popülasyonun yaklaşık %56'sı kütüphane kartına sahip görünmektedir. Araştırmanın gerçekleştiği 2005 yılında, dokuz kütüphane fiziksel olarak 7 milyon kullanıcı tarafından, sanal olarak ise 1,2 milyon kullanıcı tarafından ziyaret edilmiştir. Merkez ve şube kütüphanelerinden oluşan dokuz kütüphane, halka bilgi hizmetlerini sunabilmek için toplam \$74,4 milyon harcama yapmıştır. Materyal harcamaları, veritabanı hizmetleri, personel maaşları ve diğer tüm operasyonel hizmet maliyetleri toplam maliyetin bileşenleri olmuştur. Ohio halk kütüphaneleri harcamış olduğu \$74,4 milyon karşın, halka \$190,4 milyon değerinde bilgi hizmeti sunmuştur. Ohio halk kütüphanelerinde hesaplanan bu değer kütüphane tarafından halka ödünç verilen materyallerin, referans hizmetlerinin, bilgisayar kullanımının, bilgisayar kullanım eğitimlerinin ve dış hizmetlerin toplamını yansıtmaktadır. Elde edilen değer büyük bir çoğunluğunun ödünç verme ve referans hizmetlerinden kaynaklandığı ortaya çıkmıştır. Daha sonra bu değerleri bilgisayar kullanımı, bilgisayar kullanım eğitimleri ve dış hizmetler takip etmiştir. Bununla birlikte yazarlar çalışmada, halk kütüphanelerinin topluma pozitif dışsallıklar yaydığını kabul etmekle birlikte halkın kütüphane kullanımı sonrasında elde etmiş olduğu dolaylı yararı hesaplamak için bir yöntem kullanmamışlardır. Çalışmada ifade edilen halk kütüphanelerinin sağlamış olduğu pozitif dışsal ekonomiler ise şu şekilde ifade edilmiştir;

- Okuryazarlık düzeyinde gelişme,
- Bilgi kullanımı becerileriyle iş becerilerinin geliştirilmesi,
- Toplumdaki farklı gruplar arasında anlayış ve hoşgörünün teşvik edilmesi,
- Toplumdaki nezaket ve kültürel farkındalık düzeyinin artışı,
- Cumhuriyetçi hükümet biçimini ilerletmek için bilgili yurttaş kitlesinin geliştirilmesi

Çalışmada tüketici artığı modeli, koşullu değerlendirme yöntemi ve zaman maliyeti çalışmalarından bahsedilmiştir. Akabinde, koşullu değerlendirme ve zaman maliyeti çalışmalarının ölçüm zorlukları dile getirilmiş ve çalışma kapsamında tüketici artığı modeli benimsenmiştir. Tüketici artığı modeli ile kütüphane hizmet ikamelerinin piyasada karşılık gördüğü değerler dikkate alınmıştır. Bu kapsamda, kullanıcılar tarafından ödünç alınan her kitap için \$9.59 ortalama fiyat atanmıştır. Satın alma değeri olarak belirlenen \$9.59'dan kitapların %50 olarak belirlenen kullanım değerleri çıkarılmıştır. Başka bir deyişle, ödünç alınan her kitabın satın alma değerlerinin yarısı, kullanım değeri olarak tayin edilmiştir. Ohio halk kütüphanelerine yapılan yatırımlar sonucunda, halkın elde

etmiş olduğu toplam \$190,4 milyon değerinin \$104,9 milyonu ödünç verme hizmeti aracılığıyla ortaya çıkmıştır. Bir diğer bilgi hizmeti olarak sunulan referans hizmetleri çalışma kapsamında \$5 olarak dikkate alınmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nde bilgiye dayalı hizmet veren işletmeler bu hizmeti \$50/saat karşılığında vermektedir. Ortalama bir referans sorusu için harcanan zaman bir saatin onda biri olarak düşünülmüş ve kütüphanede kullanıcılara verilen bir referans hizmeti \$5 olarak hesaplamaya dahil edilmiştir. Bir diğer hizmet olan bilgisayar kullanımı için \$10/saat dikkate alınmıştır. Dokuz kütüphanede 2 milyon saat bilgisayar kullanımı hesaplanmıştır. Ayrıca bilgisayar kullanımı eğitimi ile ilgili 2.476 saat eğitim verildiği öne sürülmüş ve bilgisayar kullanımı eğitimleri \$25 olarak hesaplamaya dahil edilmiştir. Bunların yanı sıra çalışmada, yeni kitapların eğitim ve tanıtımları, sosyal geziler, toplantı odalarının kullanımı gibi hizmetler sunulmuş ve bunlar için hesaplamaya çeşitli fiyatlar atanarak toplam maddi fayda hesaplanmıştır.

British Library (Pung, Clarke and Patten, 2007) benzer bir uygulamayı araştırmacıları, iş dünyasından kullanıcıları, öğrencileri ve diğer kullanıcıları ile gerçekleştirmiştir. Çalışma kapsamında kütüphanelerin makroekonomik etkileri ve tüketici artığı modeli uygulanmıştır. Uygulamada büyük ölçüde değer yaratması beklenen okuma odaları, belge sağlama, bibliyografik hizmetler ve sergiler araştırmanın odağını oluşturmuştur. Yukarıda belirtilen hizmetlere ilişkin olarak kütüphane kullanıcılarına bu hizmetlere yönelik ödeme isteklilikleri (*Willingness to pay*) ve hizmetlerin fırsat maliyetini ölçmeye yönelik sorular sorulmuştur. Araştırma sonucunda, £83 milyon değerinde fonlanan British Library' nin halka £363 milyon değerinde bilgi hizmeti sunduğu ortaya çıkarılmıştır. Bir başka deyişle, Birleşik Krallık'ın toplumun gereksinim duyduğu bilgi hizmetlerini doğrudan vermek istemesi durumunda topluma £363 milyon değerinde bir yatırım yapması gerekmektedir. British Library cari yıl içinde yapılan yatırımları 4,40 kat değer yaratarak topluma sunmuştur. Çalışma kapsamında ortaya konulan bir diğer önemli bulgu, kütüphanenin yaratmış olduğu dolaylı faydanın ölçülen doğrudan faydadan daha yüksek olmasıdır (Pung vd., 2004).

Indiana University, Kelley School of Business’da yer alan Indiana Business Research Center (The Indiana Business Research Center, 2007) tarafından yürütülen “The Economic Impact of Libraries in Indiana” başlıklı çalışma Indiana Eyalet Kütüphanesi’nin faydaları üzerine odaklanılmıştır. Tüketici artığı modelinin dikkate alındığı bu çalışma kapsamında üç temel soru üzerine yoğunlaşmıştır. Bunlar;

- Halk kütüphanelerinin ve araştırma kütüphanelerinin ölçülebilir ekonomik yararları nelerdir?
- Kütüphaneler ekonomik kalkınmada aktif bir rol oynamakta ne kadar başarılıdır?
- Indiana kütüphaneleri ekonomik kalkınma ve ticarete nasıl daha aktif rol alabilir?

Yukarıdaki sorulara yanıt verebilmek için üç araçtan yararlanılmıştır. Bunlar;

- Doğrudan ekonomik fayda analizi
- Kütüphane kullanıcıları ve personelleri için anket
- Vaka çalışması

Doğrudan ekonomik fayda analizi ile kullanıcıların kütüphaneden almış olduğu hizmetin toplam faydası hesaplanmak istenmiştir. Hesaplamaya konu olan hizmetler çocuk ve erişkin kitap ödünç sirkülasyonu, referans soruları, çalışma odaları, bilgisayar kullanımları, çocuk ve erişkinliklere yönelik programlar ve gazete ve magazin okumalarıdır. Bu hizmetler sonucunda en yüksek ekonomik fayda ortaya çıkaran hizmet erişkin kitap sirkülasyonu olmuş, bunu çocuk kitap ödünç sirkülasyonu ve referans sorularının ekonomik faydası takip etmiştir. Doğrudan ekonomik fayda analizine ek olarak, kütüphane kullanıcılarına bir anket uygulanmıştır. Bu anket ile, halk kütüphanelerinin iş dünyasının bilgi gereksinimlerini karşılama konusundaki kapasitesi ve iş dünyasının şu anda halk kütüphanelerinden ne kadar yararlandığı ortaya konulmak istenmiştir. Son olarak vaka çalışmaları yapılmış ve halk kütüphanelerinin kullanıcılara nasıl bir ekonomik katkı sağladığı yönündeki sorular ile 12 topluluk üzerinde derinlemesine araştırma yapılmıştır. Çalışmanın kapsamında kütüphane maliyetlerinin kütüphanenin topluma sunmuş olduğu faydadan daha düşük olduğu ortaya çıkarılmış ve kütüphanenin, yatırılan her 1\$ karşılığında 2.38\$ ölçeğinde katma değer ürettiği ifade edilmiştir. Araştırmanın değerlendirilmesinde 2005 yılı verileri kullanılmıştır. İktisadi bir

değere ulaşabilmek için kütüphane hizmetlerinin kullanımına, piyasadaki benzer hizmetlere veya ikamelerine dayalı değerler atanmıştır. Değer atanan hizmet grupları aşağıdaki şekilde listelenmiştir.

- Çocuk kitabı tirajı
- Genç yetişkin ve yetişkin kitap dolaşımı
- Bilgisayar kullanım sayısı
- Referans isteklerinin sayısı
- Çocuk programlarına katılım
- Genç yetişkin ve yetişkin programlarına katılım
- Kütüphane toplantı odalarındaki kütüphane dışı sponsorlu etkinliklerin sayısı

Yukarıda belirtilen grupların piyasa değerlerinin tespit edilmesinde, ikame değer yaklaşımları benimsenmiş ve bilgi kaynakları için sahaflar veya ikinci el kaynak fiyatları, bilgisayar kullanımları için bilgisayar ve internetin saatlik fiyatı baz olarak alınmıştır. Bu anlamda, Ödünç alınan çocuk kitaplarının değerleri \$4,12 olarak, ödünç alınan erişkin kitapları için \$7.42, görsel işitsel malzemeler için \$1 ve \$3, e-kitaplar için \$7.42, gazete ve dergiler için \$0.25, bilgisayar erişimi için \$0.50, çocuk aktiviteleri için kişi başı \$4, erişkin aktiviteleri için \$5 ve toplantı odaları için \$75 piyasa fiyatı olarak kullanılmıştır. Referans hizmetlerinin piyasa değerlerinin saptanmasında danışmanlık firmaları, hukuk firmaları ve benzeri işletmelerin faturalandırılabilir saatlerin üçte bölünebilmesi sonucunda; üçte biri çalışanın tazminatı için, üçte biri genel giderler için ve üçte biri kar için; referans kütüphanecisinin saatlik ücreti \$100 olarak varsayılmıştır. Bir referans sorusunun değeri ise saatin onda biri olarak düşünülmüş ve bir referans sorusu için \$10 değer atanmıştır. Araştırma kapsamında ekonomik kalkınmayı geliştirmeye yönelik stratejik bir programdan da bahsedilmiştir. Bu programa göre, kütüphanelerin iş dünyasına erişiminin artırılması, ticari ve ekonomik kalkınma hizmetlerinin genişletilmesi, kütüphane kullanımının, veri toplama ve raporlamalarının geliştirilmesi, halk kütüphanelerinin ekonomik değerlerinin tanıtılması ve kütüphane hizmetlerinin geliştirilmesine yönelik teşviklerin yapılması önemle vurgulanmıştır (The Indiana Business Research Center, 2007).

Benzer bir diğ er ç alışma Carnegie Library of Pittsburgh'ta yrtlmştir (Carnegie Library of Pittsburgh, 2006). 100 yıldan daha uzun bir süredir bilgi hizmetleri veren Carnegie Library of Pittsburgh yıllık ortalama iki milyon ziyaretçi ile bölgenin kalkınmasına destek olan önemli kuruluşlardan biri olarak bilinmektedir. Uzun tarihine rağmen kütüphanenin bölge ekonomisine etkisi yıllarca araştırılmamış olan Carnegie Library of Pittsburgh' da ilk araştırma 2006 yılında gerç ekleşmiştir. Ç alışma kapsamında kütüphanelerin bireysel ve toplumsal etkilerinin yanı sıra yapılan yatırımlar sonucunda elde edilen değerlerin ekonomik olarak ifade edilmesi amaçlanmıştır. Kütüphanelerin toplumsal faydaları olarak okuryazarlık ve öğrenme gelişimini destekleyici faaliyetler, yaşam standardını artırmaya yönelik gelişimler, çocuklar, gençler ve diğ er gruplar için düzenlenen aktiviteler dikkate alınmıştır. Ç alışmada 1300 kullanııcıdan anket aracılığıyla veri toplanmış ve maliyet-yarar analizi ile ekonomik etki modeli (IMPLAN) uygulanmıştır. Analizler sonucunda Carnegie Library of Pittsburgh'un \$91 milyon değerinde bir etki yarattığı, 700'den fazla iş ve işletmeyi desteklediği ve kütüphaneye yapılan her 1\$ yatırıımı 6\$ olarak topluma geri sunduğu açıklanmıştır. Kütüphanenin üretmiş olduğu ekonomik değerin \$41 milyonu kitap, DVD, video sirkülasyonu sonucunda ve veritabanı kullanımı ile ortaya ç ıkıştır. Ayrıca 4500 farklı grupta 70.000'den fazla kullanıcı kütüphane programlarından yararlanmış ve 3.000 gruptan 35.000 kişi kütüphane toplantı odalarını kullanmıştır. Ç alışma kapsamında kütüphanenin topluma kazandırmış olduğu en önemli şeyin okuryazarlık ve öğrenme aktiviteleri olduğu ortaya ç ıkarılmıştır. Bununla birlikte, kütüphanenin toplumun yaşam kalitesini artırdığı da ispat edilmiştir. Yarar olarak olarak bakıldığında, genç ve çocuk aktivitelerinin kütüphanenin yaratmış olduğu değerin önemli yansımalarından biri olduğu ortaya konulmuştur. Ayrıca anketler ve odak grupları ile görüşmeler sonucunda, potansiyel kullanıcıların var olduğu ve bu kullanıcıların kütüphanenin sunmuş olduğu mevcut hizmetlerden haberdar olmadıkları da önemli bir diğ er bulgu olarak karşımıza ç ıkılmaktadır.

Halk kütüphanelerinin ekonomik değerleri üzerine yapılan başka bir ç alışma ise Sierra Leone Halk Kütüphanesi'nde uygulanmıştır. Bu ç alışmayla daha ç ok, bilgi ile bilgi ekonomisi arasındaki bağdan kaynaklı olarak halk kütüphanelerinin önemi ele alınmıştır.

Ekonomi ve istihdamın çoğunlukla tarım ve madencilige dayandığı Sierra Leone ekonomisinde tarım GSMH'nin üçte birini, madencilik ise GSMH'nin yarısını oluşturmaktadır. Kargbo (2011)'ya göre Sierra Leone Amerika Birleşik Devletleri ve Belçika başta olmak üzere Almanya, Çin ve Hindistan'a önemli ölçüde ihracat yapmaktadır. Fakat tarım ve madenciliğin yanı sıra, değişen dünyada bilgi ve bilgi ekonomisi yeni bir sektör olarak doğmakta ve Sierra Leone bu sektörün gerisinde kalmaktadır. Bu bağlamda çalışma kapsamında Sierra Leone halk kütüphanelerinin yeni çağın varlık ve farkındalığı oluşturamamış olması ve politika yapıcıların yeni olan bu sektörü göz ardı etmesine değinmiştir. Bu eksikliğin kritik değerinin gelecekte daha fazla hissedilir olacağı çalışmada önemle vurgulanmıştır. Bununla birlikte Kargbo (2011) halk kütüphanelerinin amaçlarını aşağıdaki şekilde sıralamıştır;

- Yetişkinler için programlar geliştirmek ve desteklemek,
- Temel eğitim programlarını güçlendirmek,
- Okullarda gereksinim duyulan hizmetler de dahil olmak üzere çocuklar ve gençler için etkili hizmetler tasarlamak,
- Gereksinim duyulan bilgi ve referans hizmetlerinin sunulması,
- Okumayı teşvik etmek,
- Kadınlar ve çocuklar için özel hizmetlerin sağlanması

Halk kütüphanelerinin amaçlarının yanı sıra, Parlamento'ya sunulmuş olan halk kütüphaneleri işlevlerini de eklemiştir;

- Sierra Leone'deki kentsel ve kırsal alanlarda potansiyel kullanıcıların ihtiyaçlarına ve ilgi alanlarına iyi bir şekilde uyarlanmış verimli bir kütüphane hizmeti teşvik etmek, kurmak, donatmak, yönetmek ve geliştirmek,
- Sierra Leone'de kırsal topluluk kütüphaneleri ve bilgi hizmetleri kurmak ve cehaletin ortadan kaldırılmasına yönelik kampanyalara katılmak ve bu kampanyalara yardımcı olmak,
- Ülke içinde ve dışında üretilen kitapları satın alarak Sierra Leone ile ilgili hem güncel hem de geçmişe dönük kütüphane koleksiyonları oluşturmak,
- Kitaplara ve özel olarak Sierra Leone edebiyatına halkın ilgisini çekmek, bilgi ve keyif için okumayı teşvik etmek,

Nüfusunun %70'inin tarımla ilgilendiği Sierra Leone'de halk kütüphaneleri sundukları kurslar ve program eksiklikleri, gereken rolü üstlenememe, politika yapıcıların dikkat etmemesi ve kaynakların azlığı gibi nedenlerle halk kütüphanelerinin bilgi ekonomisi üzerindeki etkisinin zayıf olduğunu ve bu durumun ekonomik kalkınmayı da geciktirdiği ifade edilmiştir.

Halk kütüphanelerinin ekonomik etkilerini ele alan bir diğer çalışma ise "The School of Library and Information Science" tarafından hazırlanan "The Economic Impact of Public Libraries on South Carolina"dır. Çalışma kapsamında vergi mükelleflerinin devlete ödemiş oldukları vergiler sonucunda devletin sunmuş olduğu halk kütüphanesi hizmetleri ve bu hizmetlerin ekonomik yansımaları araştırılmıştır (Barron, Williams, Arns and Bajally, 2005). Anketler aracılığıyla kütüphane kullanıcılarından ve kütüphane kullanıcısı olmayan kullanıcılardan veriler toplanmış ve bu veriler kütüphane verileri ile desteklenmiştir. Anket kapsamında kullanıcıların genel kullanımlarına ilişkin bilgiler, iş amaçlı kullanımlara ilişkin bilgiler, kişisel gelişime ilişkin kullanım bilgileri ve iş aramaya yönelik kullanım bilgilerine yönelik sorular sorulmuş ve bu yönde veriler toplanmıştır. Katılımcılar 2004 yılı mayıs ayında kütüphaneye gelen kullanıcılar arasından rastgele seçilmiştir. Anket sonucunda kullanıcıların verdiği bazı cevaplar şu şekilde listelenmiştir;

- Kütüphane kullanıcıların yaşam standartlarını artırmaktadır: %92 evet
- Kütüphane topluma yeni iş ve işletmeleri kazandırır: %38 evet
- Kütüphane kişisel gelişim ve başarıları artırır: %73 evet
- Kütüphane okuma sevgisini geliştirir: %73 evet
- Kütüphane kullanıcıların yeni bir iş bulmasına yardım eder: %11 evet
- Kütüphane kullanıcıların yeni bir iş kurmasına yardım eder: %15 evet
- Kütüphane çalışanların işlerinde daha üretken olmasına yardım eder: %37 evet
- İş dünyasından kullanıcıların %49'u işleri ile ilgili bilgileri halk kütüphanesinden edindiklerini ifade etmektedir.
- İş dünyasından kullanıcıların %78'i halk kütüphanesinden edindikleri bilgilerin kullanıcıların iş hayatlarına katkı sağladığını söylemektedir.

- İş dünyasından kullanıcıların %23'ü kütüphane aracılığıyla bilgi erişimin sağlanamaması durumunda maliyetlerinin \$500 ile \$5000 arasında artacağını açıklamaktadır.
- İş dünyasından kullanıcıların %41'i kütüphaneye erişimlerinin olmaması durumunda bu durumun onların iş hayatlarına bazı negatif etkilerinin olacağını ifade etmiş, %33'ü ise bunun bireylerin iş hayatlarına derin negatif etkilerinin olacağını açıklamaktadır.
- Kullanıcıların %34'ü yatırımlarına yönelik bilgilerin bireylerin ekonomik refahlarını bir ölçüde etkilediğini kabul etmekte, %48'i ise buna kesinlikle katılmaktadır.
- Katılımcıların %2'si kütüphaneden aldıkları bilgilerin dolar karşılıklarının \$1 milyondan daha fazla olduğunu, %32'si ise kütüphaneden aldığı bilginin \$10,000 ile \$1 milyon arasında olduğu yönünde bilgi paylaşmaktadır.

Araştırmanın ikinci kısmında ise South Carolina State Library tarafından sağlanan veriler çalışma ekibi tarafından analiz edilmiş ve sunulan hizmetlerin maddi karşılığı ortaya çıkarılmak istenmiştir. Bu eşdeğerlikler şu şekilde ifade edilmiştir;

- Kütüphanenin yıllık toplam maliyeti \$77,5 milyondur.
- Kütüphane ödünç vermelerinin ve kitap, video, kaset, CD, gazete, dergi vb. kullanımlarının yıllık piyasa değeri yaklaşık \$102 milyondur.
- Kütüphane referans hizmetlerinin piyasa değeri yıllık yaklaşık \$26 milyondur.
- Kütüphanenin toplam doğrudan ekonomik etkisi yaklaşık olarak 222\$ milyon olduğu tahmin edilmektedir.
- Kütüphanenin toplam dolaylı ekonomik etkisi yaklaşık olarak 126\$ milyon olduğu tahmin edilmektedir.

Kütüphane her 1\$ yatırım karşılığında, \$2.86 doğrudan bilgi hizmeti, \$1.62 dolaylı bilgi hizmeti; toplam \$4.48 bilgi hizmeti sunmaktadır. Araştırmanın ikinci kısmına doğrudan değerlerin hesaplanması hususunda izlenen yöntemler ise şu şekildedir;

- Kitaplar: Ciltli ve ciltsiz kitapların 2001 yılı ortalama fiyatları 10\$ olarak, kullanım değerleri ise \$5 olarak dikkate alınmıştır. Bu anlamda, toplam çocuk ve gençlere yönelik kitap sirkülasyon sayısı ile \$5 dolar çarpılmış ve kitap

sirkülasyonun değeri kayıt altına alınmıştır. Bu değer \$64,415.630 olarak saptanmıştır.

- Kitap dışı materyaller: Bu grupta CD, DVD gibi materyaller hesaplamaya konu olmuştur. Bu materyallerin 2001 yılı ortalama fiyatları \$35,00 olarak belirlenmiş ve bunun dörtte biri \$8,76 kullanım değeri olarak belirlenmiştir. Kitap dışı materyallerin toplam sirkülasyonu ile bu değer çarpılarak kitap dışı materyallerin sirkülasyon değeri olarak kaydedilmiştir. Bu değer \$24, 071. 990 olarak saptanmıştır.
- Gazete ve dergiler: Süreli yayınlar için de benzer adımlar uygulanmış ve bu hizmetin toplam piyasa değeri \$4,142.000 olarak hesaplanmıştır.
- Yanıtlanan referans soruları: Referans soruları olarak telefonla, yüz yüze veya e-posta aracılığıyla yanıtlanan sorular dikkate alınmıştır. Bu soruların değerlerinin hesaplanmasında bir referans sorusunun yanıtlanmasındaki ortalama işlem süresi hesabı ikame değer olarak alınmıştır. Bu çalışmaya göre ortalama bir referans sorusunun yanıtlanma süresi 30 dakika olarak belirlenmiş ve saatlik ücret ile bu değer çarpımı sonucunda bir referans sorusunun değeri hesaplanmak istenmiştir. Bu değer hesaplanmasında South Carolina Eyaleti'ndeki minimum ücret \$12.00'in yarısı bir referans sorusunun değeri olarak belirlenmiş ve \$6,00 dolar ile toplam referans soruları çarpılarak referans hizmetlerinin değeri ortaya çıkarılmıştır. Bu değer \$26,269.818 olarak hesaplanmıştır.
- Kütüphane içi materyal kullanımı: Kütüphane içi materyal kullanımı için \$2.43 belirlenmiş ve kütüphane içi materyal kullanım sayısı ile bu değer çarpılarak toplam değere eklenmiştir. Bu değer \$10,351.105 olarak hesaplanmıştır.
- Tesis ve ekipman kullanımı: Kütüphane tesis ve ekipmanlarının kullanım değerlerinin (bilgisayar, internet erişimi, kopyalama ve ekipman kullanımları) hesaplanmasında bu değer operasyon harcamalarının %10'u olarak değerlendirilmiş ve toplam değer \$7,872.119 olarak hesaplanmıştır.

Yatırımların geri dönüşü şeklinde ele alınan ve halk kütüphanelerinin ekonomik etkileri üzerine hazırlanmış olan "Taxpayer Return on Investment in Florida Public Libraries" başlıklı raporda Florida halk kütüphanesinin ekonomik değerine odaklanılmıştır (Griffiths ve diğerleri, 2004). Çalışma kapsamında kullanıcılar ile telefon ve yüz yüze olarak

görüşmeler gerçekleştirilmiş ve kullanıcılara anketler sunulmuştur. Bunların yanı sıra kütüphane verileri kullanılmış, yatırımların geri dönüşünün hesaplanmasında ise kütüphane hizmetlerinin durdurulması varsayımı altında kullanıcıların benzer hizmetler için ödemek zorunda kalacakları alternatif maliyetlere odaklanılmıştır. Çalışma kapsamında koşullu değerlendirme modelleri kullanılmış ve 2004-2035 yılları arasında kütüphane hizmetlerinin durdurulması durumunda, eyalet ekonomisinin 32 yıl içerisinde \$5,6 milyar maddi değer kaybedeceği ifade edilmiştir. 17 kütüphanenin araştırma kapsamına alındığı bu çalışmanın bulgularına yönelik detaylar şu şekildedir;

- Florida halk kütüphanelerine yapılan toplam yatırım \$449 milyondur.
- Florida halk kütüphanelerine yapılan yatırımların geri dönüşü \$2.9 milyardır.
- Florida'daki halk kütüphanelerine harcanan her bir dolar kamu desteği için gelir \$12,66 artmaktadır.
- Halk kütüphanesi hizmetlerinin durdurulması durumunda devletin ikame bir hizmeti sunma maliyeti \$2,3 milyar olacaktır.
- Halk kütüphanesi hizmetlerinin durdurulması durumunda devletin ikame bir hizmeti sunma zaman ve maliyeti \$3,2 milyar olacaktır.

Yukarıda araştırma konumuza benzerlik gösteren ilgili çalışmalar ele alınmaktadır. Benzer bir çalışmanın uygulanabilmesi için çalışma alanı olan İstanbul Orhan Kemal İl Halk Kütüphanesi'ne ilişkin detaylar aşağıda paylaşılmaktadır.

2.5. İSTANBUL ORHAN KEMAL İL HALK KÜTÜPHANESİ

Bu kısımda İstanbul Orhan Kemal İl Halk Kütüphanesi'ne ilişkin kütüphanenin bina, bütçe, personel, kullanıcı, derme gibi yapısal unsurları ele alınacak, daha sonra kütüphanenin hizmetlerine değinilerek kütüphane tanıtılacaktır.

2.5.1. İstanbul Orhan Kemal İl Halk Kütüphanesi Yapısal Unsurları

Bina: İstanbul Orhan Kemal İl Halk Kütüphanesi İstanbul'un Avrupa Yakası'nda tarihi yarımada da yer alan Fatih İlçesi'nde yer almaktadır. Kütüphane binasının tarihi

İstanbul'un fethine kadar uzanmaktadır. İstanbul'un fethi sonrasında Fatih Sultan Mehmet tarafından inşa ettirilen ve çeşitli restorasyonlar geçiren bina günümüze kadar ulaşan bina 1981 yılından itibaren İstanbul İl Halk Kütüphanesi olarak hizmet vermektedir. Fetihden sonra harabe olmuş olan bu alana Sekbanbaşı Yakup Ağa ilk olarak bir cami yaptırmıştır. Yanına ise Fatih Sultan Mehmet darphane yaptırmış ve günün sikkelerini bastırmıştır. Çeşitli yangınlar ve deprem sonrasında harabe olan bu binalar saray mimarı tarafından yenilenmiş ve "Simkeşhane-i Amire" ismini almıştır. Bina yıllarca sim üretim merkezi olarak kullanıldıktan sonra yeniden çeşitli yangınlara maruz kalmış ve 20. yüzyılın ortalarında bir yol yapım çalışması esnasında harap olmuştur. Prof. Dr. Bedii Şehsuvaroğlu binanın yaşatılması amacıyla kırk dokuz yıllık bir restorasyon ile onarım çalışmalarına başlamış, daha sonra Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın katkılarıyla çalışmalar tamamlanmış ve bina hizmete açılmıştır. Yaklaşık 40 yıldır kütüphane olarak kullanılan bu bina 20 yıldır İstanbul Orhan Kemal İl Halk Kütüphanesi olarak bilinmektedir (Orhan Kemal İl Halk Kütüphanesi, 2023). Binada bodrum kat dahil 4 kat üzerinde 3.000 m² bir alan üzerinde hizmet vermektedir. Zemin katta danışma, teknik hizmet odaları, depo ve etkinlik salonu bulunmaktadır. Orta katta Kullanıcı salonu, 80 kişilik Konferans Salonu, okuma masaları, Katalog tarama bilgisayarı ve dinlenme koltukları bulunmaktadır. Üst katta ise İdari Odalar, Okuma Salonu, Süreli Yayınlar Bölümü, İnternet bilgisayarları ve 200 kişilik oturma kapasiteli etüt masaları vardır.

Bütçe: İstanbul Orhan Kemal İl Halk Kütüphanesi bütçesi, diğer halk kütüphanelerinde olduğu gibi Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü'ne bağlıdır. Kütüphanenin çeşitli maliyetlerini karşılaması için bir bütçesi bulunmaktadır. Bu bütçe ile elektrik, su, doğalgaz, temizlik, kırtasiye, bakım-onarım ve kira gibi genel harcamalar karşılanmaktadır. Kitap veya dergi gibi bilgi kaynakları genellikle KYGM (*Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü*) tarafından karşılanmaktadır. Bunun yanı sıra KYGM'den ödenek talebinde bulunularak kitap vb. materyalleri satın almakta mümkündür.

Personel: İstanbul Orhan Kemal İl Halk Kütüphanesi'nde 25 personel bulunmaktadır. 2 temizlik görevlisi, 4 güvenlik görevlisi, 3 koruma güvenlik görevlisi, 2 bekçi, 1 hizmetli,

2 şoför, 1 veri hazırlama ve kontrol işletmeni, 2 bilgisayar işletmeni, 5 kütüphaneci, 2 müdür yardımcısı, 1 müdür görev yapmaktadır.

Kullanıcı: Kütüphane kullanıcılarına üyelik sistemiyle hizmet vermektedir. T.C. Kimlik Kartı ile üye olan kullanıcı, Türkiye'deki dilediği halk kütüphanesinden ücretsiz bir şekilde yararlanabilmektedir. Ayrıca 15 yaş üzerindeki vatandaşlar e-Devlet aracılığıyla kütüphane üyeliği yapabilmektedir.

Derme: Kütüphanede Dewey Onlu Sınıfla Sistemi kullanılmaktadır. Bu sınıflama sistemi içerisinde kütüphane koleksiyonunda 1406 Genel, 2.781 Felsefe ve Psikoloji, 3.357 Din, 9.639 Toplum Bilimleri, 836 Dil ve Dilbilim, 847 Doğa Bilimleri ve Matematik, 1.843 Uygulamalı Bilimler ve Teknoloji, 1.102 Sanat, 29.725 Edebiyat ve Retorik, 8.589 Coğrafya, Tarih ve Yardımcı Disiplin kitapları bulunmaktadır. Kitapların yanı sıra kütüphane dermesinde 539 süreli yayın ve CD, eğitici oyuncak, kaset, tablo gibi 292 adet kitap dışı materyaller yer almaktadır.

2.5.2. İstanbul Orhan Kemal İl Halk Kütüphanesi Hizmetleri

Ödünç Verme: Kullanıcılar ödünç verme hizmetinden yararlanmak için kütüphaneye üye olmaktadır. Kütüphane üyeliğine başvuru için sadece T.C kimlik numarasını gösterir belge yeterli olmaktadır. Kütüphane üyelik başvurusu E-devlet üzerinden de gerçekleştirilmektedir. Üye olan kullanıcılara tek seferde üç kitap ve üç kitap dışı materyal olmak üzere en fazla altı materyal ödünç verilmektedir. Ödünç verme süresi kitaplar için 15, kitap dışı materyaller için 7 gün olarak belirlenmiştir. Bu sayı ve süreler kullanıcıların başvurusu üzerine kütüphane idaresince artırılabilir. Danışma kaynakları olarak bilinen ansiklopedi, sözlük, kaynakça, yıllık, almanak, atlas gibi materyaller kütüphane dışında kullanılmak üzere ödünç verilmemektedir. Üyeler kullanıcı salonundaki Katalog Bilgisayarını kullanarak KOHA Kütüphane Otomasyon Programı üzerinden tarama yapabilir ve kaynakların lokasyon ve künye bilgilerine ulaşabilmektedir. Ya da ödünç-iade masasındaki görevlilerden danışma ve rehberlik hizmeti alabilmektedir.

Kütüphanede ayrıca self-check cihazı da kullanıcı hizmetlerine sunulmuş durumdadır. Kullanıcılar ödünç-iade işlemlerini kendileri de bu cihazı kullanarak yapabilmektedir.

Kütüphaneler Arası Ödünç Verme Hizmeti: Kullanıcının gereksinim duyduğu materyallerin il sınırları içerisinde bulunmaması durumunda, kütüphaneler arası ödünç verme hizmetine başvurulmaktadır. Kütüphaneler arası ödünç verme işlemleri, Bakanlığa bağlı kütüphaneler arasında olabileceği gibi, karşılıklı anlaşmalar çerçevesinde diğer kurum ve kuruluşlara bağlı kütüphaneler ile de yapılabilmektedir. Ödünç alınan materyal, kütüphaneye giriş tarihinden itibaren bir ay süreyle ödünç alan kütüphane tarafından kullanıcıya sunulmaktadır. Kullanıcı tarafından süre bitiminden bir hafta önce yapılacak başvuru üzerine, materyalin ait olduğu kütüphanenin görüşü alınarak, ödünç verme süresi on beş gün daha uzatılabilmektedir.

Gezici Kütüphane Hizmeti: Müdürlüğe bağlı 2 gezici kütüphane aracı Avrupa ve Anadolu yakasındaki vatandaşlara hizmet vermektedir.

İnternet ve Ders Çalışma Alan ve Odaları: Kullanıcılar, 20 kütüphane bilgisayarları üzerinden internet hizmeti alabilmektedir. Ayrıca kablosuz internet hizmetinden de yararlanabilmektedir. Kullanıcılar kütüphaneye ya da kendilerine ait materyallerle 200 kişilik oturma kapasiteli salonda çalışmalarını sürdürebilmektedir.

Referans Hizmetleri: Kütüphane ve kütüphane kaynaklarının etkin kullanımını sağlamak amacıyla, kullanıcıların gereksinim duyduğu bilgiye en hızlı ve en doğru biçimde ulaşabilmesi için gerekli yardımın sunulması hizmeti olan referans hizmeti, kullanıcıya yüz yüze, telefon, e-posta ve kullanıcı eğitimleri ile verilmektedir. Kütüphane girişindeki danışma ve salonlardaki görevli personel aracılığıyla kullanıcıların talepleri karşılanmaktadır.

Kültürel Faaliyet, Organizasyon ve Toplantılar: Kullanıcıların bireysel, toplumsal ve kültürel gelişimine katkı sağlamak amacıyla sergiler, yazar söyleşileri, yarışmalar, eğlenceler, kurs ve seminerler gibi çeşitli kültürel ve sanatsal etkinlikler düzenlenmektedir. Yapılan kültürel etkinliklerden maddi kazanç sağlanmamaktadır. Bunun yanı sıra kamu kuruluşları, gerçek ve tüzel kişiler, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar, siyasi amaç içermeyen kültürel etkinlikler için izin alarak kütüphaneye ait salonlardan yararlanabilmektedirler. Kütüphanede 2022 yılında toplam 57 etkinlik düzenlenmiştir.

Yukarıda belirtilen kütüphane hizmetleri doğrultusunda kütüphanenin 2022 yılında kullanım istatistikleri baza alınarak yaratmış olduğu ekonomik yarar aşağıda ortaya konulacaktır.

3. BÖLÜM

BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

Bu bölümde öncelikle İstanbul Orhan Kemal İl Halk Kütüphanesi'ne ilişkin genel bulgular sunulmaktadır. Daha sonra kütüphane hizmetlerinin yürütülmesine ilişkin maliyet bilgileri açıklanmakta ve kütüphanenin bu harcamalar karşısında nasıl bir ekonomik değer ürettiği ortaya konulmaktadır.

3.1. GENEL BULGULAR

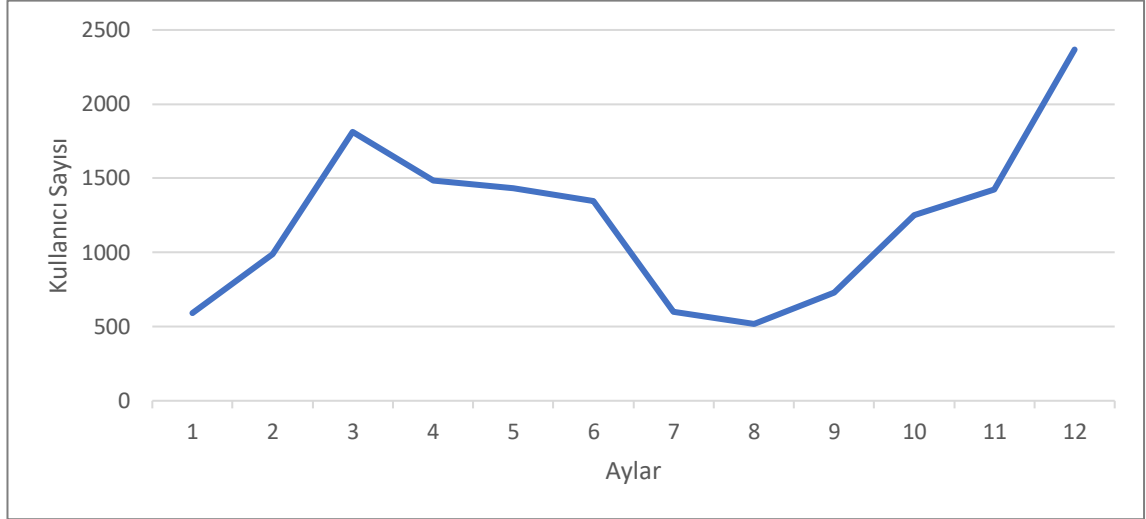
Genel bulgular altında kütüphane kullanıcıları ve kütüphane kullanımına daha sonra kütüphane derme ve ödünç verme sayılarına ilişkin ayrıntılara yer verilmektedir. Bu kapsamda ilk olarak kütüphane kullanıcılarının kütüphane kullanımına ilişkin bulgular paylaşılmaktadır.¹

¹ Bu bölümde İstanbul Orhan Kemal İl Halk Kütüphanesi'ne ilişkin olarak sunulan 2022 yılı verileri 08.12.2023-12.12.2023 tarihleri arasında kütüphane yetkilileri ile yapılan görüşmeler yoluyla alınmıştır.

Tablo 1. Kütüphane içerisinde kütüphane materyalini kullanan kişi sayıları (2022)

	Çocuk		Yetişkin		Toplam
	N	%	N	%	N
Ocak	117	20	474	80	591
Şubat	212	21	778	79	990
Mart	97	5	1.717	95	1.814
Nisan	59	4	1.426	96	1.485
Mayıs	97	7	1.334	93	1.431
Haziran	58	4	1.288	96	1.346
Temmuz	147	24	454	76	601
Ağustos	47	9	471	91	518
Eylül	99	14	631	86	730
Ekim	112	9	1.138	91	1.250
Kasım	146	10	1.280	90	1.426
Aralık	265	11	2.103	89	2.368
Toplam	1456	10	13.094	90	14.550

Tablo 1'e göre, kütüphane içerisinde kütüphane materyalini kullanan (*In-House Use/Internal Use*) kişi sayısı çocuk ve yetişkin olarak ikiye ayrılmaktadır. Kütüphane içerisinde kütüphane materyalini kullanan kişi sayısı toplam 14.550'dir. Bu gruptaki çocuk okur sayısı 1456 (%10), yetişkin okur sayısı ise 13.094(%90)'tür. Bu okurların en az bir tane kütüphane materyalini kütüphane içinde kullandığı bilinmektedir. Daha fazla kütüphane materyalinin kütüphane içerisinde kullanılmış olabilmesi açık olmakla birlikte bu sayıların ölçümüne ilişkin bir veri bulunmamaktadır. 14.550 kişinin tek bir kütüphane materyalini kütüphane içerisinde kullandığı varsayımı altından en az 14.550 kütüphane materyalinin kütüphane içerisinde kullanıldığı ortaya çıkmaktadır.

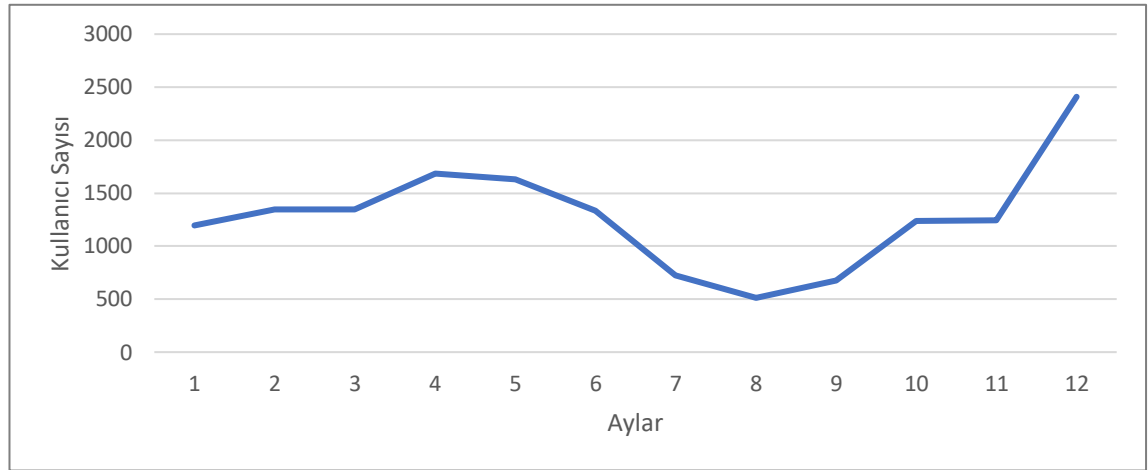
Şekil 5. Kütüphane içerisinde kütüphane materyalini kullanan kişi sayıları (2022)

Şekil 5'e göre, kütüphane içerisinde kütüphane materyalinin kullanımı en çok aralık ayında gerçekleşmektedir. Bu sırayı mart ve nisan ayları takip etmektedir. Aralık ayında toplam 2.368 (%16) kütüphane materyali, mart ayında 1.814 (%12) kütüphane materyali nisan ayında ise 1.485 (%10) kütüphane materyali kütüphane içerisinde kullanılmıştır. En düşük kullanımın ise ağustos ayında olduğu görülmektedir. Ağustos ayında kütüphane içerisinde 518 (%4) adet kütüphane materyalinden yararlanılmıştır.

Tablo 2. Kütüphane içerisinde kendi materyalini kullanan kişi sayıları (2022)

	Çocuk		Yetişkin		Toplam
	N	%	N	%	N
Ocak	92	8	1.106	92	1.198
Şubat	86	6	1.263	94	1.349
Mart	59	4	1.290	96	1.349
Nisan	40	2	1.647	98	1.687
Mayıs	82	5	1.551	95	1.633
Haziran	48	4	1.285	96	1.333
Temmuz	18	2	708	98	726
Ağustos	30	6	482	94	512
Eylül	66	10	621	90	687
Ekim	87	7	1.150	93	1.237
Kasım	83	7	1.158	93	1.241
Aralık	121	5	2.288	95	2.409
Toplam	812	5	14.549	95	15.361

Tablo 2'ye göre, kütüphane içerisinde kendi materyalini kullanan kişi sayısı çocuk ve yetişkin olarak ikiye ayrılmaktadır. Kütüphane içerisinde kendi materyalini kullanan kişi sayısı toplam 15.361'dir. Bu gruptaki çocuk okur sayısı 812 (%5), yetişkin okur sayısı ise 14.549 (%95)'tir. Bu okurların en az bir tane kendi materyalini kütüphane içerisinde kullandığı bilinmektedir. Bu grupta yer alan kullanıcıların kendi materyalinin yanı sıra kütüphane materyallerini de kütüphane içerisinde kullanmış olabileceği açık olmakla birlikte bu sayıların ölçümüne ilişkin bir veri bulunmamaktadır. Buna ek olarak, yılın 34 günü görevlendirme, izin, personel eksikliği gibi nedenlerle bu veriler özellikle çocuk bölümünde toplanamamıştır.

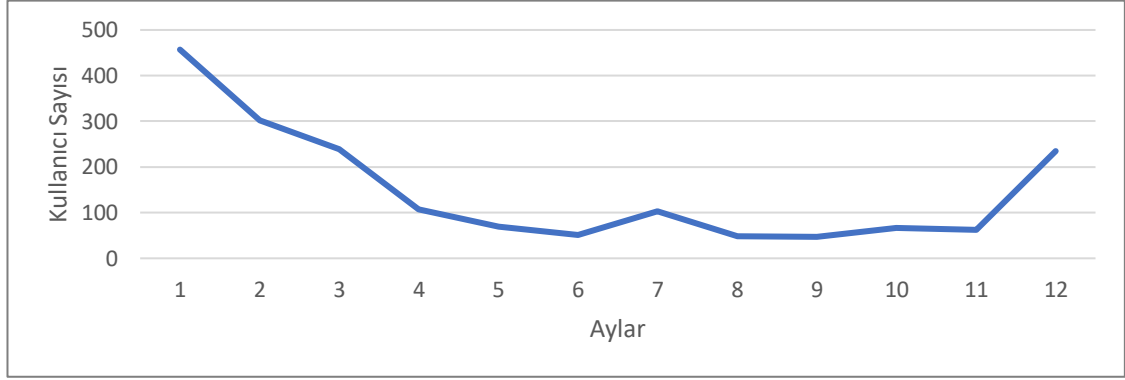
Şekil 6. Kütüphane içerisinde kendi materyalini kullanan kişi sayıları (2022)

Şekil 6'ya göre, kütüphane içerisinde kendi materyalini kullanan kişi sayısı en çok aralık ayında gerçekleşmektedir. Bu sırayı nisan ve mayıs ayları takip etmektedir. Aralık ayında toplam 2.409 kişi (%16) kendi materyalini, nisan ayında 1.687 kişi (%11) kendi materyalini, mayıs ayında ise 1.633 kişi (%10,6) kendi materyalini kütüphane içerisinde kullanmak amacıyla kütüphaneyi ziyaret etmiştir. En düşük kullanım ise ağustos ayında olduğu görülmektedir. Ağustos ayında kendi materyalini kütüphane içerisinde kullanmak amacıyla 512 kişi (%3) kütüphaneyi ziyaret etmiştir.

Tablo 3. Kütüphane içerisinde süreli yayınları kullanan kişi sayıları (2022)

	Çocuk		Yetişkin		Toplam
	N	%	N	%	N
Ocak	79	17	378	83	457
Şubat	42	14	260	86	302
Mart	37	25	202	75	239
Nisan	32	30	75	70	107
Mayıs	14	20	55	80	69
Haziran	21	41	30	59	51
Temmuz	16	16	87	84	103
Ağustos	16	33	32	67	48
Eylül	17	36	30	64	47
Ekim	33	50	33	50	66
Kasım	19	31	43	69	62
Aralık	45	19	190	81	235
Toplam	371	21	1.415	79	1.786

Tablo 3'e göre, kütüphane içerisinde süreli yayın kullanan kişi sayısı çocuk ve yetişkin olarak ikiye ayrılmaktadır. Kütüphane içerisinde süreli kullanan kişi sayısı toplam 1.786'dır. Bu gruptaki çocuk okur sayısı 371 (%21), yetişkin okur sayısı ise 1.786 (%79)'dır. Bu okurların en az bir tane süreli yayını kütüphane içinde kullandığı bilinmektedir. Daha fazla süreli yayının kütüphane içerisinde kullanılmış olabilmesi açık olmakla birlikte bu sayıların ölçümüne ilişkin bir veri bulunmamaktadır. 1.786 kişinin tek bir süreli yayını kütüphane içinde kullandığı varsayımı altından en az 1.786 süreli yayının kütüphane içinde kullanıldığı ortaya çıkmaktadır. Buna ek olarak, yılın 103 günü çeşitli nedenlerle bu veriler özellikle çocuk bölümünde toplanamamıştır.

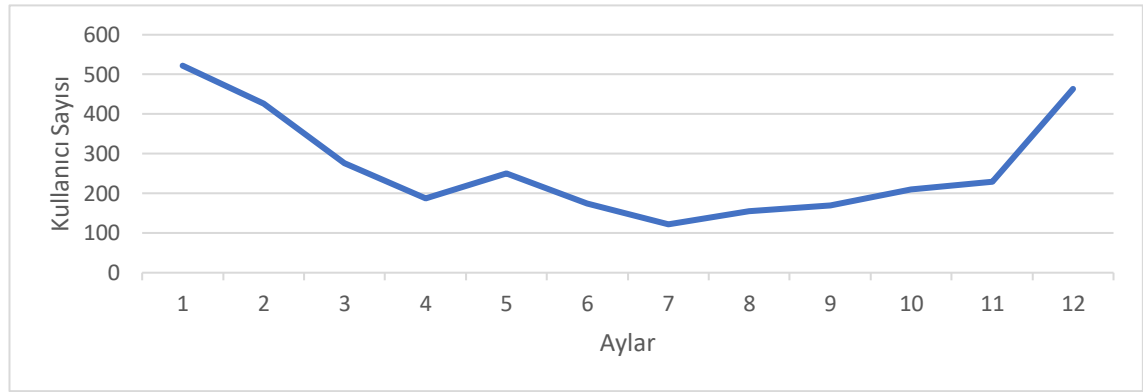
Şekil 7. Kütüphane içerisinde süreli yayınları kullanan kişi sayıları (2022)

Şekil 7'ye göre, kütüphane içerisinde süreli yayınları kullanan kişi sayısı en çok ocak ayında gerçekleşmektedir. Bu sırayı şubat ve mart ayları takip etmektedir. Ocak ayında toplam 457 kişi (%26), şubat ayında 302 kişi (%17), mart ayında ise 239 kişi (%13) süreli yayınlardan yararlanmıştır. En düşük kullanımın ise eylül ayında olduğu görülmektedir. Eylül ayında süreli yayınları kütüphane içerisinde kullanmak amacıyla 47 kişi (%3) kütüphaneyi ziyaret etmiştir.

Tablo 4. Kütüphanenin bilgisayarlarını kullanan kişi sayıları (2022)

	Çocuk		Yetişkin		Toplam
	N	%	N	%	N
Ocak	67	13	455	87	522
Şubat	21	5	406	95	427
Mart	40	14	236	86	276
Nisan	37	20	151	80	188
Mayıs	31	12	219	88	250
Haziran	43	25	131	75	174
Temmuz	15	12	107	88	122
Ağustos	37	24	118	76	155
Eylül	63	37	107	63	170
Ekim	78	37	132	63	210
Kasım	76	33	153	67	229
Aralık	21	5	443	95	464
Toplam	529	17	2658	83	3187

Tablo 4'e göre, kütüphanenin bilgisayar ve internetini kullanan kişi sayısı çocuk ve yetişkin olarak ikiye ayrılmaktadır. Kütüphanenin bilgisayarlarını kullanan kişi sayısı toplam 3.187'dir. Bu gruptaki çocuk kullanıcı sayısı 529 (%21), yetişkin kullanıcı sayısı ise 2.658 (%79)'dir. Bu kullanıcıların kütüphane içindeki bilgisayarları en az bir kez açtıkları bilinmektedir. Bilgisayarların saat bazında kullanımına yönelik bir veri bulunmamaktadır. Kullanıcı bilgisayarı 1 dakika veya 1 gün boyunca kullanmış olabilir. 3.187 kişinin kütüphane içindeki bu bilgisayarları en az bir kez açması varsayımı altında en az 3.187 kez kütüphanenin bilgisayarlarının kullanıldığı ortaya çıkmaktadır. Buna ek olarak, yılın 92 günü çeşitli nedenlerle bu veriler özellikle çocuk bölümünde toplanamamıştır.

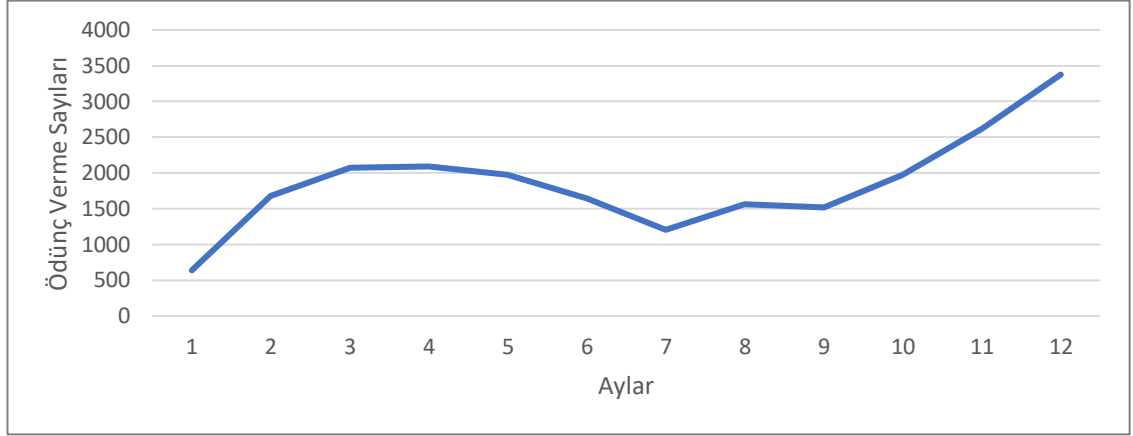
Şekil 8. Kütüphanenin bilgisayarlarını kullanan kişi sayıları (2022)

Şekil 8'e göre, kütüphanenin bilgisayarlarını kullanan kişi sayısı en çok ocak ayında gerçekleşmektedir. Bu sırayı aralık ve şubat ayları takip etmektedir. Ocak ayında toplam 522 kişi (%16), aralık ayında 464 kişi (%15), şubat ayında ise 427 kişi (%13) kütüphane bilgisayarlarından yararlanmıştır. En düşük kullanım ise temmuz ayında olduğu görülmektedir. Temmuz ayında kütüphane bilgisayarlarından yararlanmak amacıyla 122 kişi (%4) kütüphaneyi ziyaret etmiştir.

Tablo 5. Aylara göre ödünç verme sayıları (2022)

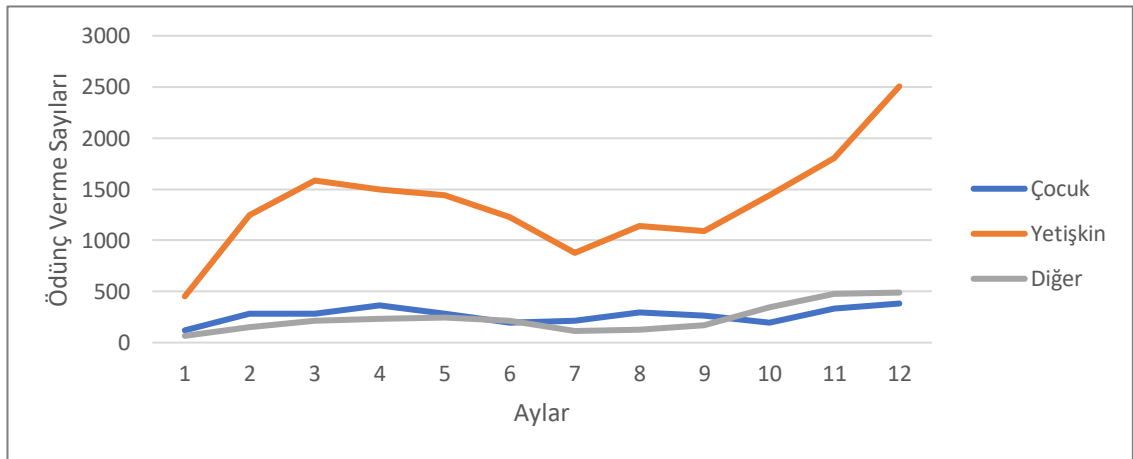
	Çocuk		Yetişkin		Diğer		Toplam
	N	%	N	%	N	%	N
Ocak	120	19	452	71	66	10	638
Şubat	281	17	1.249	74	150	9	1.680
Mart	282	14	1.582	76	212	10	2.076
Nisan	362	17	1.496	72	233	11	2.091
Mayıs	285	14	1.441	73	248	13	1.974
Haziran	193	12	1.230	75	216	13	1.639
Temmuz	214	18	879	73	113	9	1.206
Ağustos	298	19	1.138	73	126	8	1.562
Eylül	261	17	1.088	72	169	11	1.518
Ekim	193	10	1.439	73	345	17	1.977
Kasım	334	13	1.803	69	479	18	2.616
Aralık	382	11	2.505	74	489	14	3.376
Toplam	3.205	14	16.302	73	2.846	13	22.353

Tablo 5’te, ödünç verilen materyaller çocuk, yetişkin ve diğer şeklinde ayrılmaktadır. Diğer olarak nitelendirilen materyaller kütüphanenin Atatürk kitapları, depo, gezici kütüphane, kent kitaplığı, Nobel ödüllü kitaplar ve yabancı diller bölümlerine ait materyallerdir. Kütüphanenin ödünç verilen materyallerinin sayısı toplam 22.353’tür. Ödünç verilen çocuk materyallerinin sayısı 3.205 (%14), ödünç verilen yetişkin materyallerinin sayısı 16.302 (%73), ödünç verilen diğer materyallerin sayısı 2.846 (%13)’dir. Bu rakamlar kullanıcıların ödünç almış olduğu materyallerin sayısını ifade etmektedir. Kullanıcıların kütüphane içinde kullandığı materyallere ilişkin bilgiler Tablo 1 ve Tablo 3’te açıklanmıştır. Tekil anlamda ödünç verilen materyallerin sayısı ise 10.574’tür. Bir başka deyişle 10.574 materyal 22.353 kez ödünç verilmiştir. Bu materyaller arasında en çok ödünç verilen kitap 59 kez ödünç verilen “*Körlük*” olmuştur. Bunu 48 kez ödünç verilen “*1984*” başlıklı kitap ve 43 kez ödünç verilen “*Cesur Yeni Dünya*” takip etmektedir.

Şekil 9. Aylara göre ödünç verilen materyallerin toplam yararı (2022)

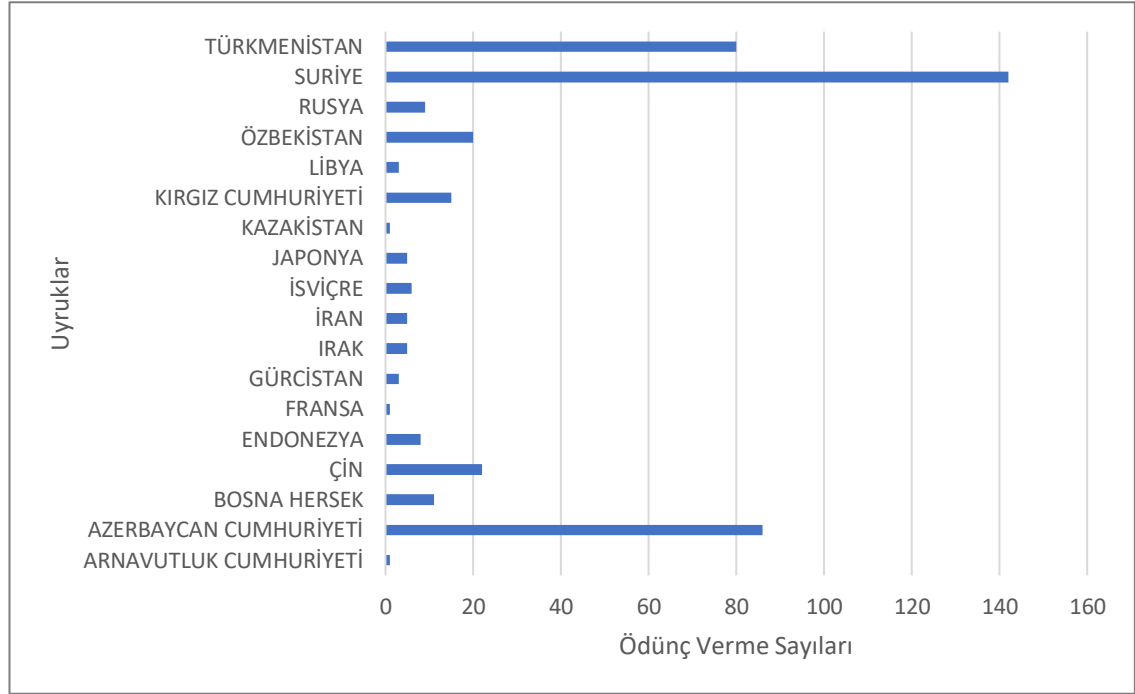
Şekil 9'a göre, ödünç verilen materyal sayısı en çok aralık ayında gerçekleşmektedir. Bu sırayı kasım ve mart ayları takip etmektedir. Aralık ayında toplam 3.376 (%15), kasım ayında 2.616 (%12), mart ayında ise 2.076 (%9) materyal ödünç verilmiştir. Ödünç verme sayılarının en düşük olduğu ay ise ocak ayıdır. Ocak ayında ödünç verilen materyallerin sayısı 638 (%3) olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 10. Kullanıcı türlerine göre ödünç verilen materyallerin sayıları (2022)

Şekil 10'e göre, ödünç verilen materyallerin en çok yetişkin materyalleri olduğu görülmektedir. Bu sırayı çocuk materyalleri takip etmektedir. 16.302 (%73) yetişkin

materyali, 3.205 (%14) çocuk materyali, 2.846 (%13) Nobel ödüllü kitaplar ve Atatürk kitapları, gezici kütüphane materyalleri gibi diğer kitaplar/materyaller ödünç verilmiştir.

Şekil 11. Ülkelere göre ödünç alınan materyallerin sayıları (2022)

Kütüphaneden yalnızca Türkiye Cumhuriyeti uyruklu kişiler yararlanmamaktadır. Şekil 11'e göre kütüphaneden 18 farklı uyruktan toplam 427 kez materyal ödünç verilmiştir. Kütüphane Suriye uyruklu kullanıcılara 142 (%33) materyal ödünç vermiştir. Bu sırayı 86 (%20) kez kütüphane materyali ödünç verilen Azerbaycan ve 80 (%19) kez kütüphane materyali ödünç verilen Türkmenistan takip etmektedir.

onarım, haberleşme, sigorta, kira, kargo ve personel maliyetleridir. Maliyet türlerine ilişkin veriler birkaç bölümde ve alt toplamlar halinde aşağıda gösterilmektedir.

Tablo 6. Kütüphanenin maliyetlerine ilişkin bulgular (2022)

Tür	Kalemler	Toplam
Doğalgaz	21.01.32.62-08.2.00-1-03.2-.3.01	
Elektrik	21.01.32.62-08.2.00-1-03.2-.3.03	
Su	21.01.32.62-08.2.00-1-03.2-.2.01	
Kömür, Kalorifer	21.01.32.62-08.2.00-1-03.2-.3.02	
Kırtasiye	21.01.32.62-08.2.00-1-03.2-.1.01	648.945,00 TL
Temizlik	21.01.32.62-08.2.00-1-03.2-.2.02	
Gazete	21.01.32.62-08.2.00-1-03.2-.1.03	
Abonelikler	21.01.32.62-08.2.00-1-03.2-.2.01	
Yangın Tüpü Bakımı	21.01.32.62-08.2.00-1-03.2-.3.03	
Giyecek Alımı	21.01.32.62-08.2.00-1-03.2-.5.01	
Geçici Görevlendirme Yolluğu	21.01.32.62-08.2.00-1-03.3-.1.01	
Emekli Görevlendirme Yolluğu	21.01.32.62-08.2.00-1-03.3-.2.01	
Atama Görevlendirme Yolluğu	21.01.32.62-08.2.00-1-03.3-.2.01	270.670,00 TL
Seyyar Görev Tazminatı	21.01.32.62-08.2.00-1-03.3-.5.01	
Egzoz Muayenesi	21.01.32.62-08.2.00-1-03.4-.3.01	
Araç Muayenesi	21.01.32.62-08.2.00-1-03.4-.3.01	22.267,00 TL
Mahkeme Harç Gideri	21.01.32.62-08.2.00-1-03.4-.2.04	
Kazan Bakımı	21.01.32.62-08.2.00-1-03.8-.9.01	
Asansör Bakımı	21.01.32.62-08.2.00-1-03.8-.9.01	
Klima Bakımı	21.01.32.62-08.2.00-1-03.8-.9.01	5.973,00 TL
Elektrik-Su-Santral Arıza,	21.01.32.62-08.2.00-1-03.8-.9.01	
Kombi Bakımı	21.01.32.62-08.2.00-1-03.8-.9.01	
Telefon	21.01.32.62-08.2.00-1-03.5-.2.02	
İnternet	21.01.32.62-08.2.00-1-03.5-.2.03	
Temizlik Hizmet Alımı	21.01.32.62-08.2.00-1-03.5-.1.08	
Araç Sigorta	21.01.32.62-08.2.00-1-03.5-.4.02	
Bina Sigorta,	21.01.32.62-08.2.00-1-03.5-.4.02	195.776,00 TL
Kira	21.01.32.62-08.2.00-1-03.5-.5.05	
Taşıma ve Kargo	21.01.32.62-08.2.00-1-03.5-.3.03	
İlan Giderleri	21.01.32.62-08.2.00-1-03.5-.2.02	
Pul	21.01.32.62-08.2.00-1-03.5-.2.01	
Kamera Alım	21.01.32.62-08.2.00-1-03.7-.3.02	
Alarm Alımı	21.01.32.62-08.2.00-1-03.7-.1.90	

Bilgisayar Bakımı	21.01.32.62-08.2.00-1-03.7-3.02	
Makine Teçhizat Bakımı	21.01.32.62-08.2.00-1-03.7-3.02	3.481,00 TL
Yangın Tüpü Alımı	21.01.32.62-08.2.00-1-03.7-1.04	
Taşıt Bakım ve Onarım	21.01.32.62-08.2.00-1-03.7-3.02	
Personel Maaşları	21.01.32.62-08.2.00-1-01.1-1.01	1.327.262,00 TL
Kitap Ödeneği	21.01.32.62-08.2.00-1-06.1-6.01	218.000,00 TL
GENEL TOPLAM		2.692.374,00 TL

Tablo 6'ya göre maliyet gruplarının yüzdesel dağılımı şu şekildedir. Doğalgaz, elektrik, su, kömür, kalorifer yakıtı, kırtasiye, temizlik, gazete, abonelik giderleri, yangın tüpü dolmuş ve bakımı, giyecek alımı harcamaları toplam 648.945,00 TL (%24)'dir. Geçici görevlendirme yolluğu, emekli görevlendirme yolluğu, atama görevlendirme yolluğu ve seyyar görev tazminat maliyetleri ise toplam 270.670,00 TL (%10)'dir. 2022 yılı kitap ödeneği 218.000,00 TL (%8)'dir. Telefon, internet, temizlik hizmet alımı, araç sigorta, bina sigorta, kira, taşıma ve kargo, ilan giderleri, pul maliyetleri toplam 195.776,00 TL (%7)'dir. Personel maaşları yıllık toplam 1.327.262,00 TL (%50)'dir. Egzoz muayenesi, araç muayenesi, mahkeme harç maliyetleri toplam 22.267,00 TL, kazan bakım, asansör bakım, klima bakımı, elektrik-su-santral arızaları, kombi bakım maliyetleri 5.973,00 TL ve kamera alım, alarm alım, bilgisayar bakım, makine teçhizat bakım, yangın tüpü alım, taşıt bakım ve onarım maliyetleri 3.481,00 TL olmakta ve toplam 31.721,00 TL (%1)'dir. Kütüphanenin toplam maliyeti **2.692.374,00 TL**'dir. Maliyet unsurları içerisinde en büyük kısmı personel maliyetleri almaktadır. Daha sonra doğalgaz, elektrik, su, kömür, kalorifer yakıtı, kırtasiye, temizlik, gazete, abonelik giderleri, yangın tüpü dolmuş ve bakımı, giyecek alımı ve kitap ödenekleri önemli maliyet unsurları olarak karşımıza çıkmaktadır. Geçici görevlendirme yolluğu, emekli görevlendirme yolluğu, atama görevlendirme yolluğu ve seyyar görev tazminat maliyetleri ve telefon, internet, temizlik hizmet alımı, araç sigorta, bina sigorta, kira, taşıma ve kargo, ilan giderleri, pul maliyetleri de önemli maliyet unsurları olarak ifade edilebilir. Egzoz muayenesi, araç muayenesi, mahkeme harç maliyetleri, kazan bakım, asansör bakım, klima bakımı, elektrik-su-santral arızaları, kombi bakım maliyetleri ve kamera alım, alarm alım, bilgisayar bakım, makine teçhizat bakım, yangın tüpü alım, taşıt bakım ve onarım maliyetleri toplam maliyet içerisinde küçük bir yüzdeye sahiptir.

Yukarıda kütüphanenin maliyet unsurları ve bu unsurlara ilişkin toplam miktarlar paylaşılmaktadır. Bu maliyet unsurları kütüphanede işlenerek çeşitli hizmetlere dönüştürülmektedir. Bu hizmetler ödünç alma/verme, bilgisayar ve internet kullanım, kullanıcılar için kullanışlı fiziksel alan yaratma, referans hizmetleri ve kültürel faaliyetlerdir. Bu hizmetlerin topluma sağlamış olduğu yararlar aşağıda ele alınmaktadır.

3.3. YARARA İLİŞKİN BULGULAR

Kütüphaneler topluma bilgi kaynakları, referans hizmetleri, bilgisayar ve internet sunumu, uygun fiziksel alanı ve çeşitli kültürel faaliyetler ile farklı seviye ve düzeylerde hizmetler sunmaktadır. Bu hizmetler kütüphaneciler tarafından verilmekte ve kütüphane personelleri tarafından bu hizmetlere ilişkin yararlanma sayıları kaydedilmektedir. Bu anlamda aşağıda kütüphane tarafından kayıt altına alınmış veriler doğrultusunda birtakım bulgular paylaşılmaktadır. Bu bulgular bilgi kaynaklarının kullanımı, bilgisayar ve internet kullanımı, fiziksel alan kullanımı, referans hizmetleri ve kültürel faaliyetler şeklinde ele alınmaktadır. Bu doğrultuda aşağıda ilk olarak kütüphane materyallerine ilişkin kullanım bulguları ve bu bulguların ekonomik değerleri ifade edilmektedir.

3.3.1. Kütüphane Materyallerinin Kullanım ve Yararları

Kütüphane kaynaklarının kullanımına ilişkin veriler KOHA otomasyon sisteminden temin edilmektedir. Bu kaynakların otomasyon sisteminde belirtilen fiyatlarının sağlıklı olmaması ve yüksek enflasyon sebebiyle kaynaklara ilişkin fiyatların daha net ifade edilebilmesi adına kullanılan kaynakların fiyatları 5 Aralık 2023 itibariyle kod aracılığıyla internetten temin edilmiştir. Kod aracılığıyla tespit edilen fiyatlardan TÜİK kitap fiyatı endeksi aracılığıyla ilgili ay sayısı kadar hesaplanan enflasyon oranı düşürülerek 2022 yılı kütüphane koleksiyonunun yararı ortaya konulmuştur. Kullanılan materyallerin neredeyse tamamının kitap olması nedeniyle bu endeksin kullanılması uygun görülmüştür. 2023 yılı aralık ayında internetten alınan fiyatların enflasyondan arındırılması için son belirlenen endeks olan kasım ayı kitap fiyat endeksi olan “1965.55” enflasyon hesaplamasında kullanılmıştır. 2022 yılı için aylara ilişkin TÜİK’in TÜFE kitap fiyatı endeksleri aşağıda paylaşılmaktadır.

Tablo 7. Ay bazlı TÜİK tüketici kitap fiyat endeksi ve yüzde değişimleri (2022-2023)

Aylar	Endeksler	%
Ocak	1965.55 / 818.51	140,13
Şubat	1965.55 / 845.89	132,36
Mart	1965.55 / 863.90	127,52
Nisan	1965.55 / 912.59	115,38
Mayıs	1965.55 / 966.41	103,38
Haziran	1965.55 / 1007.76	95,04
Temmuz	1965.55 / 1113.94	76,45
Ağustos	1965.55 / 1180.72	66,47
Eylül	1965.55 / 1227.69	60,10
Ekim	1965.55 / 1252.38	56,94
Kasım	1965.55 / 1291.33	52,21
Aralık	1965.55 / 1330.12	47,77

Tablo 7'deki TÜİK kitap fiyatı endeksi verilerine göre, 2023 kasım ayına kadar kitap fiyatları 2022 yılı ocak ayı itibariyle %140,13, 2022 yılı şubat ayı itibariyle %132,36, 2022 yılı mart ayı itibariyle %127,52, 2022 yılı nisan ayı itibariyle %115,38, 2022 yılı mayıs ayı itibariyle, %103,38, 2022 yılı haziran ayı itibariyle %95,04, 2022 yılı temmuz ayı itibariyle %76,45, 2022 yılı ağustos ayı itibariyle %66,47, 2022 yılı eylül ayı itibariyle %60,10, 2022 yılı ekim ayı itibariyle %56,94, 2022 yılı kasım ayı itibariyle %52, 21, 2022 yılı aralık ayı itibariyle %47,77 artmıştır. Tablo 7'deki enflasyon rakamları, yararın ilgili yıl için değerlendirilmesi açısından faydalı görünmektedir. Bu anlamda 2023 aralık ayında toplanan kitap fiyatı verileri, çalışma yılı olan 2022 yılı fiyatlarına enflasyondan arındırılarak indirgenmiş ve kullanıcıların elde etmiş olduğu bilginin değeri, yarar olarak ifade edilmiştir. Genel bulgular altında, Tablo 5'te aylara göre ödünç verilen kitapların sayıları paylaşılmaktadır. Bu materyallerin fiyatları, 2023 yılı aralık ayı itibariyle Amazon, kitap yurdu, D&R gibi birçok yayıncı ve sağlayıcının internet sitesinden elde edilmiştir.

Tablo 8. Aylara göre ödünç verilen materyallerin toplam yararı (2022)

Aylar	Ödünç verme	2023	2022
	N	TL	TL
Ocak	638	63.364,68	26.387,65
Şubat	1.680	205.190,96	88.307,35
Mart	2.076	237.779,65	104.509,34
Nisan	2.091	217.073,55	100.786,30
Mayıs	1.974	224.583,10	110.425,36
Haziran	1.639	189.146,63	96.978,37
Temmuz	1.206	142.308,18	80.650,71
Ağustos	1.562	188.909,71	113.479,73
Eylül	1.518	156.688,44	97.869,10
Ekim	1.977	204.823,23	130.510,53
Kasım	2.616	286.763,39	188.399,83
Aralık	3.376	349.761,29	236.693,03
TOPLAM	22.353	2.466.392,81	1.374.997,30

Tablo 8'in birinci, ikinci ve üçüncü sütunlarında, aylar, aylara göre ödünç alınan materyallerin sayıları ve bu sayıların 2023 yılı değerleri paylaşılmıştır. Dördüncü sütunda ise Tablo 7'de belirlenen enflasyon rakamları bu materyallerin 2023 yılı değerlerinden çıkarılmış ve 2022 yılında ilgili ayda ödünç alınan materyallerin yararları hesaplanmıştır. 2023 yılı aralık ayı itibariyle toplanan veriler doğrultusunda bu kitapların toplam yararı 2.466.392,81 TL olarak saptanmıştır. 2022 yılında ödünç verilen materyallerin toplam değeri ise enflasyondan arındırma işlemi sonrasında 1.374.997,30 TL olarak tespit edilmiştir. Kütüphanenin 2022 yılında ödünç vermiş olduğu materyallerin ortalama fiyatı 61,51 TL olarak bulunmuştur.

Tablo 9. Kütüphane içinde kullanılan materyallerin toplam yararı (2022)

Materyal türü	Kütüphane içi kullanım N	Ortalama materyal fiyatı TL	Toplam fiyat TL
Kitap	14.550	61,51	894.970,50
Dergi	1.786	61,51	109,856.86
Toplam	16.336	61,51	1.004.827,36

Ödünç verilen materyallerin yanı sıra kütüphane içerisinde kitap ve dergi türündeki materyallerin kullanımları da 2022 yılı istatistikleri arasında kayıt altına alınmış ve Tablo 1 ve Tablo 3'te gösterilmiştir. İlgili tablolara göre 2022 yılında kütüphane içerisinde 14.550 kitap ve 1.786 süreli yayın kullanılmıştır. Bu materyallere ilişkin detaylı bilgiler tutulmamıştır. Bu nedenle kütüphane içerisinde kullanılan materyallerin fiyatı, aynı yıl içerisinde ödünç verilen materyallerin ortalaması olarak düşünülmüştür. Bu doğrultuda kütüphane içerisinde kullanılan materyallerin toplam yararı 1.004.827,36 TL olarak hesaplanmıştır.

Tablo 10. Kütüphane materyallerinin toplam yararı (2022)

Materyal türü	TL	%
Ödünç verme	1.374.997,30	57,7
Kütüphane içi kullanım	1.004.827,36	42,3
Toplam	2.379.824,66	100

Tablo 10'a göre 2022 yılında kütüphane materyallerinin yararı toplam **2.379.824,66 TL** olarak hesaplanmıştır. Toplam yararın 1.374.997,30 TL (%57,7)'si ödünç verilen materyallerden, 1.004.827,36 TL (%42,3)'si kütüphane içerisinde kullanılan materyallerden ortaya çıkmaktadır.

3.3.2. Kütüphane Fiziksel Alan Kullanımı ve Yararları

Kütüphanenin topluma sunmuş olduğu diğer bir önemli hizmet fiziksel alan kullanımınıdır. Kütüphane konum itibarıyla İstanbul Üniversitesi ve Cerrahpaşa Üniversitesi'ne komşu

bir bölgededir. Bu nedenle kütüphanenin üniversite öğrencileri tarafından uzaktan öğretime katılma ve ders çalışma gibi nedenlerle sıklıkla kullanıldığı bilinmektedir. Bu doğrultuda kütüphane, kullanıcılarına sessiz çalışma alanı, çalışma ve okumaya uygun ısıtma koşulları, çalışma ve okuma faaliyetleri için aydınlatma, masa, sandalye ve koltuk gibi hizmetleri sunmaktadır. Kütüphane hizmetlerinin olmadığı varsayımı altında kullanıcıların yönelmek durumunda kalacağı bazı alanlar aşağıda paylaşılmaktadır. Bu alanların fiyatlarının enflasyondan arındırılması ve ilgili yıl ve aylara ilişkin yararın tespit edilmesi için TÜİK yıllık genel enflasyon endekslerinden yararlanılmıştır. Bu rakamlar 2023 Aralık ayı itibariyle dikkate alınmış ve 2022 yılı ocak ayına kadar her ay için hesaplanmıştır. 2023 aralık ayı tüketici fiyat endeksi 1859.38'dir. 2022 yılı için aylara ilişkin endeksler aşağıda paylaşılmaktadır.

Tablo 11. Ay bazlı TÜİK tüketici fiyat endeksi ve yüzde değişimleri (2022-2023)

Aylar	Endeksler	%
Ocak	1859.38 / 763.23	143,61
Şubat	1859.38 / 799.93	132,44
Mart	1859.38 / 843.64	120,39
Nisan	1859.38 / 904.79	105,50
Mayıs	1859.38 / 931.76	99,55
Haziran	1859.38 / 977.90	90,14
Temmuz	1859.38 / 1001.03	85,74
Ağustos	1859.38 / 1015.65	83,07
Eylül	1859.38 / 1046.89	77,60
Ekim	1859.38 / 1084.00	71,52
Kasım	1859.38 / 1115.26	66,72
Aralık	1859.38 / 1128.45	64,77

Tablo 11'de 2022 yılı ocak ve 2022 yılı aralık ayları arasında meydana gelen aylık enflasyon rakamları 2023 Aralık ayı baza alınarak hesaplanmıştır.

Tablo 12. Fiziksel alan kullanımını için benzer işletmeler (2023)

Kurumlar	2023
	Günlük / TL
IDEA	49,33
Strateji Eğitim Kurumları	150
Kolektif House	199
Workington	132
Ortalama	132,58

Tablo 12’de kütüphanenin fiziksel alan hizmetine benzer hizmet veren ikame işletmeler ve bu işletmelerin 2023 yılı kullanım fiyatları yer almaktadır. IDEA işletmesine ait günlük kullanım fiyatı 49,33 TL, Strateji Eğitim Kurumları’nın günlük kullanım fiyatı 150 TL, Kolektif House işletmesinin günlük giriş fiyatı 199 TL, Workington işletmesinin günlük giriş fiyatı ise 132 TL olarak bulunmuştur. İlgili işletmelerin 2023 yılı ortalama fiyatları **132,58 TL** olarak hesaplanmaktadır. ²

²Bu tabloda sunulan veriler 18.12.2023 tarihlerinde işletme yetkilileri ile yapılan görüşmelerle elde edilmiştir.

Aşağıda fiziksel alan kullanımının ortalama fiyattan yararlanılarak kütüphanenin 2023 yılında ortaya koyduğu fiziksel alan kullanım yararı ve bu yararın enflasyondan arındırılmış 2022 yılı değeri gösterilmektedir.

Tablo 13. Kütüphane fiziksel alan kullanım yararı (2022-2023)

Aylar	Kullanıcı Sayısı	2023	2022
	N	TL	TL
Ocak	2.246	297.774,68	122.234,17
Şubat	2.641	350.143,78	150.638,35
Mart	3.402	451.037,16	204.654,09
Nisan	3.279	434.729,82	211.547,35
Mayıs	3.133	415.373,14	208.154,91
Haziran	2.730	361.943,40	190.356,26
Temmuz	1.430	189.589,40	102.072,46
Ağustos	1.078	142.921,24	78.069,17
Eylül	1.464	194.097,12	109.288,91
Ekim	2.553	338.476,74	197.339,51
Kasım	2.729	361.810,82	217.017,04
Aralık	5.012	664.490,96	403.283,94
TOPLAM	31.697	4,202,388.26	2.194.656,16

Kütüphanenin fiziksel alan kullanım yararının 2022 yılı fiyatları ile ortaya konulması için bu enflasyon oranları kullanılmıştır. Tıpkı kütüphane materyallerinin kullanım değerlerinin ölçülmesinde olduğu gibi, bu rakamlar toplam değerlerden düşülmüştür. 2022 yılı ocak ayı kullanım değerinin tespit edilmesi için %143,61, şubat ayı kullanım değerinin tespit edilmesi için %132,44, mart ayı kullanım değerinin tespit edilmesi için %120,39, nisan ayı kullanım değerinin tespit edilmesi için %105,50, mayıs ayı kullanım değerinin tespit edilmesi için %99,55, haziran ayı kullanım değerinin tespit edilmesi için %90,14, temmuz ayı kullanım değerinin tespit edilmesi için %85,74, ağustos ayı kullanım değerinin tespit edilmesi için %83,07, eylül ayı kullanım değerinin tespit edilmesi için %77,60, ekim ayı kullanım değerinin tespit edilmesi için %71,52, kasım ayı kullanım değerinin tespit edilmesi için %66,72, aralık ayı kullanım değerinin tespit edilmesi için %64,77, 2023 yılı fiyatlarından düşülmüştür.

Tablo 13'e göre kütüphane kullanımı en yüksek mart, nisan, mayıs ve aralık aylarında gerçekleşmiştir. Kütüphanenin bu aylardaki kullanım kütüphanenin toplam fiziksel alan kullanım hizmetlerinin neredeyse yarıya yakın bir kısmını oluşturmaktadır. Buradaki çıkarım kütüphanenin üniversiteler bölgesine yakın olması ve öğrenciler tarafından kütüphanenin sıklıkla okul dönemlerinde kullanıldığı yönündedir. Bununla birlikte aralık ayında kütüphane kullanımı ortalamanın oldukça üzerinde gerçekleşmiştir. Kütüphane 2022 yılında sunduğu fiziksel alan kullanım hizmeti ile toplam **2.194.656,16 TL** yarar sağlamıştır.

3.3.3. Kütüphane Bilgisayarlarının Kullanımı ve Yararları

Kütüphane bilgi kaynakları ve çalışma alanlarının dışında internete bağlı bilgisayar hizmeti de sunmaktadır. Bu hizmet kullanıcıların elektronik bilgi kaynaklarına ulaşmaları, bilgisayar ve dijital okuryazarı olabilmeleri ve bireysel araştırma ve gereksinimlerini karşılayabilmeleri gibi amaçlarla sunulmaktadır. Bu hizmetin yararının ölçülebilmesi adına kütüphanenin yakın çevresinde bulunan internet kafelerin fiyatları araştırılmıştır. Aşağıda internete bağlı bilgisayar hizmeti sunan internet kafelerin saatlik fiyatları yer almaktadır.

Tablo 14. İnternete bağlı bilgisayar hizmeti sunan benzer işletmeler (2022)

Kurumlar	2022
	Saat / TL
Seçkin İnternet Kafe	10
Nazar İnternet Kafe	12
Şamata İnternet Kafe	10
Ortalama	10,7

Tablo 14'e göre internet kafe fiyatlarının hemen hemen birbirine benzer olduğu görülmektedir. Nazar İnternet Kafe'nin fiyatının fazla olmasının nedeni, kalite ve donanım yönünden yüksek bilgisayarların oyun amaçlı kullanıma sunulmuş olmasından kaynaklanmaktadır. Seçkin ve Şamata internet kafelerdeki bilgisayar donanımı ve internet hızları ortalama düzeydedir. 2022 yılında Nazar İnternet Kafe'nin saatlik kullanım bedeli

12 TL iken, Seçkin ve Samata İnternet Kafe'nin saatlik kullanım ücretleri 10 TL olarak aktarılmıştır. İnternete bağlı bir bilgisayarın saatlik kullanımı ise 2022 yılı için 10,7 TL olarak hesaplanmıştır. Kütüphanede internete bağlı bilgisayarlar ise 2022 yılı içerisinde toplam 3187 kez kullanıma sunulmuştur. Bu doğrultuda, 2022 yılında kütüphanede sunulan internete bağlı bilgisayar hizmetinin **34.100,90 TL** yarar sağladığı ortaya konulmaktadır.³

3.3.4. Referans Hizmetlerinin Kullanımı ve Yararları

Referans hizmetleri halk kütüphaneleri tarafından sunulan ve kütüphane kullanıcılarının sıklıkla başvurduğu bir hizmet olarak karşımıza çıkmaktadır. Kütüphaneye çeşitli kanallar aracılığıyla referans soruları iletilmekte ve bu sorular kütüphaneciler tarafından yanıtlanmaktadır. Bu kanallar e-posta, telefon ve yüz yüze iletişimidir.

³Bu tabloda sunulan veriler 18.12.2023 tarihlerinde işletme yetkilileri ile yapılan görüşmelerle elde edilmiştir.

Orhan Kemal İl Halk Kütüphanesi'nde 2022 yılında kütüphaneye yöneltilen sorulara ilişkin veriler mevcut değildir. Bu soruların ekonomik değerinin yadsınamaz bir ölçüde olduğu ilgili çalışmalar kısmında ifade edilmiştir. Bu anlamda 2022 yılına ilişkin değerlere ulaşabilmek adına, 12.12.2023-11.01.2024 tarihleri arasında kütüphaneye giren kullanıcı sayısı ile bu tarihler arasında kütüphaneye yöneltilen soru sayıları derlenmiş ve 2022 yılı kütüphaneye giren kullanıcı sayısı ile bir oran-orantı yapılmıştır. Bu sayılara ilişkin detaylar aşağıda paylaşılmaktadır.

Tablo 15. Referans hizmetlerinin kullanımının ilişkin veriler (2023-2024)

Soru Türleri	Kütüphaneye Yöneltilen Soru Sayıları
KOHA Kaynak Sorgulama	7.038
Araştırma Konularına Rehberlik	5.750
Genel Sorular	5.112
Ortalama	17.900

Tablo 15'e göre kütüphaneye belirtilen tarih aralığında üç grupta sorular yöneltilmiştir. Bu sorular KOHA otomasyon sisteminde bilgi kaynağı sorgulama, araştırılan bir konuya yönelik rehberlik edilmesi ve kütüphane ile ilgili genel bilgilendirme ve yönlendirmelere ilişkin genel sorulardır. Kütüphaneye bir ay içerisinde toplam 7.165 kişi giriş yapmış ve toplam 17.900 soru sorulmuştur. Kütüphaneye giren kişi sayısı ve kütüphaneye yöneltilen soru sayısı 2022 yılında kütüphaneyi kullanan kişi sayısına oranlanmıştır. Bu doğrultuda kütüphaneye 2022 yılında giren kullanıcı sayısı bilinmektedir. 2022 yılında kütüphaneyi 34.884 kullanıcı ziyaret etmiştir. Bu doğrultuda 2022 yılında kütüphaneye yöneltilen soru sayısının 87.149 olması tahmin edilmektedir. Her bir referans sorusunun ekonomik değerine ilişkin olarak, ilgili çalışmalarda dikkate alınan "saatin onda biri" yaklaşımı benimsenmiş ve bir referans sorusunun değeri bir kütüphanecinin 2022 yılı maaşının 6 dakikası, yani 4,74 TL olarak belirlenmiştir. 2022 yılında sorulduğu varsayılan 87.149 referans soruları kapsamında sunulan referans hizmetlerinin ekonomik değeri **413.885,45 TL** olarak belirlenmiştir.

3.3.5. Kültürel Faaliyetlerin Kullanımı ve Yararlar

Halk kütüphaneleri bilgi kaynakları ile bilgiye erişimi sağlayarak toplumun bilgi seviyesini artırmayı amaçlamakla birlikte sunduğu kültürel faaliyet ve ilişkiler ile kültürel kalkınmayı artırmayı amaçlamaktadır. Bu anlamda İstanbul Orhan Kemal İl Halk Kütüphanesi 2022 yılında kurum içi ve kurum dışı toplam 57 kültürel faaliyet düzenlemiştir. Mesleki gelişim kurs, toplantı ve seminerleri, oryantasyonlar, kütüphane ve öğretmen akademileri, toplumsal farkındalığı artırmaya yönelik okuma ve anma çalışmaları, kitap ve resim sergileri, fuarlar ve belgeseller bu faaliyetlerden bazılarıdır. Bu etkinliklerden farklı aylarda toplam 8.800 kullanıcı yararlanmıştır. Kütüphane hizmetlerinin olmadığı veya durdurulduğu varsayımı altında, bu kullanıcıların yönelmek durumunda kalacağı bazı kültürel faaliyetler aşağıda paylaşılmaktadır. Bu faaliyetlerin fiyatlarının enflasyondan arındırılması ve ilgili yıl ve aylara ilişkin yararın tespit edilebilmesi için TÜİK yıllık genel enflasyon endekslerinden yararlanılmıştır. Bu rakamlar 2024 ocak ayı itibariyle dikkate alınmış ve 2022 yılı ocak ayına kadar her ay için toplanmıştır. 2024 ocak ayı genel enflasyon fiyat endeksi 1984.02'dir. 2022 yılı için aylara ilişkin endeksler aşağıda paylaşılmaktadır.

Tablo 16. Ay bazlı TÜİK tüketici fiyat endeksi ve yüzde değişimleri (2022-2024)

Aylar	Endeksler	%
Ocak	1984.02 / 763.23	159,95
Şubat	1984.02 / 799.93	148,02
Mart	1984.02 / 843.64	135,17
Nisan	1984.02 / 904.79	119,27
Mayıs	1984.02 / 931.76	112,93
Haziran	1984.02 / 977.90	102,88
Temmuz	1984.02 / 1001.03	98,19
Ağustos	1984.02 / 1015.65	95,34
Eylül	1984.02 / 1046.89	89,51
Ekim	1984.02 / 1084.00	83,02
Kasım	1984.02 / 1115.26	77,89
Aralık	1984.02 / 1128.45	75,81

Tablo 16'ya göre 2022 yılı ocak ve 2022 yılı aralık ayları arasında meydana gelen aylık enflasyon rakamları 2024 ocak ayı baza alınarak hesaplanmıştır. Kültürel faaliyetlerin 2024 yılı fiyatlarının belirlenmesinde, piyasadaki benzer kültürel faaliyet ve diğer aktivitelerin fiyatları kullanılmıştır. Bu faaliyetler ve fiyatları aşağıdaki şekildedir.

Tablo 17. Kültürel faaliyetler ve fiyatları (2024)

Etkinlikler	2024 Fiyatları
	TL
Temel yapay zekâ uygulamaları	212 TL
Şiir Yolculuğu "Edip Cansever Durağı"	80 TL
Cem Karaca'nın Gözyaşları filmi	200 TL (Tam) / 185 TL (Öğrenci)
Sadık Ahmet filmi	140 TL (Tam) / 130 TL (Öğrenci)
Pera Müzesi	100 TL (Tam) / 50 TL (Öğrenci)
Devlet Tiyatroları	45 TL (Tam) / 75 TL (Öğrenci)
İstanbul Modern Sergisi	230 TL (Tam) / 150 TL (Öğrenci)
Sinema Müzesi Sergisi	180 TL (Tam) / 120 TL (Öğrenci)
Ortalama	135,5 TL

Tablo 17'de kültürel faaliyetlere ve fiyatlarına ilişkin toplanan veriler yer almaktadır. Temel Yapay Zekâ Uygulamaları sertifikası İstanbul Üniversitesi Sürekli Eğitim, Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından verilen bir eğitim programıdır. Bu program 8 derslik bir program olmakla birlikte tek ders ücreti 212 TL olarak hesaplanmıştır. Şiir Yolculuğu "Edip Cansever Durağı" başlıklı etkinlik bir şiir dinletisi olmakla birlikte etkinlik ücreti "Biletinal" platformunda 80 TL'ye satılmaktadır. Cem Karaca'nın Gözyaşları film biletleri Paribu Cineverse platformunda tam ve öğrenci için değişiklik göstermekte ve tam bilet 200 TL'ye, öğrenci bileti ise 185 TL'ye satılmaktadır. Sadık Ahmet film biletleri Bakırköy Carousel Cinemapink platformunda tam ve öğrenci için değişiklik göstermekte ve tam bilet 140 TL'ye, öğrenci bileti ise 130 TL'ye satılmaktadır. Pera Müzesi giriş biletleri tam ve öğrenci için değişiklik göstermekte ve tam bilet 100 TL'ye, öğrenci bileti ise 50 TL'ye satılmaktadır. Devlet tiyatroları giriş biletleri tam ve öğrenci için değişiklik göstermekte ve tam bilet 75 TL'ye, öğrenci bileti ise 45 TL'ye satılmaktadır. İstanbul Modern sergileri için giriş biletleri tam ve öğrenci için değişiklik

göstermekte ve tam bilet 230 TL'ye, öğrenci bileti ise 150 TL'ye satılmaktadır. Sinema Müzesi sergisi giriş biletleri tam ve öğrenci için değişiklik göstermekte ve tam bilet 180 TL'ye, öğrenci bileti ise 120 TL'ye satılmaktadır. Yukarıda fiyatları belirtilen tüm etkinliklerin ortalama fiyatları 2024 yılı şubat ayı için 135,5 TL olarak karşımıza çıkmaktadır.

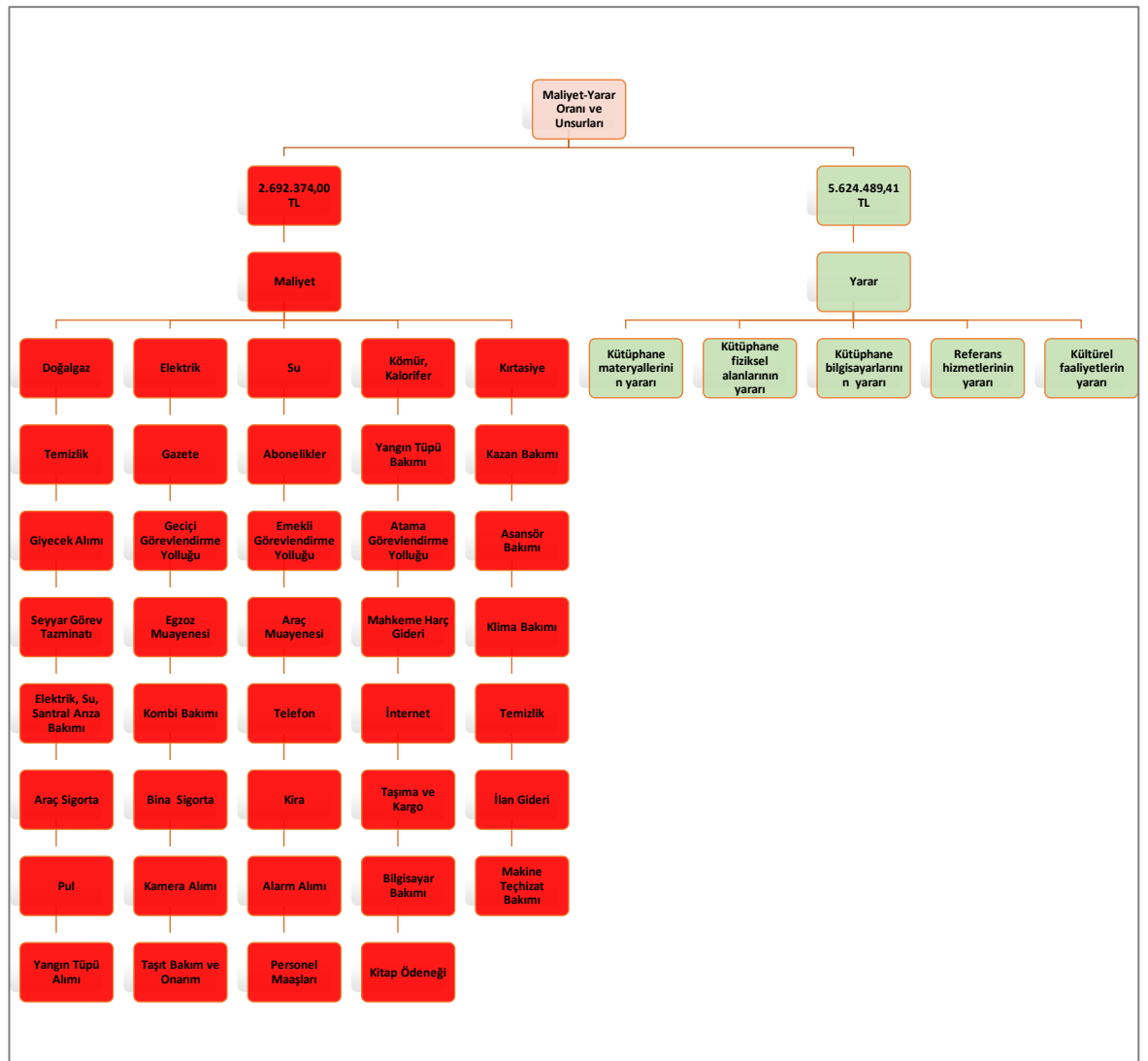
Tablo 18. Kütüphane kültürel faaliyet kullanım yararı (2022-2024)

Aylar	Kullanıcı Sayısı N	2024 TL	2022 TL
Ocak	200	27.100,00	10.425,08
Şubat	389	52.709,50	21.252,11
Mart	1379	186.854,50	79.455,07
Nisan	1646	223.033,00	101.716,14
Mayıs	435	58.942,50	27.681,63
Haziran	122	16.531,00	8.148,16
Temmuz	72	9.756,00	4.922,54
Ağustos	0	0	0
Eylül	55	7.452,50	3.932,51
Ekim	594	80.487,00	43.977,16
Kasım	760	102.980,00	57.889,70
Aralık	3148	426.554,00	242.622,14
TOPLAM	8.800	1.192,400.00	602.022,24

Tablo 18'e göre 2022 yılında kültürel faaliyetlere en çok aralık daha sonra nisan ayında katılım sağlanmıştır. Buna bağlı olarak en yüksek yarar düzeyi de bu aylarda ortaya çıkmıştır. Kültürel faaliyetlerin sağlamış olduğu yararın yarısına yakını (%40) aralık ayı etkinlikleri aracılığıyla sağlanmıştır. Ağustos ayında kültürel faaliyet düzenlenmemiştir. Kütüphane 2022 yılında kültürel faaliyetler aracılığıyla toplam **602.022,24 TL** yarar sağlamıştır.

3.4. İSTANBUL ORHAN KEMAL İL HALK KÜTÜPHANESİ MALİYET-YARAR ORANLAMASI

Yukarıda genel bulgulara, maliyete ilişkin bulgulara ve yarara ilişkin bulgular hakkında bilgiler paylaşılmıştır. Bu bölümde daha önce bahsedilen bu bulgulara ilişkin genel bir sonuç paylaşılmaktadır.

Şekil 13. Maliyet-yarar oranı ve unsurları (2022)

Kütüphanelerde maliyet ve yarar unsurları, kütüphanelerin hizmet ve fonksiyonlara göre değişiklik göstermektedir. Şekil 13'te İstanbul Orhan Kemal İl Halk Kütüphanesi'nin genel maliyet ve yarar unsurları listelenmektedir. Burada listelenen maliyet ve yararlar kütüphanelerin hizmet çeşitliliklerine ve kapasitelerine göre de değişiklik göstermektedir. Bu bilgiler ışığında, İstanbul Orhan Kemal İl Halk Kütüphanesi'nin 2022 yılı maliyeti **2.692.374,00 TL** olarak karşımıza çıkmaktadır. Kütüphane, katlanılan bu maliyet sonucunda çeşitli hizmetler üretmiştir. İstanbul Orhan Kemal İl Halk Kütüphanesi'nin 2022 yılında topluma sunmuş olduğu hizmetlerin doğrudan ekonomik yararı aşağıdaki şekilde hesaplanmıştır.

- Kütüphane materyallerinin kullanım yararı: **2.379.824,66 TL**
- Kütüphane fiziksel alanlarının kullanım yararı: **2.194.656,16 TL**
- Kütüphane bilgisayarlarının kullanım yararı: **34.100,90 TL**
- Referans hizmetlerinin kullanım yararı: **413.885,45 TL**
- Kültürel faaliyetlerin kullanım yararı: **602.022,24 TL**

İstanbul Orhan Kemal İl Halk Kütüphanesi'nin en yüksek değer yarattığı hizmet fonksiyonu fiziksel alan kullanımını olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunu oldukça yakın bir yarar düzeyiyle kütüphane koleksiyonunun kullanımını daha sonra kültürel faaliyetler, referans hizmetlerinin yararı ve son olarak internete bağlı bilgisayar kullanımının yararı takip etmektedir. Bu hizmetler aracılığıyla 2022 yılında toplam **5.624.489,41 TL** yarar sağlanmıştır. Bir başka deyişle, İstanbul Orhan Kemal İl Halk Kütüphanesi hizmetlerinin durdurulduğu varsayımı altında, devletin toplumsal bilgi hizmeti sunabilmesi için 2022 yılında toplam **5.624.489,41 TL** maliyete katlanması gerekecekti. Daha farklı bir söylemle, İstanbul Orhan Kemal İl Halk Kütüphanesi'ne 2022 yılında ödenen her **1 TL** karşılığında, kütüphanenin topluma doğrudan **2,08 TL** yarar sağlandığı ortaya konulmaktadır. Bununla birlikte, İstanbul Orhan Kemal İl Halk Kütüphanesi'nin 2023 yılı kütüphane kullanım verilerine bakıldığında, 2023 yılı kütüphane kullanım verilerinin çalışmaya konu olan 2022 yılı verilerinin 2-2,5 kat üzerinde olduğu da gözlenmiştir. Bu farkın 2022 yılının pandemi akabinde bir yıl olması nedeniyle oluştuğu, normalleşmenin kütüphane tarafında ancak 2023 yılında gerçekleştiği düşünülmektedir. Sonuç olarak Çalışmada kütüphanenin maliyet ve yarar unsurları mevcut veriler ışığında ele alınmış,

İstanbul Orhan Kemal İl Halk Kütüphanesi'nin sunmuş olduğu hizmetlerle ortaya çıkardığı yararın maliyetlerinden daha fazla olduğu ortaya konulmuş ve hipotezimiz kanıtlanmıştır.

4.BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

4.1. SONUÇ

“İstanbul Orhan Kemal İl Halk Kütüphanesi'nin 2022 yılında sunduğu hizmetlerle sağladığı ekonomik yarar, bu hizmetlerin maliyetinden daha fazla olmuştur” şeklinde kurgulanan hipotez doğrultusunda yapılan araştırmada elde edilen bulgulara dayanarak şu sonuçlara varılmıştır.

Kütüphane içerisinde kütüphane materyallerini kullanan kişilere ilişkin sonuçlar aşağıdaki şekilde ele alınmaktadır

- Kütüphane içerisinde kütüphane materyallerini kullanan kişilerin büyük çoğunluğu yetişkinlerdir. Kütüphane içerisinde kütüphane materyalini kullanan çocukların sayısı oldukça düşük görünmektedir. Yılın 17 günü görevlendirme, izin, personel eksikliği gibi nedenlerle veriler özellikle çocuk bölümünde toplanamamıştır.
- Kütüphane içerisinde kütüphane materyalini kullanılan kişiler çoğunlukla mart, nisan, mayıs ve ekim, kasım, aralık aylarında kütüphaneyi ziyaret etmiştir. En az ziyaret ise temmuz ve ağustos aylarında gerçekleşmiştir.

Kütüphane içinde kendi materyalini kullanan kişilere ilişkin sonuçlar aşağıdaki şekilde ele alınmaktadır.

- Kütüphane içerisinde kendi materyalini kullanan kişilerin büyük çoğunluğu yetişkinlerdir. Kütüphane içerisinde kendi materyalini kullanan çocukların sayısı oldukça düşük görünmektedir. Yılın 34 günü görevlendirme, izin, personel eksikliği gibi nedenlerle veriler özellikle çocuk bölümünde toplanamamıştır.
- Kütüphane içerisinde kendi materyalini kullanılan kişiler çoğunlukla nisan, mayıs ve ekim, kasım, aralık aylarında kütüphaneyi ziyaret etmiştir. En az ziyaret ise ağustos ve eylül aylarında gerçekleşmiştir.

Kütüphane içinde süreli yayın kullanan kişilere ilişkin sonuçlar aşağıdaki şekilde ele alınmaktadır.

- Kütüphane içerisinde süreli yayın kullanan kişilerin büyük çoğunluğu yetişkinlerdir. Kütüphane içerisinde süreli yayın kullanan çocukların oranı diğer materyalleri kullanan çocuklara oranla daha yüksek olsa bile yine de sayılar oldukça düşük görünmektedir. Yılın 103 günü görevlendirme, izin, personel eksikliği gibi nedenlerle veriler özellikle çocuk bölümünde toplanamamıştır.
- Kütüphane içerisinde süreli yayın kullanılan kişiler çoğunlukla ocak, şubat ve mart aylarında kütüphaneyi ziyaret etmiştir. En az ziyaret ise ağustos ve eylül aylarında gerçekleşmiştir.

Kütüphane materyalini ödünç alan kişilere ilişkin sonuçlar aşağıdaki şekilde ele alınmaktadır.

- Kütüphane materyalini ödünç alan kişilerin büyük çoğunluğu yetişkinlerdir. Kütüphane materyalini ödünç alan çocukların sayısı oldukça düşük görünmektedir. Bu grupta ayrıca çocuk veya yetişkin materyali olarak sınıflandırılmayan ve diğer olarak nitelendirilen materyallerin ödünç alınma sayıları da paylaşılmaktadır. Diğer olarak nitelendirilen materyaller de hemen hemen çocuk materyalleri kadar sirkülasyona konu olmuştur.
- Ödünç alınan materyaller en çok kasım, aralık aylarında alınmıştır. Ödünç alma işleminin en az gerçekleştiği aylar ise ocak ve temmuz aylarıdır.
- Kütüphaneden ödünç alınan her kitap ortalama 2 kez ödünç alınmıştır. Körlük, 1984 ve Cesur Yeni Dünya başlıklı romanlar kütüphanenin en çok ödünç alınan materyalleri olmuştur.
- Kütüphaneden yalnızca Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları yararlanmamıştır. Sırayla en çok Suriye, Azerbaycan, Türkmenistan, Çin, Özbekistan ve daha birçok ülke vatandaşı ödünç verme hizmetlerinde yararlanmıştır.
- İstanbul Orhan Kemal İl Halk Kütüphanesi'nin ödünç verme hizmetinden en çok İzmirli, Bursalı ve Yozgatlı vatandaşlar yararlanmıştır.

İstanbul Orhan Kemal İl Halk Kütüphanesi'nin maliyetlerine ilişkin sonuçlar aşağıdaki şekilde ele alınmaktadır.

- Kütüphanenin en yüksek maliyet unsuru personel maliyeti olarak karşımıza çıkmaktadır. Kütüphane personelinin maliyeti toplam cari maliyetlerin yaklaşık yarısı kadardır.
- Personel maliyetlerinden sonra en yüksek maliyet unsurları doğalgaz, elektrik, su, kömür, kalorifer yakıtı, kırtasiye, temizlik, gazete, abonelik giderleri, yangın tüpü dolmuş ve bakımı ve giyecek alımlarıdır. Bu harcamalar kütüphanenin yıllık maliyetinin yaklaşık (%25) dörtte birini oluşturmaktadır.
- Kütüphanenin en düşük maliyet unsurları ise egzoz muayenesi, araç muayenesi, mahkeme harç maliyetleri, kazan bakım, asansör bakım, klima bakımı, elektrik-su-santral arızaları, kombi bakım maliyetleri, kamera alım, alarm alım, bilgisayar bakım, makine teçhizat bakım, yangın tüpü alım, taşıt bakım ve onarım maliyetleri olarak karşımıza çıkmakta ve kütüphanenin yıllık maliyetinin yaklaşık yüzde birini oluşturmaktadır.

İstanbul Orhan Kemal İl Halk Kütüphanesi'nin materyallerinin kullanım ve yararlarına ilişkin sonuçlar aşağıdaki şekilde ele alınmaktadır.

- Kütüphanenin materyal kullanımlarının ekonomik değeri kütüphanenin yarattığı toplam değer %42,3'sidir. Yararın büyük çoğunluğu ödünç verme hizmetinden kaynaklanmıştır.
- Kütüphane içerisinde kullanılan materyallerin yararı ile ödünç verilen materyallerin faydaları birbirlerine oldukça yakın olarak gözlenmiştir.
- Kütüphane materyallerinin sağladığı yarar, kütüphanenin topluma sunmuş olduğu toplam yararın en büyük kısmını oluşturmaktadır.

Kütüphane fiziksel alan kullanımını ve yararlarına ilişkin sonuçlar aşağıdaki şekilde ele alınmaktadır.

- Kütüphanenin fiziksel alanı çoğunlukla mart, nisan, mayıs aylarında ve ekim, kasım, aralık aylarında kullanılmaktadır.

- Kütüphanenin fiziksel alan kullanımının ekonomik değeri kütüphanenin yarattığı toplam değer %39'udur.
- Fiziksel alan kullanımı, kütüphane materyallerinin kullanımından sonra kütüphanenin topluma sunmuş olduğu toplam yararın en önemli kısmını oluşturmaktadır.

Kütüphanede internete bağlı bilgisayarların kullanımı ve yararlarına ilişkin sonuçlar aşağıdaki şekilde ele alınmaktadır.

- İnternete bağlı bilgisayar hizmetinin ekonomik değeri araştırma kapsamında ele alınan hizmetler arasında en düşük paya sahip hizmet grubudur.
- İnternete bağlı bilgisayarların kullanımının ekonomik değeri kütüphanenin yarattığı toplam değer %0,6'sıdır.
- Kütüphane ayrıca TNET VPN alt yapısı ile kullanıcılarına kablosuz internet bağlantı fırsatı da sunmaktadır. Kablosuz ağa bağlanan kullanıcıların sayısına ilişkin veriler T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Bilgi Teknolojileri Genel Müdürlüğü'nden talep edilmiş, fakat verilerin paylaşılması Genel Müdürlük tarafından uygun görülmemiştir.

Referans hizmetlerinin kullanımı ve yararlarına ilişkin sonuçlar aşağıdaki şekilde ele alınmaktadır.

- Referans soruları ile ilgili veriler 2022 yılı özelinde tutulmamıştır. Bu soruların değerine ilişkin çıkarsamalar, kütüphaneye 2023 aralık-2024 ocak ayları arasında belirlenen bir 1 aylık süreçte kütüphaneye giren kullanıcı sayısı ve bu süreçte kütüphaneye yöneltilen soru sayısı baza alınarak yapılmıştır. Bu çıkarsama doğrultusunda referans hizmetlerine ilişkin toplanan veriler, kaynak sorgulama, araştırma rehberliği ve genel sorular olmak üzere üç grupta toplanmıştır. Kütüphaneye en çok kaynak sorgulamaya yönelik sorular iletilmiş, daha sonra araştırma rehberliği ile ilgili sorular sorulmuş, son olarak genel sorular bu sıralamayı takip etmiştir.

- Referans hizmetlerinin ekonomik değeri kütüphanenin yarattığı toplam değer in %7,35'si olarak hesaplanmış ve referans hizmetlerinin ekonomik değeri internete bağlı bilgisayar hizmetlerinin ekonomik değerinden daha yüksek, kültürel faaliyetlerin ekonomik değerinden daha düşük olarak gözlemlenmiştir.

Kültürel faaliyetlerin kullanımı ve yararlarına ilişkin sonuçlar aşağıdaki şekilde ele alınmaktadır.

- Kültürel faaliyetlere katılım en çok mart, nisan, mayıs ve ekim, kasım, aralık aylarında gerçekleşmiştir.
- Kültürel faaliyetlerin ekonomik değeri kütüphanenin yarattığı toplam değer in %10,7'sidir.

4.2. ÖNERİLER

“İstanbul Orhan Kemal İl Halk Kütüphanesi'nin 2022 yılında sunduğu hizmetlerle sağladığı ekonomik yarar, bu hizmetlerin maliyetinden daha fazla olmuştur” şeklinde kurgulanan araştırmanın hipotezi doğrultusunda elde edilen bulgu ve sonuçlara göre aşağıdaki öneriler sunulmaktadır.

4.2.1. Halk Kütüphaneleri için Maliyet-Yarar Analizi Formülasyon Önerisi

Çalışmamız sonucunda öncelikle işlevsel bir çıktı olarak halk kütüphaneleri için bir maliyet-yarar analizi formül önerisi geliştirilmiştir. “Maliyet-Yarar Oranlaması” da diyebileceğimiz bu öneri halk kütüphaneleri tarafından kullanılabilir niteliktedir.

Halk kütüphanelerinin maliyet-yarar analizi çalışmalarının uygulanabilmesi için öncelikle kütüphanenin sunmuş olduğu hizmetlerin iyi bir şekilde ayrıştırılması gerekmektedir. Daha sonra belirlenen hizmetler için şablonları oluşturulmalı ve bu şablonlar için toplanacak veriler kütüphaneye giriş esnasında kullanıcılardan talep edilmelidir. Kütüphane hizmetlerinden yararlanacak kullanıcıların kullanım amaçlarına yönelik veriler elde edildikten sonra bu hizmetlerin piyasa fiyatları varsa öncelikle bölgedeki işletmelerden yoksa daha uzaktaki işletmelerden temin edilmelidir. Tüm bu veriler elde

edildikten sonra kütüphanelerde maliyet-yarar analizi çalışmalarını kolaylaştıracak aşağıdaki basit formülasyon kullanılabilir.

4.2.1.1 Yarar ölçümü

Aşağıda kütüphane hizmetlerinin yararlarına ilişkin göstergeler yer almaktadır. Bu göstergeler Y kodu ile sıralanmaktadır.

$Y_{Toplam} = Y1$ (Ödünç verilen materyaller) + $Y2$ (Kütüphane içerisinde kullanılan materyaller) + $Y3$ (Fiziksel alan hizmeti) + $Y4$ (İnternet hizmeti) + $Y5$ (Bilgisayar hizmeti) + $Y6$ (Referans hizmetleri) + $Y7$ (Kültürel faaliyet hizmetleri) + ...)

$Y1$ (Ödünç verilen materyaller) = Ödünç verilen materyal sayısı * Ödünç verilen materyallerin ortalama fiyatı

- Ödünç verilen materyal bilgileri otomasyon sisteminden alınır.
- Bu materyallere ilişkin fiyat bilgisi kullanım için uygunsa kullanılır.
- Fiyat bilgisi kullanılamaz durumda ise bu materyallerin fiyatları internetten tespit edilir. İnternetten fiyatları tespit edilecek materyallerin yazar, başlık ve yayıncı bilgileri otomasyon sisteminden alındıktan sonra yöntem kısmında verilen kod ile bu materyallerin fiyatları internetten çekilir. Çekilen fiyatlar incelenir ve uç değerler var ise bu değerler normalize edilir.
- Kitapların fiyatları ödünç verildiği aylara göre toplanır.
- TÜİK kitap fiyatı endeksi aracılığıyla aylara göre gerçekleşen enflasyon rakamları elde edilen toplam rakamlardan oran/orantı yoluyla düşürülür.

$Y2$ (Kütüphane içerisinde kullanılan materyaller) = Kütüphane içerisinde kullanılan materyal sayısı * Kütüphane içerisinde kullanılan materyallerin fiyatı

- Kütüphane içerisinde kullanılan materyal bilgileri otomasyon sisteminden alınır.
- Kütüphane içerisinde kullanılan materyal bilgileri otomasyon sistemi aracılığıyla tutulmadı ise ödünç verilen materyallerin ortalama fiyatı kütüphane içerisinde kullanılan materyallerin fiyatı olarak kullanılır.

- Ortalama fiyat ile kütüphane içerisinde kullanılan materyal sayısı çarpılır.

Y3 (Fiziksel alan hizmeti) = (Kütüphane materyalini kullanım amacıyla kütüphaneyi ziyaret eden kullanıcı sayısı + kendi materyalini kütüphanede kullanmak amacıyla kütüphaneyi ziyaret eden kullanıcı sayısı + kütüphaneyi süreli yayın kullanım amacıyla ziyaret eden kullanıcı sayısı + kütüphanede gerçekleşen kültürel faaliyetlere katılım amacıyla kütüphaneyi ziyaret eden kullanıcı sayısı) * bölgede fiziksel alan kullanım hizmeti sunan ikame işletmelerin günlük giriş fiyatı

- Bölgede bu tarz işletmeler yok ise bu hizmetin hesaplanabilmesi için farklı yöntemler denir. Bu yöntemlerden biri şehirlerin pahalılık oranlarının bulunması sonucunda farklı şehirlerde sunulan fiziksel alan hizmetlerinin ilgili şehre yönelik olarak oranlanmasıdır.

Y4 (İnternet hizmeti) = TTNET VPN aracılığıyla sunulan kablosuz ağa bağlanan kullanıcı sayısı * İnternet hizmetinin saatlik fiyatı

- Fiyatın saatlik olarak hesaplanabilmesi için bir günlük internet fiyatının tespit edilmesi gerekir.
- Türk Telekom firmasının aylık internet kullanım fiyatları gün ve saat bazında hesaplanır.
- Toplan ağa bağlanan kullanıcı sayısı T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Bilgi Teknolojileri Genel Müdürlüğü'nden talep edilir.
- Elde edilen sayılar çarpılır.

Y5 (Bilgisayar hizmeti) = Bilgisayardan yararlanan kullanıcı sayısı * Bölgedeki internet kafelerin saatlik fiyatı

- Bölgede benzer hizmeti sunan internet kafelerin saatlik ücretleri görüşme yoluyla talep edilir.
- Bilgisayar kullanım amacıyla kütüphaneye gelen kullanıcı sayısı ile elde edilen fiyatların ortalaması çarpılır.

Y6 (Referans hizmetleri) = Kullanıcılar tarafından kütüphaneye yöneltilen referans sorularının sayısı * kütüphaneci maaşının saatlik ücretinin onda biri

- Kütüphaneye yöneltilen soru sayısı toplanır.
- Kütüphanede referans hizmeti veren kütüphanecilerin ortalama maaşları hesaplanır.
- Ortalama maaşların saatlik karşılığı tespit edilir.
- Saatlik maaşın onda biri yani altı dakikalık değeri hesaplanır.
- Kütüphaneye yöneltilen referans soru sayısı ile bu değer çarpılır.
- Referans hizmetlerinin değerinin hesaplanması ile ilgili farklı yöntemler de mevcuttur. Çalışmamızın ilgili çalışmalar kısmında bu konuya değinilmiştir.

Y7 (Kültürel faaliyetler) = Kütüphane tarafından düzenlenen her türlü eğitim, organizasyon, etkinlik, oyun veya söyleşiye katılan kullanıcı sayısı * bölgedeki ikame hizmetlerin ortalama fiyatı

- Kültürel faaliyetlere katılan kullanıcı sayıları tespit edilir.
- İlgili kültürel faaliyetlere yönelik hizmetlerin piyasadaki ortalama fiyatları ilgili faaliyet türleri dikkate alınarak hesaplanır.
- Ortalama fiyatlar ile kültürel faaliyetlere katılım sayısı çarpılır.

4.2.1.2 Maliyet ölçümü

Kütüphanenin bir yıllık maliyeti kütüphanenin tabi olduğu muhasebe sistemi aracılığıyla tespit edilir. Bu maliyetler doğalgaz, elektrik, su, yakıt, personel maliyeti, abonelikler vb. şekilde çoğaltılabilir. Her bir maliyet unsuru her kütüphanede gözlenmek zorunda değildir. Bu maliyetler kütüphanelerin hizmetlerince şekillenmektedir. Sistemlerden elde edilen veriler doğrultusunda kütüphanelerin toplam maliyetleri kolaylıkla tespit edilebilmektedir. Maliyetlerin tespit edilemediği durumlarda m² veya m³ bazında yapılan harcamalar ölçümlerde kolaylık sağlayabilir. Kütüphanelerde sistemlerce elde edilen maliyet unsurlarının yanı sıra bir de kütüphane mevcudiyetinin amortismanı bu hesaplamalara dahil edilmelidir. Kütüphane binası kira veriliyorsa bu kiralar kütüphane binasının amortismanı olarak sayılabilmektedir. Verilmiyorsa bu amortismanlar da hesaplanmalıdır. Genel anlamda her kütüphanenin karşılaştığı maliyet unsurları aşağıda

kısaca gösterilmektedir. İfade edildiği gibi bu maliyet unsurları kütüphanenin harcamalarına yönelik olarak çeşitlendirilmektedir. Bu unsurlara ilişkin detaylar daha önceki bölümlerde kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Bu unsurların toplamı, toplam maliyet olarak karşımıza çıkmaktadır.

$$M_{Toplam} = M1 (\text{Doğalgaz}) + M2 (\text{Elektrik}) + M3 (\text{Su}) + M4 (\text{Kömür}) + M4 (\text{Araç muayene}) + M5 (\text{Personel maaşları}) + M6 (\text{Kitap ödeneği}) + M7 (\text{Abonelikler}) + \dots$$

4.2.1.3 Maliyet-yarar oranlaması / Maliyet-yarar analizi formül önerisi

Toplam yararın toplam maliyete oranlanması sonucunda elde edilmektedir. Bu oran kütüphaneye yatırılan her 1 TL karşılığında kütüphanenin sunmuş olduğu hizmetlerin değerini göstermektedir. Aşağıdaki şekilde formüle edilmektedir.

Halk kütüphaneleri için geliştirdiğimiz maliyet-yarar analizi formülü en genel ve basit haliyle şöyle ifade edilebilir:

$$\text{Oran} = \text{Yarar} / \text{Maliyet} (O = Y / M)$$

Formülde yer alması olası yarar ve maliyet kalemlerinin ayrı ayrı belirtildiği biçimiyle de formülümüz şöyledir:

$$O = Y1+Y2+Y3+\dots / M1+M2+M3+\dots$$

Formül biraz daha ayrıntılı olarak da şu şekilde oluşturulabilir:

$$O_{Toplam} = (Y1 (\text{Ödünç verilen materyaller}) + Y2 (\text{Kütüphane içerisinde kullanılan materyaller}) + Y3 (\text{Fiziksel alan hizmeti}) + Y4 (\text{İnternet hizmeti}) + Y5 (\text{Bilgisayar hizmeti}) + Y6 (\text{Referans hizmetleri}) + Y7 (\text{Kültürel faaliyet hizmetleri}) + \dots) / (M1 (\text{Doğalgaz}) + M2 (\text{Elektrik}) + M3 (\text{Su}) + M4 (\text{Kömür}) + M4 (\text{Araç muayene}) + M5 (\text{Personel maaşları}) + M6 (\text{Kitap ödeneği}) + M7 (\text{Abonelikler}) + \dots)$$

Her halk kütüphanesinde söz konusu olabilecek başka yarar ve maliyet kalemleri de eklenerek yukarıda sunulan formül çerçevesinde maliyet yarar analizi yapılabilir ve sonucunda kütüphaneye yapılan her bir yatırımın hangi oranda yarara dönüştüğünü ortaya çıkarabilir.

4.2.2 Genel Öneriler

Yukarıda sunulan Maliyet-Yarar Analizi hesaplama formülasyonu dışında geliştirdiğimiz öneriler de şöyledir:

1. Kütüphane içerisinde kütüphane materyalini kullanan çocukların sayısı düşük görünmektedir. Bu çeşitli nedenlere kaynaklanabilmektedir. İlk olarak, kütüphanenin konum itibarıyla üniversiteler bölgesinde yer almasıdır. Bu nedenle kütüphane sıklıkla genç ve yetişkinler tarafından kullanılmaktadır.
 - Kütüphanenin çocuk kullanıcılara yönelik sunduğu koleksiyon artırılabilir ve kütüphane daha cazip hale getirilebilir.
 - Kütüphane tarafından çocuk okurları kütüphaneye davet edecek etkinlik ve aktiviteler geliştirilebilir. Bu aktiviteler ile kütüphane kaynakları tanıtılabilir.
 - Kütüphane-okul iş birlikleri geliştirilebilir, bölgedeki okullar ile ortak projeler hayata geçirilebilir.
 - Çocuk okurların çoğunlukla ebeveynleri ile kütüphaneyi kullandığı varsayımı altında, yalnızca çocukların değil ebeveynlerin de kütüphane kullanımlarını artıracak aktiviteler geliştirilebilir.
 - Çocukların kütüphane içerisinde kütüphane materyalini kullanım sayıları bazı aylarda yükselirken bazı aylarda oldukça düşük seviyelerde kalmaktadır. Özellikle yaz aylarında çocukların kütüphane kullanımları onların okul harici ve tatil zamanlarında da öğrenmeyi sürdürme alışkanlıklarını kazanabilmeleri açısından oldukça önemli görünmektedir. Bu yönde çalışmalar yapılabilir.
 - Çocuk bölümündeki verilerin bazı günler sağlanamadığı bilinmektedir. Bu verilerin sağlanamamasının sebepleri arasında izinler ve personel eksikliği yatmaktadır. Çocuk bölümünde çalışması gereken bir kütüphaneci İstanbul Orhan Kemal İl Halk Kütüphanesi tarafından oldukça yararlı olacaktır. Bu eksiklik mümkünse mevcut personel tarafından kapatılmalı, mümkün değilse yeni bir kütüphaneci ataması talep edilmelidir.
2. Kütüphane içerisinde kendi materyalini kullanan kullanıcıların sayısı kütüphane içerisinde kütüphane materyalini kullananların kullanıcıların sayısı ile hemen hemen aynı gözükse de çocuk kullanıcılar için bu durum kütüphane içerisinde kütüphane materyalini kullanan çocukların sayısından çok daha düşük olduğu gözlemlenmiştir.

- Kendi materyali ile kütüphaneyi kullanan çocukların sayısını artırmak için kütüphanelerin çocuk kullanıcılar için daha cazip noktalar haline getirilmesi gerekmektedir. Bunun için çocuklara yönelik oyunlaştırılmış hizmetler geliştirilebilir.
3. Süreli yayınların kullanımı kitapların kullanımı kadar çok olmamakla birlikte bu bölümde sıklıkla veriler sağlanamamıştır. Kütüphane içinde süreli yayın kullanan kişiler genellikle yetişkinler olarak karşımıza çıkmaktadır.
- Bu bölümde veriler neredeyse yılın üçte birinde izinler ve personel eksikliği nedeniyle düzenli olarak tutulamamış ve kullanımlar hesaplamaya dahil edilememiştir. Çocuk bölümü ve süreli yayınlar bölümü hem hizmet geliştirme hem de veri sağlığı konusunda diğer hizmetlere oranla daha geri planda kalmıştır. Bu anlamda kütüphanenin süreli yayınlar bölümü ve çocuk bölümünde etkinliği sağlaması adına birer personel talebi anlamlı görülmektedir.
 - Kütüphanede süreli yayınlar en az ağustos ve eylül aylarında kullanılmıştır. Yaz ayları veya sonu olarak nitelendirebileceğimiz bu aylarda kullanıcıların boş zamanlarını değerlendirme için gerekli alan ve konfor kütüphane tarafından sağlanmakla birlikte kullanıcıları kütüphaneye çekebilecek bir takım reklam ve pazarlamalara ağırlık verilebilir.
4. Kütüphanenin ödünç verme hizmetinden en çok yararlanan kullanıcılar yetişkinlerdir. Çocuk sirkülasyonu ve ödünç alma sirkülasyonları da yetişkinlere kıyasla daha geri kalmış durumdadır.
- Çocuk kullanıcılarına yönelik olarak yapılabilecek bir araştırma kütüphanenin çocuk kullanıcılarına erişebilmesi, eksiklikleri ve gereksinimleri iyi anlaması için önemli bir uygulama olacaktır.
5. Kütüphanenin maliyetlerine ilişkin olarak karşımıza çıkan en belirgin sonuç en yüksek maliyet unsurunun beklenildiği üzere personel maliyeti olduğudur.
- Yukarıdaki veriler ışığında, kütüphanenin süreli yayınlar ve çocuk bölümlerinde çalışmak üzere daha fazla personele gereksinim duyduğu aşıkardır. Personel maliyetleri genel maliyetlerin yarısı dolaylarında olmakla birlikte kütüphanede etkin hizmetin verilebilmesi için daha fazla kütüphaneciye ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca Yılmaz (1995, s.35) kütüphanelerde ideal hizmetin sunulabilmesi için

personel maliyetlerinin cari maliyetlerin %66'sı dolaylarında olması gerektiğini ifade etmektedir.

6. Kütüphane materyallerinin kullanım ve yararlarına ilişkin olarak, kütüphanelerin topluma sunmuş olduğu en önemli hizmet kütüphane koleksiyonu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu değer büyük kısmı ödünç verme hizmetlerinden, daha sonra kütüphane içerisinde kullanılan kaynaklardan kaynaklanmaktadır.
 - Kütüphane içerisinde kullanılan kaynakların ekonomik değerinin, çalışma kapsamında hesaplanan değerden çok daha fazla olduğu bilinmektedir. Çünkü kütüphane materyalini kütüphane içerisinde kullanacağını ifade eden her kullanıcının yalnızca bir materyal kullandığı varsayılmıştır. Bir araştırma veya bir keşif için gelen kullanıcıların çok daha fazla materyalden yararlandığı aşıkardır. Bunun sağlıklı bir şekilde ölçülebilmesi için KOHA kütüphane otomasyon sistemi içerisinde “iç kullanım” olarak bir kullanıcı hesabının açılması ve kütüphane içerisinde kullanılan her kaynağın bu hesaba ödünç verilerek istatistiklere konu olması gerekmektedir. Kütüphane kaynaklarının kullanımın kütüphanelerin ekonomik değeri içerisindeki payı düşünüldüğünde bu uygulama oldukça değerli olacaktır. Çünkü kullanıcıların kütüphaneden ödünç alacağı materyallerin seçimi esnasında yapacağı keşif aslında bir kullanım değeri taşımakta ve bir kullanıcının onlarca kaynak içerisinden yalnızca bir veya birkaç kaynağı ödünç aldığı düşünüldüğünde diğer kaynakların ekonomik değerinin göz ardı edilmesi durumu ortadan kalkacaktır.
7. Kütüphanenin fiziksel alan kullanımı, kütüphanelerin ekonomik değerinin en önemli ikinci bileşeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Birçok kütüphane günümüzde özellikle öğrencilerin daha sonra iş hayatından kullanıcıların çalışma ortamı arayışları nedeniyle sık sık kullanılmaktadır. Özellikle İstanbul'da yoğun nüfus nedeniyle çalışmaya elverişli alanların bulunması oldukça zordur. Kitap kafeler öğrenciler tarafından sıklıkla başvurulsa da bu ortamların kütüphane olarak dizayn edilmemesi ve gürültü kirliliği bu mekanlar ile kütüphaneler arasındaki belirgin bir fark olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca yetişkinler için bu ortamların başvurulabilir olması diğer bir soru işareti olarak karşımıza çıkmaktadır.
 - Özellikle toplumsal anlamda ekonomik bir darboğazdan geçilen bu günlerde kütüphanelerin ekonomik değeri çok daha fazla ön plana çıkmaktadır. Bu değer

sayısal olarak ifade edilmesi de ayrıca önemli görülmektedir. Çalışma kapsamında bu değerin en büyük ikinci bileşeni olan fiziksel alan kullanımını artırmak, kütüphanelerin toplumsal anlamda sunduğu ekonomik değerinin belki de en kolay olarak karşımıza çıkmaktadır. Personelin doğrudan hizmet sunmadığı, kişiselleştirilmiş hizmetler içermeyen bir bileşen olması nedeniyle bu hizmetin pazarlanması önemli görülmektedir. Bunun için, kütüphanenin hizmet verdiği hedef kitlelere uygun kanallar aracılığıyla hizmetlerini tanıtmaları ve hatırlatmaları gerekmektedir. Bölgeye uygun yerlerde yönlendirmelerin yapılması, infografiklerin hazırlanması, hedef kitlelere yönelik sosyal medya çalışmalarının yapılması veya bu çalışmaların artırılması bunlardan bazılarıdır.

8. İnternete bağlı bilgisayar hizmetleri çalışma kapsamında ekonomik değeri en az düzeyde saptanan hizmet olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat bu değerin çok daha fazla olduğu bilinmektedir.
 - Çalışmanın bu kısmında Kültür ve Turizm Bakanlığı Bilgi Teknolojileri Genel Müdürlüğü aracılığıyla sunulan TTNET VPN bağlantısına ilişkin veriler Kültür ve Turizm Bakanlığı Bilgi Teknolojileri Genel Müdürlüğü tarafından paylaşımına uygun görülmemiştir. T.C. kimlik numarası olan her vatandaş bu hizmetten yararlanabilmekte ve bu hizmet kamuya açık bir şekilde ücretsiz olarak sunulmaktadır. Oldukça yüksek bir ekonomik değer yarattığı düşünülen bu hizmete ilişkin verilerin paylaşılması daha sonra yapılacak çalışmalar açısından oldukça önemli görülmektedir.
9. Referans sorularının yanıtlanması ve bu hizmetlerin ekonomik değerinin hesaplanması noktasında çeşitli yaklaşımlar mevcuttur. Çalışma kapsamında belki de en ucuz fiyat olarak değerlendirilen, en makul yaklaşımlardan birisi benimsenmiş ve önemli bir değere ulaşılmıştır. Bu değer yalnızca çalışan bir kütüphanecinin maaş ve zamanı baza alınarak hesaplanmıştır. Fakat bu noktada kütüphanecinin harcadığı zamanın yanı sıra araştırmacının harcamaktan kaçındığı, yani kurtarılan zaman olarak da ifade edebileceğimiz kazanılan zamanın değeri hesaba katılmamıştır. Buna rağmen önemli bir değere ulaşılmıştır.
 - Kütüphanelerde yanıtlanan referans hizmetlerine ilişkin bir çalışma ilgili yıl özelinde yapılmadığı için 2023-2024 yılları arasında bir ay belirlenerek o aya ilişkin veriler toplanmış ve bu veriler ışığında ilgili yıl değerlendirmeye konu

olmuştur. Kütüphanelerde yönetim tarafından bu verilerin tutulması zorunlu hale getirilmeli ve bu verilere yönelik kapsamlı zaman çalışması yapılmalıdır. Bir başka deyişle, referans soruları tespit edilmeli, gruplanmalı ve bu soruların yanıtlanması için harcanan zamanlar ortalama olarak saptanmalıdır.

- Bu hizmetlere yönelik ekonomik katkının artırılması amacıyla çeşitli yöntemler benimsenebilir. Bunlardan belki de en önemlileri, kütüphane personelinin erişilebilir olması, güler yüzlü ve iletişime açık olması, kullanıcı sorularını tatmin edecek düzeyde yanıtlaması ve gereksinimleri tam anlamıyla karşılayacak eğitim ve donanımda olmasıdır. Bu hizmeti vermekte olan personelin kütüphaneci olmaması durumunda, bu personellerin mevcut kütüphanecilerden eğitim alarak gelişimlerinin sağlanması veya mesleki gelişim kurslarına yönlendirilmesi gerekmektedir.

10. Kültürel faaliyetler de çalışma kapsamında önemli ekonomik faydalar yaratmış hizmetlerden biridir. Bu anlamda kütüphane personel ve yöneticilerinin aktif çalışmaları sayesinde bir yılda 57 kültürel faaliyet hesaplamalara konu olmuştur.

- Kütüphane yıl içerisinde neredeyse her ay bir kültürel faaliyet düzenlemiştir. Yalnızca bir ay kültürel faaliyet hizmeti verilmemiştir. Bu aktivitelerin artırılması ve her ay düzenlenmesi kültürel faaliyetlerin oldukça pahalı olduğu günümüz koşullarında toplumsal düzeyde beğeni ve takdirle karşılanacak, bu da sunulan hizmetlerin ekonomik değerini arttıracaktır.

11. Maliyet-yarar analizi çalışmaları ile ilgili olarak daha ileri çalışmalarda her bir hizmetin ekonomik değerlerinin ayrı ayrı ele alınması ve kütüphanelerde maliyet-yarar analizi çalışmalarının ülkemizde derinlik kazanması,

12. İstanbul Orhan Kemal İl Halk Kütüphanesi'nde yeni maliyet-yarar analizi çalışmalarının yapılarak pandemi çıkışı olarak kabul edilebilecek 2022 yılı ile kıyaslanarak güncel durumun ortaya konulması,

13. Kütüphanelerin piyasa gerçekliği bakış açısıyla okul, hastane, huzur evi gibi diğer kamusal veya yarı kamusal mal ve hizmet üreten kurumları rakip olarak benimsemesi,

14. Maliyet-yarar analizi çalışmalarının Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü tarafından iç denetim ile zorunlu hale getirilmesi,

15. Yukarıda bahsedilen verilerin tutuluyorsa devam ettirilmesi ve tutulmayan verilerin tutulmaya başlanması,
16. Kütüphanelerde maliyet-yarar analizleri ile ilgili olarak Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü tarafından eğitimlerin verilmesi,
17. Kütüphaneler tarafından maliyet-yarar analizlerini uygulayacak bir personelin eğitilmesi ve görevlendirilmesi,
18. Maliyet-yarar analizi sonuçlarının her kütüphanenin kendi web sitesi aracılığıyla saydam bir şekilde yansıtması,
19. Maliyet-yarar analizleri doğrultusunda maliyetlerinin yararlarından daha yüksek kütüphanelerin varsa saptanarak bu kütüphanelerin hizmet, personel ve diğer iç bileşenlerinin tartışılarak ekonomik yararlarının artırılması yönünde adımlar atılması çalışma kapsamında önemli görülmektedir.

KAYNAKÇA

- AASL/AECT (American Association of School Librarians and Association for Educational Communication and Technology). (1998). Information literacy standarts for student learning. American Library Association, Chicago.
- Abaan, E.D. (1998). *Fayda teorisi ve rasyonel seçimler*. Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi kataloğundan erişildi.) Erişim adresi: <https://library.bilkent.edu.tr/>
- Ağın, K. (2020). Toplam kalite yönetimi bağlamında kaizen felsefesinin örgütlerin maliyet, verimlilik ve kalite düzeylerine etkileri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24(3), 1191-1207. (DergiPark veritabanından erişildi.) Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunisosbil/issue/57299/781481>
- Akdağ, Y. (2012). Sağlık harcamalarının hayatın kalitesine yaptığı etkinin ölçülmesi: Denizli örneği. (Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi, Denizli. (Pamukkale Üniversitesi GCRIS veritabanından erişildi.) Erişim adresi: <https://gcris.pau.edu.tr/bitstream/11499/3101/1/Ya%C5%9Far%20Akda%C4%9F.pdf>
- Akdoğan, A. (2014). *Kamu maliyesi*. Ankara: Gazi Kitabevi. (Hacettepe Üniversitesi Kütüphanesi kataloğundan erişildi.) Erişim adresi: <https://library.hacettepe.edu.tr/>
- Akesen, A. (1991). *Maliyet muhasebesi genel bilgiler ve orman ürünleri uygulama örnekleri*. İstanbul: İ.Ü. Basımevi ve Film Merkezi. (Hacettepe Üniversitesi Kütüphanesi kataloğundan erişildi.) Erişim adresi: <https://library.hacettepe.edu.tr/>
- Akman, T. K. (2011). *Kamu maliyesine giriş*. İzmir: İlya İzmir Yayınevi. (Hacettepe Üniversitesi Kütüphanesi kataloğundan erişildi.) Erişim adresi: <https://library.hacettepe.edu.tr/>
- Ataç, E. (1976). Türk program bütçe sistemi amacına ne ölçüde ulaşabildi?. *Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi*, 12(1), 233-241. (DergiPark veritabanından erişildi.) Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/eitiad/issue/55169/757324>

- Atılgan D. (2003). Demokratikleşme sürecinde halk kütüphaneleri. *Türk Kütüphaneciliği*. 17(4), 381-385. (Türk Kütüphaneciliği arşivinden erişildi.) Erişim adresi: <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/issue/view/29>
- Ay, H. (2019). *Kamu maliyesi*. Ankara: Nobel. (Hacettepe Üniversitesi Kütüphanesi kataloğundan erişildi.) Erişim adresi: <https://library.hacettepe.edu.tr/>
- Aydın, S. ve Çaşkurulu, E. (2013). *Kamu Maliyesi: Maliye tarihi ve ekonomisi, bütçe, vergi usulü hukuku, Türk vergi sistemi*. Ankara: Gazi Kitapevi. (Hacettepe Üniversitesi Kütüphanesi kataloğundan erişildi.) Erişim adresi: <https://library.hacettepe.edu.tr/>
- Batı, H. (2006). Elektronik bilgi kaynaklarında maliyet-yarar analizi: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kütüphanesi üzerine bir değerlendirme. (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara. (Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Yayınlar Veritabanı'ndan erişildi.) Erişim adresi: <https://bby.hacettepe.edu.tr/yayinlar.php>
- Barron, D., Williams, R. V., Bajally, S. Arns, J. ve Wilson, S. (2005). *The economic impact of public libraries on South Carolina*. South Carolina: The University of South Carolina. (The University of South Carolina Bilgi ve İletişim Okulu web sayfası aracılığıyla erişildi.) Erişim adresi: <http://www.libsci.sc.edu/sceis/final%20report%2026%20january.pdf>
- Belanger, T. ve Young, H. (1983). *The ALA glossary of library and information science*. Chicago: American Library Association. (Archiveorg veritabanından erişildi.) Erişim adresi: <https://archive.org/details/alaglossaryoflib00young>
- Bentham, J. (2008). Ahlak ve yasama ilkelerine giriş (Çev. Aysel D.). *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 57(4), 381-390. (DergiPark veritabanından erişildi.) Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/626771>
- Broome J. (1991). Utility. *Economics and Philosophy*. 7(1): 1-12. (Cambridge University Press veritabanından erişildi.) Erişim adresi: <https://doi.org/10.1017/S0266267100000882>

- Brutcher, C., Gessford, G. ve Rixford, E. (1964). Cost accounting for the library. *Library Resources and Technical Services*, 8(4), 413-431. (American Library Association web sayfası aracılığıyla erişildi.) Erişim adresi: <https://www.ala.org/alcts/resources/lrts>
- Bursal, N. ve Ercan, Y. (1992). *Maliyet muhasebesi: İlkeler ve uygulama*. İstanbul: Der Yayınevi. (Hacettepe Üniversitesi Kütüphanesi kataloğundan erişildi.) Erişim adresi: <https://library.hacettepe.edu.tr/>
- Büyükmirza, H. K. (2014). *Maliyet ve yönetim muhasebesi: Tekdüzene uygun bir sistem yaklaşımı*. Ankara: Gazi Kitabevi. (Hacettepe Üniversitesi Kütüphanesi kataloğundan erişildi.) Erişim adresi: <https://library.hacettepe.edu.tr/>
- Çabuk, Y. (2005). Kalite maliyetleri ve kalite maliyetlerini ölçmede kullanılan yöntemler. *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 7(7), 1-8. (DergiPark veritabanından erişildi.) Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/barofd/issue/3407/46879>
- Çakın, İ. (1986). Kütüphanenin toplumsal konumu ve işlevleri. *Türk Kütüphaneciliği*, 35 (1), 8-16. (Türk Kütüphaneciliği arşivinden erişildi.) Erişim adresi: <http://tk.org.tr/index.php/TK/article/view/1337>
- Carnegie Library of Pittsburgh. (2006). *Carnegie Library of Pittsburgh economic impact study*. Pittsburgh: Carnegie Library of Pittsburgh. (Studylib adresinden erişildi.) Erişim adresi: <https://studylib.net/doc/8703177/carnegie-library-of-pittsburgh-economic-impact-study>
- Dinler, Z. (2013). *Mikro ekonomi*. Bursa: Ekin Yayınevi. (Hacettepe Üniversitesi Kütüphanesi kataloğundan erişildi.) Erişim adresi: <https://library.hacettepe.edu.tr/>
- Dougherty, R. M. ve Heinritz, F. J. (1966). *Scientific management of library operations*. New York: Scarecrow Press, 1966. (Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi kataloğundan erişildi.) Erişim adresi: <https://library.bilkent.edu.tr/>
- Edizdoğan, N., Çetinkaya, Ö. ve Gümüş, E. (2013). *Kamu maliyesi*. Bursa: Ekin Yayıncılık. (Hacettepe Üniversitesi Kütüphanesi kataloğundan erişildi.) Erişim adresi: <https://library.hacettepe.edu.tr/>

- Ekinci, N. K. (2011). *Modern mikro iktisat*. Ankara: Efil Yayınevi. (Hacettepe Üniversitesi Kütüphanesi kataloğundan erişildi.) Erişim adresi: <https://library.hacettepe.edu.tr/>
- Elliott, D. S., Holt, G. E., Hayden, S. W. ve Holt, L. E. (2007). *Measuring your library's value*. Chicago: American Library Association. (Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi kataloğundan erişildi.) Erişim adresi: <https://library.bilkent.edu.tr/>
- Ergen, Z. (2021). Performans esaslı bütçe sisteminden program bazlı performans bütçe sistemine geçiş: yeni bütçe sistemi ile hedeflenenler. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1), 280-302. (DergiPark veritabanından erişildi.) Erişim adresi: <https://doi.org/10.25287/ohuiibf.778740>
- Ertuna, İ. Ö. (1974). *Maliyet muhasebesi*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Basımevi. (Hacettepe Üniversitesi Kütüphanesi kataloğundan erişildi.) Erişim adresi: <https://library.hacettepe.edu.tr/>
- Ertürk, H. (1982). *Maliyet muhasebesine giriş*. Bursa: Uludağ Üniversitesi. (Hacettepe Üniversitesi Kütüphanesi kataloğundan erişildi.) Erişim adresi: <https://library.hacettepe.edu.tr/>
- Ersoy, O. (1962). Gezici kütüphaneler I. *Türk Kütüphaneciliği*, 11(3-4), 114-127. (Türk Kütüphaneciliği arşivinden erişildi.) Erişim adresi: <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/issue/view/219>
- Ersoy, O. (1966) *Halk Kütüphaneleri Üzerine Bir Araştırma*. Ankara: Güven Matbaası.
- Funk, R. (1975). *Kostenanalyse in wissenschaftlichen bibliotheken: Eine modelluntersuchung an der universitätsbibliothek der Technischen Universität Berlin*. Berlin, Boston: Walter de Gruyter GmbH. (De Gruyter veritabanı aracılığıyla erişildi.) Erişim adresi: <https://doi.org/10.1515/9783111326030>
- Gökçen, G., Çelenk, H. ve Horasan, E. (2014). *Yönetim muhasebesi ve uygulamaları*. İstanbul: Beta Yayınevi. (Hacettepe Üniversitesi Kütüphanesi kataloğundan erişildi.) Erişim adresi: <https://library.hacettepe.edu.tr/>

- Griffiths, J.M., King, D.W. ve Lynch, T. (2004). *Taxpayer return on investment in Florida public libraries: Summary report*. Florida: State Library and Archives. Erişim adresi: <https://cefa.fsu.edu/sites/g/files/imported/storage/original/application/19565558cdcebf1df3c8f7530352864a.pdf>
- Güneş, R. (1997). Fırsat maliyeti ve fırsat maliyetinin işletme yönetimi kararlarında kullanılması. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2). (DergiPark veritabanından erişildi.) Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sduibfd/issue/20855/223686>
- Gürsoy, C. T. (2009). *Yönetim ve maliyet muhasebesi*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım. (Hacettepe Üniversitesi Kütüphanesi kataloğundan erişildi.) Erişim adresi: <https://library.hacettepe.edu.tr/>
- Hazırlar, M. A. (2004). Halk kütüphanelerinde iç mimari. (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi: Ankara. (YÖK Tez Merkezi veritabanından erişildi.) Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>
- Helmkamp, J. G. (1968). Managerial cost accounting for a technical information center. (PHD Thesis). Indiana: Indiana University Graduate School of Business. Erişim adresi: <https://ntrs.nasa.gov/api/citations/19680006033/downloads/19680006033.pdf>
- IFLA-UNESCO Halk Kütüphanesi Bildirgesi. (2022). (Çev. Bülent Y. ve Efnan E.) *Türk Kütüphaneciliği*. 36(3), 388-391. (Türk Kütüphaneciliği arşivinden erişildi.) Erişim adresi: <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/3216/3078>
- International Federation of Library Association and Institutions. (1986). *Guidelines for public libraries*. 3.rd. ed. München: K. G. Saur.
- Ireland Department of the Environment. (2013). *The public library as a catalyst for economic, social and cultural development*. Dublin: Ireland Department of the Environment. Erişim adresi: https://www.fingal.ie/sites/default/files/2019-03/public_libraries_strategy_2013_2017.pdf
- Işık, A. (2014). *Kamu maliyesi: ekonomik ve mali terimler sözlüğü ilaveli*. Bursa: Ekin Yayınevi. (Hacettepe Üniversitesi Kütüphanesi kataloğundan erişildi.) Erişim adresi: <https://library.hacettepe.edu.tr/>

- Işık, E. (1998). Kütüphane otomasyonunda maliyet-verimlilik ilişkisi. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul. (YÖK Tez Merkezi veritabanından erişildi.) Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>
- Johnson, E. D. (1973). *Communication: An introduction to the history of writing, printing, books and libraries*. New Jersey: Scarecrow Press. (Archiveorg veritabanından erişildi.) Erişim adresi: <https://archive.org/details/communicationint0000elme/page/n3/mode/2up>
- Kargbo, J.A. (2011) Public Library Services in the Knowledge Economy: The Sierra Leone Experience. *Public Library Quarterly*, 30(1), 62-75. (Taylor and Francis veritabanı aracılığıyla erişildi.) Erişim adresi: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/01616846.2010.525387>
- Kaygusuz, S. Y. ve Dokur, Ş. (2014). *Maliyet muhasebesi*. Bursa: Dora Yayınevi. (Hacettepe Üniversitesi Kütüphanesi kataloğundan erişildi.) Erişim adresi: <https://library.hacettepe.edu.tr/>
- Kesici, H. (2010). Adam Smith ve ahlak teorisi. *Journal of Social Policy Conferences* (58), 89-97. (DergiPark veritabanından erişildi.) Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/iusskd/issue/887/9867>
- Kevseroğlu, H. (2006) *Kataloglama kuralları: Anglo-Amerikan kataloglama kuralları 2*. Gözden Geçirilmiş Genişletilmiş 4. bs. İstanbul: Mep Kitap.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı “Halk ve Çocuk Kütüphaneleri Yönetmeliği”. (1982). T.C. Resmî Gazete, Sayı: 17789. Erişim adresi: <https://testsite.ktb.gov.tr/ihkistanbulsemsipasa/Eklenti/28498,kutuphane-kurallari.pdf?0>
- Kültür ve Turizm Bakanlığı “Yayın Seçme Yönetmeliği”. (2003). T.C. Resmî Gazete, Sayı: 4848. Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/06/20050618-3.htm>
- Halk Kütüphaneleri Yönetmeliği. (2012). T.C. Resmî Gazete, Sayı: 28170. Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=15780&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeliği&mevzuatTertip=5>

- Kutlu, H. A. (2008). Kalite maliyetleri ve yaşam boyu maliyetleme yöntemi. *Muhasebe ve Denetime Bakış* (26), 85-102. (DergiPark veritabanından erişildi.) Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/mdbakis/issue/63874/967059>
- Lazol, İ. (2012). *Genel muhasebe*. Bursa: Ekin Yayınevi. (Hacettepe Üniversitesi Kütüphanesi kataloğundan erişildi.) Erişim adresi: <https://library.hacettepe.edu.tr/>
- Leimkuhler, F. F. ve Cooper, M. D. (1970). *Cost accounting and analysis for university libraries*. New York: Ford Foundation. (ERIC veritabanı aracılığıyla erişildi.) Erişim adresi: <https://eric.ed.gov/?id=ED040728>
- Levin, Driscoll ve Fleeter. (2006). *Southwestern Ohio's return from investment in public libraries*. Ohio: Economic benefits of public libraries. Erişim adresi: <https://static1.squarespace.com/static/5bf6023ecc4eb7871ad7f98e/t/5bf82a2fc2241bd501f4285b/1542990385731/SW+Library+Econ+Benefits+Study+June+22+2006.pdf>
- Morris, A., Hawkins, M., Sumsion, J., The Council for Museums, Archives and Libraries (2001). *The economic value of public libraries*. Great Britain: American Library Association. Erişim adresi: <http://www.ala.org/tools/research/librariesmatter/economic-value-public-libraries>
- Nar, M. (2022). *Kamu ekonomisi: Teori politika ve uygulama*. İstanbul: Eğitim Yayıncılık. (Hacettepe Üniversitesi Kütüphanesi kataloğundan erişildi.) Erişim adresi: <https://library.hacettepe.edu.tr/>
- Özden, S. (2006). Sosyal güvenlik sisteminde emeklilik ve sosyal güvenlik sisteminin sorunları. (Yüksek Lisans Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas. (YÖK Tez Merkezi veritabanından erişildi.) Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>
- Özkuş, B. (2022). *John Stuart Mill: Faydacılık*. İstanbul: İletişim Yayınevi.
- Öztaş, C. ve Zengin, E. (2011). Yerel yönetimler ve kültür hizmetleri. *Journal of Social Policy Conferences*. (54), 155-180. (DergiPark veritabanından erişildi.) Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusskd/issue/899/10101>

- Öztürk, A. (1978). Fırsat maliyeti ve gölge fiyatlar. *Bursa İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi*, 7(1-2), 83-108. (Uludağ Üniversitesi Kurumsal Arşivi'nden erişildi.) Erişim adresi: <https://acikerisim.uludag.edu.tr/items/d4185c17-1948-4369-9549-3b15edfedb10>
- Pektaş, E. K. (2004). Büyük kent belediyelerini eğitim ve kültür hizmetlerine siyasi parti ideolojilerinin yansımaları. (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir. (Dokuz Eylül Üniversitesi Akademik Veri Yönetim Sistemi'nden erişildi.) Erişim adresi: <https://avesis.deu.edu.tr/yonetilen-tez/ee7c28a2-2744-4bd9-af23-8d5bee180194/buyuk-kent-belediyelerinin-egitim-ve-kultur-hizmetlerine-siyasal-parti-ideolojilerinin-yansimasi>
- Francis, D.P. (1976), Cost-benefit analysis and public library budgets, *Library Review*, 25(5/6), 189-192. (Emerald veritabanı'ndan erişildi.) Erişim adresi: <https://doi.org/10.1108/eb020914>
- Pung, C., Clarke A. ve Patten, L. (2004) Measuring the economic impact of the British library, *New Review of Academic Librarianship*, 10:1, 79-102. (Taylor and Francis veritabanı aracılığıyla erişildi.) Erişim adresi: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13614530412331296826?scroll=top&needAccess=true>
- Püsküllüoğlu, A. (2003). *Arkadaş Türkçe sözlük*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Rider, F. (1936). Library cost accounting. *The Library Quarterly: Information, Community, Policy*. 6(4), 331-381. (JSTOR veritabanı aracılığıyla erişildi.) Erişim adresi: <http://www.jstor.org/stable/4302298>
- Roberts, S. A. (1998). *Financial and cost management for libraries and information services*. London: Bowker-Saur. (Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi kataloğundan erişildi.) Erişim adresi: <https://library.bilkent.edu.tr/>
- Saban, M. ve Erdoğan, N. (2014). *Maliyet ve yönetim muhasebesi*. İstanbul: Beta Yayıncılık. (Hacettepe Üniversitesi Kütüphanesi kataloğundan erişildi.) Erişim adresi: <https://library.hacettepe.edu.tr/>

- Şahin, G. (2007). Halk kütüphanelerinin toplumsal rolü ve Etimesgut İlçe Halk Kütüphanesinin kullanım etkinliğinin değerlendirilmesi. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara. (YÖK Tez Merkezi veritabanından erişildi.) Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>
- Samuelson, P. A. (1938). A Note on the pure theory of consumer's behaviour. *Economica*, 5(17), 61–71. (JSTOR veritabanı aracılığıyla erişilmiştir.) Erişim adresi: <https://doi.org/10.2307/2548836>
- Şataf, C. (2014). Fayda-maliyet analizinde uygulamada karşılaşılan güçlükler: Fayda ve maliyetin belirlenebilme sorunu. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(1), 107-123. (DergiPark veritabanından erişildi.) Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/sduibfd/issue/20816/222710>
- Savaşan, F. (2020). *Piyasa başarısızlığından devletin başarısızlığına kamu ekonomisi*. Bursa: Ekin Yayınevi. (Hacettepe Üniversitesi Kütüphanesi kataloğundan erişildi.) Erişim adresi: <https://library.hacettepe.edu.tr/>
- Schauer, B. P. (1986). *The economics of managing library service*. Chicago: American Library Association. (İnternet Arşivi aracılığıyla erişildi.) Erişim adresi: <https://archive.org/details/economicsofmanag0000scha>
- Şener, O. (2014). *Teori ve uygulamada kamu ekonomisi*. İstanbul: Beta Yayınevi. (Hacettepe Üniversitesi Kütüphanesi kataloğundan erişildi.) Erişim adresi: <https://library.hacettepe.edu.tr/>
- Şenyüz, D. (1984). Özel ve kamu sektörü açısından yatırım kararlarında fayda-maliyet analizi. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(2), 105-117. (Uludağ Üniversitesi Kurumsal Arşivi'nden erişildi.) Erişim adresi: <https://acikerisim.uludag.edu.tr/items/f783dba0-e53e-47fe-9a7c-444657c9a30b>
- Seyidoğlu, H. (2002). *Ekonomik terimler: Ansiklopedik sözlük*. Ankara: Güzüm Yayınları. (Hacettepe Üniversitesi Kütüphanesi kataloğundan erişildi.) Erişim adresi: <https://library.hacettepe.edu.tr/>
- Sönmez, S. (1987). *Kamu ekonomisi teorisi: Kamu harcamalarında etkinlik arayışı*. Ankara: Teori Yayıncılık. (Hacettepe Üniversitesi Kütüphanesi kataloğundan erişildi.) Erişim adresi: <https://library.hacettepe.edu.tr/>

- Susam, N. (2020). *Kamu maliyesi: Temel kavram ve esaslar*. İstanbul: Beta Yayıncılık. (Hacettepe Üniversitesi Kütüphanesi kataloğundan erişildi.) Erişim adresi: <https://library.hacettepe.edu.tr/>
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. "Orhan Kemal İl Halk Kütüphanesi". (Orhan Kemal İl Halk Kütüphanesi web sitesinden erişildi.) 11 Aralık 2023. Erişim adresi: <https://orhankemal.kutuphane.gov.tr/>
- TDK (Türk Dil Kurumu) (2022). *Genel açıklamalı sözlük*. Ankara: TDK Yayınları. Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr/>
- TDK (Türk Dil Kurumu) (2023). *Genel açıklamalı sözlük*. Ankara: TDK Yayınları. Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr/>
- The Indiana Business Research Center. (2007). *The economic impact of libraries in Indiana*. Indianapolis: Indiana State Library. (Library Research Network aracılığıyla erişildi.) Erişim adresi: <https://libraryresearchnetwork.org/economic-impact-libraries-indiana-2007/>
- Tonta, Y. (1985). Maliyet analizi: Hacettepe Üniversitesi Tıp Merkezi Kütüphanesi'nde 1981/1982 mali yılında ödünç verilen bir yayının ödünç verme birim maliyeti. *Türk Kütüphaneciliği*, 34(1), 14–22. (Türk Kütüphaneciliği arşivinden erişildi.) Erişim adresi: <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/1415>
- Tunç, S.K. (2015). Kütüphanelerin ülke ekonomisi üzerindeki rolü. *Akademia Doğa ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 1(1), 1-17. (DergiPark veritabanından erişildi.) Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1248562>
- Uçak, N. Ö. (2004). Değişen bilgi ortamının danışma hizmetine etkisi. *Türk Kütüphaneciliği*. 18(4), 407-417. (Türk Kütüphaneciliği arşivinden erişildi.) Erişim adresi: <http://tk.org.tr/index.php/TK/article/view/227/220>
- Ünal, Y. (2005). ULAKBİM Cahit Arf Bilgi Merkezinde belge sağlamanın maliyet analizi. *Türk Kütüphaneciliği*, 19, 2 (2005), 171-192. (Türk Kütüphaneciliği arşivinden erişildi.) Erişim adresi: <http://www.tk.org.tr/index.php/TK>
- Uslu, M. S. (1991). *Maliyet muhasebesi: Planlama ve kontrol açısından*. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları. (Hacettepe Üniversitesi Kütüphanesi kataloğundan erişildi.) Erişim adresi: <https://library.hacettepe.edu.tr/>

- Üstün, R. ve Bozok, S. (1983). *Maliyet muhasebesi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi. (Hacettepe Üniversitesi Kütüphanesi kataloğundan erişildi.) Erişim adresi: <https://library.hacettepe.edu.tr/>
- Utku, M. ve Kaya, Y. (2021). Küçük ve mikro işletmeler için finansal raporlama standartları (KÜMİ FRS) çerçevesinde maddi duran varlıkların muhasebeleştirilmesi. *Mali Çözüm*, 31(163), 123-139. (TR Dizin aracılığıyla erişildi.) Erişim adresi: <https://search.trdizin.gov.tr/tr/yayin/detay/417370/>
- Yalçın, Y. (2006). Elektronik veritabanlarında maliyet-fayda analizi: Başkent Üniversitesi Kütüphanesi. (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe üniversitesi, Ankara. (YÖK Tez Merkezi veritabanından erişildi.) Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>
- Yavuz, E., Özgül, H. B., ve Susam, N. (2021). Türk bütçe sistemindeki değişimler ve performans esaslı program bütçe sistemine geçiş. *Maliye Çalışmaları Dergisi*, (65), 115-137. (Journal of Public Finance Studies veritabanından erişildi.) Erişim adresi: <https://doi.org/10.26650/mcd2021-889262>
- Yıldıztekin, İ. (2010). Kalite maliyetleri ölçümlerinde belirlenen fırsat maliyetleri. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 19(1), 401-422. (DergiPark veritabanından erişildi.) Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/atauniiibd/issue/2687/35314>
- Yılmaz, B. (2005). Türkiye’de Kamu Yönetiminin Yeniden Yapılandırılması Sürecinde Halk Kütüphaneleri. *Türk kütüphaneciliği*, 19(1), 56-77. (Türk Kütüphaneciliği arşivinden erişildi.) Erişim adresi: <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/23/25>
- Yılmaz, B. (1995). Ankara’daki halk kütüphanesi kullanımı: Sosyo-ekonomik çözümleme. (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. (YÖK Tez Merkezi veritabanından erişildi.) Erişim adresi: <https://bby.hacettepe.edu.tr/yayinlar/40.pdf>
- Yılmaz, B. (1989). Boş zaman ve halk kütüphanesi: Kavramsal bir yaklaşım. *Türk Kütüphaneciliği*, 3 (4), 200-206. (Türk Kütüphaneciliği arşivinden erişildi.) Erişim adresi: <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/issue/view/109>

- Yontar, A. (1990). *Kütüphaneler için maliyet hesaplamasına giriş*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi. (Hacettepe Üniversitesi Kütüphanesi kataloğundan erişildi.) Erişim adresi: <https://library.hacettepe.edu.tr/>
- Yumuşak, İ. G., ve Aydın, M. (2005). Bilgi kamusal bir mal midir?. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (10), 104-122. (DergiPark veritabanından erişildi.) Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kosbed/issue/25710/271290>